

Eugeniusz Oniegin

ALEKSANDER PUSZKIN

Eugeniusz Oniegin

TŁUM. LEO BELMONT

PRZEDMOWA

Mickiewicz, który stawiał wysoko geniusz poetycki Puszkina, uważa słusznie *Oniegina* za „najpiękniejszy, najoryginalniejszy i najnarodowszy” jego utwór. Wszystkie inne utwory największego rosyjskiego poety nie mogą iść w porównanie z tym jednym, choć odślaniają częstokroć nowe strony tego bogatego talentu. Może tylko czar jednaki wieje jeszcze z drobnych lirycznych jego utworów, ale gdy te są tylko przedziwnie szlifowanymi brylancikami lub ułamkami złota, poemat stanowi całą bryłę najszlachetniejszego metalu. Nosi on na sobie piętno wdzięku nieśmiertelne. Jak wszystko, co jest w poezji prawdziwie piękne i wielkie, nie zestarzał się dotąd wcale. Nie zestarzał się bowiem jego język pełny niespodziewanych, olśniewających zwrotów, delikatnych, zawsze trafnie dobranych epitetów, niezmiernie ściśle odpowiadających myślom i uczuciom wyrażen — język niezbanalizowany dotąd przez naśladowców, bo subtelność jego zbyt trudno byłoby podrobić. Nie zestarzały się też mistrzowskie obrazy natury, proste a wierne opisy wiosny i zimy, pól i lasów; posiadają one wieczystą młodość samej przyrody, głęboko odczutej przez poetę. Nie zestarzały się rzucane garściami w formie czarownych dygresji, w rodzaju Byronowskich w *Don Juanie*¹, uwagi psychologiczne poety, owe „rozumu zimne postrzeżenia i serca gorzkie notaty”, które spisał subiektywny autor z dziejów własnej duszy, zaznaczając jej zajmujący rozwój w ciągu lat dziewięciu — od epoki burz młodzieńczych, gdy tworzył ją pierwszą pieśń *Oniegina*, jeszcze niezrównoważony i znajdujący się pod wpływem Byrona, na poły wsłuchany w swawolne dźwięki *Beppa*², na poły owiany mrokami duszy Childe Harolda³, na wzór którego stworzył postacie „Kaukaskiego jeńca”⁴ i Aleka⁵, aż do epoki rozważnej i spokojnej dojrzałości, gdy napisał ostatnie słowa ósmego rozdziału, już przetrawiony w ogniu namiętności, zimniejszy i równiejszy zewnątrz, a zawsze czuły w głębi serca, znający dobrze życie, bo wiele przebolewał i przemyślał, będący już samym sobą, bo znalazł własną drogę i swój osobny stopień do „grodu sławy”. Nie zestarzała się prawda charakterów, zaobserwowana okiem biegłego znawcy dusz ludzkich i przedstawiona w obrazach i scenach wypukłych a pełnych arcyzmu. Więcej powiemy, prosta fabuła romansu poetyckiego jeszcze dziś pociąga zajmującą swoją treścią, a dzięki bogactwu wplecionych w nią psychologicznych motywów i muzyce wiersza, czytelnik powraca do niej zawsze jednakowo chętnie, wciąż nowe odnajdując w niej uroki. Fabuła ta w głównej osnowie bodaj schodzi się zupełnie z prostymi dziejami Płoszowskiego i Anielki z *Bez dogmatu*. Znużony, kapryśny, przesycony życiem Oniegin, jak i Płoszowski, pogardził kryształowo czystym, prostym sercem dziewczęcym, a gdy napotkał później Tatiannę, związaną z innym człowiekiem węzłami ślubu, przejrzał i rozgorzał dla niej, jak

¹*Don Juan* — obszerny poemat dygresyjno-heroikomiczny Byrona, arcydzieło literatury XIX w. [przypis edytorski]

²*Beppo* — obszerny poemat Byrona z 1817 r., pierwszy utwór napisany przez niego oktawą. [przypis edytorski]

³*Childe Harold* — główny bohater poematu dygresyjnego Byrona *Wędrowni Childe Harolda* (1809–1818), mroczny, buntowniczy indywidualista, pierwowzór podobnych mu tzw. bohaterów bajronowskich. [przypis edytorski]

⁴*Kaukaski jeńca* — tytułowy bohater pierwszego z romantycznych „południowych poematów” Puszkina, napisanego 1820–1821. [przypis edytorski]

⁵*Aleko* — bohater *Cyganów* (1824), jednego z romantycznych „południowych poematów” Puszkina. [przypis edytorski]

Płoszowski dla Anielki. Te same zupełnie dzieje, te same niemal charaktery, tylko że Płoszowski jest o wiele więcej skomplikowany — rzekłbyś, że to Oniegin, któremu przybyło pół wieku kultury psychicznej, a z nią głębsza i tragiczniejsza świadomość samego siebie — tylko że idealna a cicha Anielka nosi na sobie wyraźne piętno polskiej indywidualności kobiecej, gdy mniej bierna Tatiana, przy tych samych zaletach moralnych, jest z ducha Rosjanką, poprzedniczką energicznych i wybuchowych bohaterek z powieści Turgeniewa i Tolstoja — tylko wreszcie, że współczesny nam pisarz polski skierował rozpędowy bieg swojej analizy dalej, wtajemniczając nas w bolesną historię dwojga serc, rozdzielonych przepaścią dogmatycznego nakazu społecznego, podczas gdy Puszkina, przyprowadziwszy nas nad sam brzeg owej fatalnej przepaści, w tej samej chwili zrywa z żalnym jękiem struny swojej liry. Poza tym są oczywiście w narodowym poemacie rosyjskim nader swoiste rysy i sceny, które, podobnie jak odnośne sceny polskiej powieści, mogą być wyrazem tylko danego czasu i miejsca, odbiciem życia narodowego w pewnej epoce. Ale i tu o zestarzeniu się *Oniegina* nie może być mowy; przeszłość, ilekroć zaklęta jest w dźwięki poezji, do ciekawych barw historycznych miesza jakowyś pierwiastek wieczny, jak to widzimy na przykładzie *Iliady* i *Pana Tadeusza*; a gdy przez swoistość kolorytu miejscowego dany utwór posiada najwyższą wartość dla tego narodu, któremu z ducha jest najbliższy i przeto najdroższy, dla obcych zyskuje inną zajmującą stronę — oryginalność indywidualnej narodowej duszy, występującej w utworze. Ciekawość zaś wzrastać chyba winna, gdy chodzi o odzwierciedlenie bytu narodu pokrewnego — na tym neutralnym gruncie, który zwie się poezją, w dziedzinie najpowszechniejszej i własnym tylko posłusznej prawom — w dziedzinie piękna. Dlatego miał chyba słuszność Mickiewicz, gdy na lekcjach literatury słowiańskiej, zastanawiając się nad tym poematem, w którym upatrywał formę porywającą wdziękiem prostoty, doskonalszą miejscami niż w poezjach Byrona, a i głębszą od Byronowskiej tęskność — przepowiadał, że „*utwór ten będzie czytany zawsze z przyjemnością we wszystkich krajach słowiańskich i pozostanie wiecznym pomnikiem swojej epoki*”.

Tłumacz

ZARYS KRYTYKI

I

Od nakreślonych w przedmowie uwag ogólnych, pragniemy zejść do pewnych szczegółów, aby oświetlić — o ile da się to uczynić w krótkim zarysie — znaczenie społeczne i literackie poematu, główne jego charaktery i idee przewodnie, a zarazem dać czytelnikowi polskiemu niektóre ważniejsze wskazówki, dotyczące stworzenia tego dzieła i stosunku do niego krytyki.

Zesłany na południe, na wybrzeża Czarnego Morza, za zjadliwe epigramaty na wysoko postawione osoby, uznany przez rząd ówczesny za niebezpiecznego nowatora politycznego, a nawiasem mówiąc, ocalony tym zesłaniem, na własne i Rosji szczęście, od czynnego udziału w grudniowej ruchawce⁶, co mogłoby mu zgotować los jego przyjaciół: Rylejewa lub Bestużewa⁷, Puszkina rzuca się namiętnie do tworzenia i w maju 1822 roku rozpoczyna w Kiszyniewie pierwszą pieśń *Eugeniusza Oniegina*, którą kończy w Odessie. Nie ma wówczas jeszcze planu całości, sam nie wie, jak wielkie w zakresie twórczości swojej przedsięwziął dzieło i, co jest jeszcze charakterystyczniejsze, w określeniach pracy swojej, gdy informuje o niej listownie przyjaciół, sam błądzi. Donosząc im, że rozpoczął romans wierszem w rodzaju *Don Juana* i że zatopił się w tej robocie „do niemożliwości” (*do nielzia*), dodaje mianowicie, że „zachłysł się żołądkiem przy pisaniu”, że wątpi, czy uda mu się przesunąć utwór przez cenzurę i dlatego pisze go „byle jak” (*spustia rukawa*).

⁶grudniowa ruchawka — nieudane powstanie wszczęte w grudniu 1825 przez tzw. dekabrystów, rewolucjonistów szlacheckich dążących do obalenia jedyńowładztwa i zmiany ustroju. [przypis edytorski]

⁷los jego przyjaciół: Rylejewa lub Bestużewa — poeta Rylejew i pisarz Bestużew jako jedni z czołowych organizatorów i przywódców powstania zostali skazani na śmierć i powieszeni. [przypis edytorski]

Przypomina to lekceważący sąd Mickiewicza o pierwszych pieśniach *Pana Tadeusza*, gdy autor odzywał się, że „kropi szlacheckie poema”, że „kiwa piórem”, że „zanosi się na długą chryję”, a nie domyślał się, iż tworzy największe arcydzieło rodzimej literatury.

W istocie o pisaniu „ze spuszczonej rękawami” nie może być mowy tam, gdzie autor, jak Puszkina w *Onieginie*, znajduje zupełnie nową, niesłychanie misterną formę, najeżoną w układzie rymów i strof umyślnymi technicznymi trudnościami, z których wychodzi zwycięsko. Nie ma także w pierwszej pieśni *Oniegina* zapowiedzianej żółci. Jak gdyby budząca się już w pocie równowaga artystyczna, stanowiąca swoiste piętno geniuszu Puszkina, chroni go od zapędów tendencyjnych, od wylewów żółci w poemacie, w którym od początku zachowuje owo poczucie miary, wyróżniające go korzystnie wśród największych poetów, bo gdy pod innymi względami ustępuje niejednemu, nie posiadając chmurnej namiętności Byrona i Lermontowa, orlego polotu Mickiewicza, barwności Słowackiego, głębi Goethego, wzniosłości Schillera, pod tym jednym względem — miary artystycznej, góruje bodaj nad wszystkimi. Dlatego żółć swoją wylewa jednocześnie — ale tylko w epigramatach i w poemacie *Cyganie*. Dlatego, przechodząc jeszcze, jak wszyscy wieszczki z owej epoki, jak np. Mickiewicz, ostrą, bajronistyczną gorączkę pod wpływem autora *Korsarza*, tworzy równoległe z *Onieginem* postać Aleka w *Cyganach*, próbuje pisać *Demona*⁸, zanim przekona się ostatecznie, iż „nie jest zdatny na bohatera romantycznego” i nie wyśmiewa własnego *Jeńca kaukaskiego*, skrojonego według obcych wzorów. W *Onieginie* zaś wkładając pewne rysy bajronistyczne, odbicia Aleka, *Demona*, *Jeńca kaukaskiego*, już to osłabia je, dbając o realność i prawdopodobieństwo życiowe typu, przystosowanego do tła romansu, już to karykaturuje te rysy zgodnie z tym, co widział dokoła we współczesnej inteligencji, zarażonej śmiesznie bajronizmem w złym gatunku, wynosząc się tym sposobem niejako ponad samego siebie, stając się satyrykiem i obiektywnym sędzią swojego czasu. Tym sposobem nieświadomie dla siebie samego przygotowuje ową chwilę, gdy znacznie później, pisząc pieśń szóstą, wraz z Tatianą przejrzę, że jego bohater jest tylko „Moskwiczem⁹ w płaszczu Childe Harolda”, a może nawet „parodią na bajronizm”. A tak, składając naturę Oniegina z mnóstwa odłamków, tworzy ze sprzecznych rysów całość charakteru niezmiernie prawdziwą i, wiedziony trafnym psychologicznym instynktem, zaznacza już w tej pierwszej pieśni, że „widzi w niej wiele sprzeczności, ale poprawić ich nie chce”. Wpływ Byrona w pierwszym rozdziale *Oniegina* przejawia się tedy głównie w naśladowaniu żartobliwego poematu *Beppa*, a po części wydanych wówczas pierwszych pieśni *Don Juana*, z *Childe Harolda* zaś słychać tutaj tylko oddalone echa. Ten pierwszy rozdział, pełny żartobliwej ironii i zarazem owiany jakimś elegijnym tchnieniem, tworzy czarowną przygrywkę do poematu, a choć nie wydaje się ona dość organicznie przystająca do całości, jest tak nieporównana w stylu, że w istocie miał prawo Puszkina powiedzieć o niej: „jestem zadowolony z pierwszej pieśni, a to wiele, bo ja rzadko jestem z siebie zadowolony”.

Niepodobna sobie wyobrazić, jakie wrażenie uczyniła ta pierwsza pieśń, pojawiając się w druku w roku 1825. Obudziła ona niesłychany zapal w kołach czytelniczych, rozeszła się w niespełna dwa tygodnie w 700 egzemplarzach — cyfra na owe czasy niebywała, jeżeli na domiar zważyć, że prócz drukowanych egzemplarzy, krążyło w salonach ówczesnych mnóstwo odpisów — cytowano oddzielne wiersze, uczono się ich na pamięć. Natomiast krytycy ówczesni, przestrzegający jeszcze kanonów starej pseudoklasycznej poetyki, nawykli do uroczystego tonu w poezji, uderzyli na trwogę, z patosem mówili o burzeniu reguł estetycznych, o niemoralności romansu, o nieprzyzwoitym tonie subiektywnym, o poziomości¹⁰ tematu. Nie czując, że Puszkina scharakteryzował trafnie ówczesne rosyjskie „towarzystwo”, noszące piętno kosmopolityzmu, uznali poemat za „nienarodowy”, upatrując całą jego „narodowość” chyba w opisie ulic i restauracji. Nie rozumiejąc jeszcze tej nowej liryko-epicznej formy, którą wprowadzał do literatury przez *Don Juana* Byron, a w którego ślady dokonywał przewrotu w ojczystym piśmiennictwie Puszkina — przerażali się krytycy zuchwałstwem poety, przeskakującego wciąż od głównej treści do wrażeń osobistych, do swojego „ja”. Oczywiście, na cześć zręcznego wersyfikatora rozbrzmiały tu

⁸*Demon* — wiersz Puszkina z 1823. [przypis edytorski]

⁹*Moskwicz* (daw., ros.) — dziś popr.: moskwinian, mieszkaniec Moskwy; tu przen. na określenie narodowości rosyjskiej. [przypis edytorski]

¹⁰*poziomość* (daw.) — przyziemność, pospolitość. [przypis edytorski]

i ówdzie chwalby; niektórzy, bardziej czuli na nowość krytycy, zaśpiewali nawet dytyramby¹¹. Ale na ogół Puszkina słusznie określili te mniemane krytyki jako „w największej części wymyślanie, w mniejszej — przesłone bzdurstwa” i zaznaczył, że „z przyjemnością przeczytał tylko ocenę Wenewitinowa”, młodego krytyka, który próbował torować drogę nowym poglądom; *Oniegina* ani ganił, ani chwalił, a radził czekać dalszego ciągu poematu.

Tymczasem druga pieśń, znamionująca zwrot ku narodowym typom, wprowadzająca na scenę Łarinych i dająca przedziwnie piękny zarys charakteru współczesnego romantyka, Leńskiego, wielbiciela Kanta i Schillera, znajdowała się już w tece autorskiej. Napisana została w Odessie w roku 1823 i pisząc ją, poeta czuł już, że tworzy najważniejsze dzieło swego życia. Niezadowolony też był mocno, gdy w następnym roku oderwany został od pracy nad trzecią pieśnią i posłany przez Woroncowa z obowiązku służby dla zbadania klęski wyrządzonej przez szarańczę. Swój zły humor z tego powodu wyraził w niebywałym dotąd urzędowym sprawozdaniu podanym gubernatorowi.

Szarańcza leciała, leciała
I siadła;
Siedziała, siedziała —
I wszystko zjadła.

Sprawozdanie to mówi nam także o niezmiernej lekkomyślności młodego poety, w którym łączyły się zresztą zadziwiające kontrasty. Mickiewicz w nekrologu z powodu śmierci Puszkina, podpisanym „jeden z przyjaciół”, tak go charakteryzuje: „Słyszając go rozumującego o polityce zagranicznej lub własnego kraju, można było go wziąć za męża osiwiłego wśród spraw publicznych i czytającego codziennie rozprawy wszystkich parlamentów. Narobił on sobie wielu nieprzyjaciół epigramatami¹² i sarkazmami swoimi, którzy się mścili za to oszczerstwem. Znałem poetę rosyjskiego z bliska i przez dość długi czas; uważałem go za człowieka wrażliwego i lekkiego niekiedy, ale zawsze szczerego, szlachetnego i wylewnego”.

Niefortunne w formie, choć pewnie prawdziwe w treści, sprawozdanie delegata do miejsc spustoszonych przez szarańczę sprawiło, że poeta, z którym nie mógł sobie dać rady Woroncowa, internowany został niezadługo potem w rodzinnej wsi Michajłowskiem¹³ (w gub. Pskowskiej). Tutaj, jakkolwiek niezadowolony z rozciągniętego nad nim dozoru, zwraca się do cesarza z prośbą o przeniesienie go do Schlüsselburgskiej fortecy — w rzeczywistości korzysta niezmiernie wiele, bo rozpoczyna kursa samowykształcenia, studiuje Szekspira, tworzy pod jego wpływem *Borysa Godunowa*¹⁴, a mając gotowy wzór wśród znajomych pań w sąsiedztwie, kończy pieśń trzecią, dopełniając postać Tatiany niezmiernie subtelnymi i pociągającymi rysami. Stworzenie tego typu kobiecego, tak prawdziwego, a tak nowego w rosyjskiej literaturze, stanowi wielką zasługę Puszkina. Rzecz dziwna, że Mickiewicz w kursie słowiańskich literatur nie ocenił tej postaci, za bohaterkę poematu uważając raczej znacznie pospolitszą Olgę. Ale zapewne tutaj tylko pamięć nie dopisała Mickiewiczowi; dowodzą tego inne jeszcze faktyczne błędy w streszczeniu poematu, wskazujące, że Mickiewicz, układając swoją lekcję w r. 1842, nie miał pod ręką poematu, a kierował się pamięcią. Gdy się to zważy, to raczej wypadnie nam podziwiać i w tej okoliczności genialną pamięć autora *Pana Tadeusza*, która po wielu latach zdołała zachować taką olbrzymią ilość szczegółów z przeczytanego dawno poematu i dała podłoże do sądów niezmiernie trafnych o znaczeniu poematu, nieocenionego jeszcze dostatecznie przez współczesną krytykę rosyjską. Brak poematu pod ręką lepiej wyjaśnia niektóre drobne błędy faktyczne i odnośne częściowe pomyłki sądu Mickiewicza, niż przypuszczane przez Poliwanowa z tej racji „zaćmienie pamięci i pomroka, spadająca na genialny

¹¹*dytyramb* (lit.) — rozwinięta w kulturze greckiej pieśń pochwalna, utrzymana w patetycznym tonie. [przypis edytorski]

¹²*epigramat* (lit.) — krótki, przeważnie dwuwierszowy utwór poetycki z dobitną puentą; gatunek pochodzący z poezji staroż. [przypis edytorski]

¹³w *Michajłowskiem* — Ms. lp od: Michajłowskie (spolszczona forma nazwy *Michajłowskoje*). [przypis edytorski]

¹⁴*Borys Godunow* — tragedia romantyczna o walkach o tron moskiewski na przełomie XVI i XVII w., napisana przez Puszkina w 1825. [przypis edytorski]

umysł pod wpływem Towiańskiego”. Bo chociaż razić może dziś przepowiednia profesora literatury słowiańskiej w Paryżu, że wraz z Puszkinem skończyła się literatura rosyjska, to i tu nie daje się zaprzeczyć, iż Puszkina aż do dziś zachował w poezji rosyjskiej pierwsze miejsce, nie został prześcignięty przez epigonów swoich, że dotąd jeszcze wiersz jego jest ideałem wdzięku.

Pojawiające się w druku kolejno pieśń druga i trzecia nateżają uwagę publiczności do najwyższego stopnia. O Tatianie czytelnicy mówią jak o żywej osobie. Puszkina, zajęty w Michajłowskiem w latach 1824–1826 tworzeniem czwartej i piątej pieśni, zasypywany jest listami czytelniczek, proszących go, aby „los Tatiany urządził jak najszczęśliwiej”.

Ale co do krytyki, to tu w dalszym ciągu trwa wspomniana wyżej dwoistość. Obok nieumiejętnych, wodnistych, pozbawionych szerszego krytycyzmu pochwał, które mogłyby być obroną dla poety, gdyby trafniej oceniały piękności poematu i wartość nowego kierunku w literaturze, pojawiały się w ilości przeważającej przycinki, drobne szykany, nieprzyzwoite wymysły. Rosły one z każdą pieśnią. Wprawdzie krytycy, nie mając odwagi iść przeciw ogólnemu prądowi, nazywali Puszkina „ulubionym poetą” i przyznawali mu „rzadki talent”, ale „przez bezstronność” napadali na szczegóły, wytykali brak planu, związku, zły rysunek charakterów, a na domiar... liczne błędy językowe. Ugrzązłszy w starych formach, nie odczuwali zdrowotności świeżego narodowego powiewu w mowie literackiej, nie rozumieli, że Puszkina prowadzi dalej dzieło Karamzina¹⁵, że z większą jeszcze mocą i talentem tworzy nowy przysły język, że nie on od nich, ale oni od niego uczyć się powinni, jak mówić należy.

Sława Puszkina i protekcja przyjaciół, takich jak Żukowski, zrobiła wreszcie swoje. Puszkina otrzymuje prawo wjazdu do stolicy, przyjęty jest na dworze, dostępuje wielkiego zaszczytu, że sam cesarz zostaje pierwszym i jedynym cenzorem jego utworów — łaska wobec tępości i drobiazgowości ówczesnej cenzury w wielu wypadkach niezmiernie pożyteczna, czasami jednak zmieniająca się w niespodziewany ciężar, dzięki pedanterii hr. Benkendorfa, który gromił poetę, iż na wieczorze prywatnym odczytywał przyjaciółom *Borysa Godunowa*, zanim ten utwór przeczytany został przez cesarza.

W Petersburgu i w Moskwie, w latach 1826–1828, powstaje szósta i siódma pieśń *Oniegina*, wśród mnóstwa prac i niepokojów, ciągłych rozjazdów, kłopotów pieniężnych, zmiennych kolei losu, uśmiechów szczęścia i następujących w ślad za nimi rozczarowań, miłostek przelotnych i poważnych zabiegów matrymonialnych lub, mówiąc słowami jednego z biografów Puszkina: „śród trudów samowychowania, gotowych lekcji życia, uniesień, szalów, walk i zwycięstw moralnych”. Stosunek krytyki do poety wciąż się nie zmienia, choć zdawałoby się, że świetna scena pojedynku w rozdziale VI powinna była ich przejednać. Ale teraz już i nerwowo, wrażliwo, zmienny w usposobieniach poeta, otrząsnął się z toczącej go przez pewien czas melancholii, uczuwa w sobie przypływ energii, ogromne zapasy żywotności, właściwej ludziom kochającym życie, Grekom z natury duchowej, do jakich należał Puszkina; ma on teraz własny organ i w redagowanym przez się piśmie rozprawia się ostro ze swoimi krytykami, kładąc podwaliny nowej krytyki, domagając się uznania dla artystycznego realizmu zwalczając pedanterię, fałsz, konwencjonalność w literaturze, a nie ustając równocześnie w twórczości. W tej epoce życia porównują¹⁶ biografowie jego działalność z pracą amerykańskiego kolonisty, który jedną ręką uprawia pole, a w drugiej trzyma strzelbę i broni nią gruntów swoich od napadu dzikich.

Na koniec w roku 1831 w Bolidnie i Carskim Siole wykańcza ósmą pieśń *Oniegina*. Nie zwyciężony, ale znudzony nieustanną walką z tępymi krytykami, spieszy rozstać się z bohaterem i bohaterką swojego romansu, zawodząc do pewnego stopnia wyteżoną ciekawość czytelników, pragnących, aby według „klasycznych” reguł, albo Numa wyszła za ukochanego Pompiliusza¹⁷, albo — gdy to jest niemożliwe — bohater skończył tragiczną śmiercią. Ale Puszkina rad jest, że dobiegł kresu swojego „wolnego romansu”, którego „dał oglądać przed wielu laty, jak gdyby przez kryształ magiczny, jeszcze w niejasnej mgle”.

¹⁵ Karamzin, *Nikołaj Michajłowicz* (1776–1826) — ros. pisarz i krytyk, reformator rosyjskiego języka literackiego. [przypis edytorski]

¹⁶ *porównują* — dziś popr.: porównują. [przypis edytorski]

¹⁷ *Numa wyszła za [...] Pompiliusza* — żartobliwie o szczęśliwym zakończeniu fabuły utworu małżeństwem; Numa Pompiliusz był legendarnym królem Rzymu. [przypis edytorski]

Zrywa energicznie strunę, nie dbając o to, że pozostawił bohaterów jak gdyby w środku drogi, że naraża się na zarzut urwania wątku na prozaicznym miejscu zjawienia się generała-męża; okupuje to i przejednywa nas, w przedziwnych końcowych strofach, wiejących smutną rezygnacją dojrzałego męża pocieszając się, iż najszcześniejszy jest ten, kto „uczę życie pozostawił wcześniej, nie wysączywszy do dna winem napelnionego pucharu, nie doczytawszy życiowego romansu do końca”...

Jakkolwiek gorąco miłował swoją twórczą pracę nad *Onieginem*, tak nerwowo spieszył wówczas poeta do końca, że zrzekł się pierwotnego zamiaru dania dziewięciu rozdziałów i wyrzucił gotowe już strofy rozpoczętej pieśni (*Podróż Oniegina*), mającej zająć środkowe miejsce pomiędzy VII a VIII rozdziałem. Opowiada autor w tym urywku, wyłączonym z całości poematu, a zawierającym blisko 280 wierszy w przypiskach do wydań pośmiertnych, o błędzeniu po świecie Oniegina, gnanego nienasyconą, nieznajującą ukojenia tęsknicą w dalekie ziemi zakątki. Rzecz godna zaznaczenia, że wspominając o pobycie swojego bohatera w Krymie (Taurydzie), *poeta rosyjski nie może oprzeć się chęci przypomnienia czytelnikom swoim, że był tu niegdyś i tworzył pieśni swoje wielki wieszcz polskiego narodu*. Podajemy w przekładzie odnośny ustęp:

Dla wyobraźni kraj to święty,
Kraj strasznych zdarzeń, wieszczych snów:
Atryda¹⁸ ściał tu setki głów¹⁹,
Tu przeszył mieczem własne łono
Mitrydat²⁰, kiedy zdjął go szal;
Tutaj nad morzem pośród skał,
Mickiewicz śpiewał pieśń natchnioną
I o swej drodze Litwie śnił,
W której wspomnieniem zawsze żył.

II

Czy dzieło stworzone wśród tylu zmiennych kolei, na tylu różnych miejscach, pisane z przerwami, pod wrażeniem wciąż nowych wypadków osobistego i otaczającego życia, w zmiennych usposobieniach rozwijającej się stopniowo duszy — może posiadać doskonałą, organiczną jedynolitość? Około tego punktu wrzały najdłużej namiętne spory.

Spasowicz, który stawia nader wysoko ten utwór Puszkina, powiadając, że „poemat jego wygląda jak rozłożysty dąb i zyskał sławę wszechświatową”, czyni jednak następujące zastrzeżenie: „Puszkiniowski *Eugeniusz Oniegin* nie jest żadnym arcytworem, zbudowanym na pewnym pomysłem, przeprowadzonym organicznie”. I w ślad za Mickiewiczem wskazuje, iż Puszkiniowski nie przewidywał, na czym skończy, że „rozproszywszy całe skarby czułości, rzewności i blasków, urwie wątek opowiadania na prozaicznym pospolitym wypadku” — „zasłużonego odkosza²¹”.

Co do nas, to w poemacie Puszkina spostrzegamy jeżeli nie organiczną, to artystyczną jedynolitość. Zresztą i na korzyść pierwszej przemawia niewątpliwa logika charakterów i wypadków i prawda rozwiązania, cokolwiek by rzecz można o jego prozaiczności. O artystycznej jedynolitości zaś stanowi logika *nastroju*, w jakimkolwiek znaczeniu weźmiemy to modne dzisiaj słowo, prócz najmłodniejszego znaczenia — monotonii. Bo jeżeli chodzi o nastrojowość zmienną, kalejdoskopowo barwną, wprawiającą duszę naszą w ruch falisty, to w *Onieginie* znajdujemy niezmiernie szeroki diapazon²², określony tak przez

¹⁸Atryda (mit. gr.) — potomek Atreusa, króla Myken; tu: jego wnuk Orestes, syn Agamemnona, który mszcząc śmierć ojca, zabił matkę i jej kochanka, po czym w tulaczce wraz z przyjacielem Pyladesem dotarł do Taurydy. [przypis edytorski]

¹⁹Atryda ściał tu setki głów — w oryg. *С Ампудом спорил там Пилад*: „Z Atrydą spierał się tam Pylad” (który ofiarował się poświęcić życie dla uratowania przyjaciela, ale Orestes odrzucił jego propozycję). [przypis edytorski]

²⁰Mitrydates VI Eupator (132–63 p.n.e.) — król Pontu, władca Bosporu, jeden z groźniejszych wrogów Rzymu; obłożony podczas buntu poddanych, popełnił samobójstwo; w sierpniu 1820 Puszkiniowski odwiedził Wzgórze Mitrydatesa w Kerczu na Krymie, z ruinami na szczycie. [przypis edytorski]

²¹odkosz (daw.) — odprawa dawana przez kobietę mężczyźnie starającemu się o jej rękę. [przypis edytorski]

²²diapazon (z gr.) — skala, rozpiętość. [przypis edytorski]

któregoś z krytyków: „czarujące przejścia od tonu naiwnego do żartu, od żartu do sarkazmu, od sarkazmu do współczucia, od współczucia do gniewu i bezlitosnej lekcji moralnej pod adresem swojego społeczeństwa”. A wszystkie te zmienne nastroje powiązane są psychologicznie, nie rażą przy największych przeskokach, łącząc się naturalną logiką bądź podobieństw, bądź kontrastów.

Z przedziwną tedy trafnością, w tej samej chwili, gdy krytycy rosyjscy napadali jeszcze na brak związku w poemacie, gdy jeszcze nie oświecił ich o wartości tego dzieła pierwszy godny miana krytyka pisarz rosyjski Bielinski²³, Mickiewicz na lekcjach literatury w Paryżu tak charakteryzował „te pieśni, będące raz komedią, raz tragedią, oraz romansiem dramatycznym”: „Jest to przesłiczne malowidło, którego tło i koloryt zmienia się ciągle, a czytelnik *ani spostrzega*, jak z tonu ody spada na epigramat, i *podnosząc się nieznacznie*, spotyka ustęp opowiedziany prawie z powagą eposu”.

Jeżeli zaś za nastrój uważać pewną jedność zasadniczego tonu (oczywiście nie w znaczeniu monotonii), to i ona się znajdzie: będzie nią spostrzeżony także przez Mickiewicza, górujący nad całą tą gamą uczuć i panoramą obrazów, wyrrywający się z najgłębszych osnów Puszkiniowskiej duszy — ton „tęskności, rozlanej w całym utworze”. W tym właśnie ośrodku krystalizuje się idea przewodnia dzieła, tak określona przez Bielinskiego:

„Boże mój! Jakże smutnym jest ten romans, w którym odbiła się współczesność, ten obraz nowo powstającej społeczności, rosyjskiej inteligencji, karykaturalnie odtwarzającej powiewy europejskiego zachodu, wydającej z siebie takich ludzi jak Oniegin, posiadających w sercu »dumę i szlachetność«, ale zepsutych fałszywym wychowaniem, próżniactwem, nędznymi wpływami światowymi. W tym romansie wyczerpał Puszkina do dna rosyjską współczesną rzeczywistość, a jakże gorzko: Oniegin, człowiek czujący swoją przewagę nad tłumem, urodzony z wielkimi zdolnościami duszy, ale w trzydziestym roku już apatyczny, przekwitły, obcy wszelkim ludzkim i społecznym interesom, a zarazem niemogący wejść w ogólną kolej marnego powszedniego życia, ziewający tylko wszędzie, staje się nieszczęściem najlepszych ludzi, z którymi los go zetknął. Dopiero w końcu romansu jak gdyby zmartwychwstaje do życia, bo wskrzesło w nim pragnienie, ale tylko dlatego, że jest ono niewykonalne. I romans kończy się na niczym. Bohaterka jego, Tatiana, i druga osoba, Leński — przepiękne, poetyczne obrazy szlachetnej ludzkiej natury — już z tej samej racji są zbyt obcy wszystkim dokoła, że wyżsi są od otaczających ich ludzi. A rzeczywistość, co ich otacza, w istocie jest okropna i oni oboje zginąć muszą, jako jej ofiary, rychlej jeszcze niż Oniegin, lepiej rozumiejący życie, bardziej nieufny i sceptyczny. Cały ten romans jest poematem próżnych nadziei, rozpryskujących się pragnień, nieosiągających celu dążeń”.

Tak po raz pierwszy, już po śmierci Puszkina, dzięki Bielinskiemu ocenione zostało społeczne znaczenie poematu. Później już krytyka rosyjska wskazała trafnie, że romans ten był „pierwszym niemal aktem samopoznania, uświadomienia dla rosyjskiego społeczeństwa, krokiem naprzód o rozmachu tak szerokim, że już niepodobna było zatrzymać się na miejscu”.

Spasowicz w jubileuszowej mowie z powodu stułetniej rocznicy urodzin Puszkina określił dosadnie znaczenie literackie i społeczne tego poematu dla Rosji w następujących słowach: „Jest to najrozleglejszy i najplodniejszy w następstwa utwór Puszkina, bo z jego nasion wyrosli wszyscy późniejsi tak zwani »bohaterowie naszych czasów«, inaczej mówiąc: powstał cały romans obyczajowy, stanowiący największą chlubę rosyjskiej literatury w chwili obecnej”.

A opowiadając dalej o długotrwałym sporze o to, czy Puszkina był prawdziwym narodowym poetą nie tylko z formy, ale i z ducha swojej poezji, tak rozstrzyga tę kwestię: „Otóż, jeżeli można wziąć za pewnik, że najbardziej narodowym poematem Mickiewicza jest *Pan Tadeusz*, chociaż to tylko historia szlachecka, to wypadnie uznać, że *Oniegin* jest też na wskroś narodowym rosyjskim utworem, odtwarzającym byt i obyczaje tej

²³Bielinski, *Wissarion Grigorjewicz* (1811–1848) — ros. pisarz, myśliciel, krytyk literacki. [przypis edytorski]

bardzo szczupłej wprawdzie, szlacheckiej tylko warstwy narodu, w której jednak kupiła się wówczas²⁴ cała inteligencja. Dziś, po upływie trzech ostatnich ćwierci wieku, uprawa umysłowa daleko głębiej wsiąkła we wnętrze społeczeństwa. Wówczas oświecone przez nią były tylko same górne cyple i wierzchołki. Spór o nacjonalizm lub kosmopolityzm w poezji Puszkina można dziś uważać za skończony”.

Dodajmy od siebie, że jeżeli horyzonty w *Panu Tadeuszu* naraz się rozwierają, jeżeli zwada zaściankowa, zatarg szlachecki, domowy proces o siedzibę w zamku przechodzi w końcowych pieśniach w ustęp z epepei napoleońskiej, w dramat z historii narodowej, to Puszkiniowi trudno było wstąpić w *Onieginie* na te tory, gdyż życie po prostu nie dawało mu po temu odnośnego materiału.

Mając to na względzie, zmuszeni jesteśmy pod innym kątem widzenia spojrzeć na jakoby „pospolite i powszednie” zakończenie *Oniegina*. Uwypukliła się w nim nie polityczna, ale obyczajowa strona życia narodowego. *Mniemana prozaiczność* końca — a doprawdy, trudno byłoby wymyśleć inny — w gruncie rzeczy znajduje się w harmonii ze zdrowym etycznym poglądem... mas. Indywidualny mocno, nie dzielący „ani drgań serdecznych, ani poglądów z tłumami”, bardzo zmysłowy i namiętny, bo noszący w żyłach pierwiastki krwi afrykańskiego pradziada²⁵, umizgający się dosyć długo do pewnej męzki (pani Kern), nie mógł przecie poeta publicznie głosić zasady „wolnych miłostek” i utrzymał w mocy przepaść pomiędzy zamężną już Tatianą a Onieginem. Schylił głowę przed dogmatem moralnym czystej i obowiązkowej kobiety, a wystrofował przez jej usta Oniegina, okazując jego marność wobec zdrowej i wychowanej na wsi, zapoznanej²⁶ ongi dziewczyny. W taki sam sposób wyidealizował Sienkiewicz dogmatyczną Anielkę i unicestwił moralnie Płoszowskiego, choć jest tutaj także pewna różnica: mniej surowy w poglądach moralnych, może i zbyt lekki, ale zarazem ideowo bardziej swobodny, Puszkini okazuje więcej współczucia i sympatii swojemu bohaterowi. Może dlatego, że sam był bliższy charakterem do stworzonego przez się typu, a przeto bliższy do ówczesnych i rozwiniętych dzisiaj prądów, do których stosunek autora *Bez dogmatu* jest negatywny.

Na ogół zaś Puszkini, jak i Sienkiewicz, jak wszyscy ukochani przez masy pisarze i poeci, *na najbardziej ważnych punktach moralnych* stoi w zgodzie ze swoją społecznością; inaczej nie byłby przez nią tak kochani.

Rewolucyjny z ducha Byron do dziś jeszcze stoi pod klątwą większości swojego narodu. Słowacki, będący częstokroć w ostrej sprzeczności ze swoim narodem (pogląd na papieżstwo w *Beniowskim*, szyderstwa w *Grobie Agamemnona*, rewolucyjne idee w *Odpowiedzi Autorowi psalmów*), prowodyr dzisiejszej, zarażonej nietzscheanizmem młodzi poetyckiej, nigdy tak głęboko nie przeniknął w dusze mas, jak Mickiewicz, w całokształcie poglądów etycznych zbiegający się zupełnie z większością społeczną, najukochańszy i największy poeta swojego narodu.

III

Nie będziemy zatrzymywali się w niniejszym krytycznym zarysie na ubocznych postaciach romansu. Tatiana, określona przez Merimée’go, jako „wulkan pod korą lodową”, jest zupełnie jasna, choć Dostojewski znalazł i w niej pewną psychologiczną zagadkę, wykazując, iż nie zrozumiano jej, przypuszczając, że mogłaby wyjść za Oniegina, gdyby została np. wdową: „zbyt głęboko zranił jej serce Oniegin, aby mu mogła kiedykolwiek je zaufać”. Jasny jest także Leński, do którego poeta czerpał po części rysy ze swojego „ja”, tylko młodszego, po części zaś tworzył go na wzór przyjaciela młodych lat, Kiuchelbekera²⁷, marzyciela i dekabrysty, który siedząc przez dziesięć lat w więzieniu, pisywał bez ustanku romantyczne wiersze, wierząc, że nimi odrodzi swoje społeczeństwo. Inne postacie są jeszcze jaśniejsze. Natomiast musimy zatrzymać uwagę czytelnika na centralnej figurze romansu, na Onieginie, który — według świetnego określenia Andrejewa — „pierwszy na kartach rosyjskiej literatury, złożwszy ręce, umiera powolną i męczącą

²⁴wówczas — wówczas, wtedy. [przypis edytorski]

²⁵noszący w żyłach pierwiastki krwi afrykańskiego pradziada — pradziadek Puszkina ze strony matki, Abram (Ibrahim) Pietrowicz Hannibal (1688–1781), ulubieniec cara Piotra I, był Afrykańczykiem, który jako niewolnik trafił do Stambułu, a potem do Moskwy. [przypis edytorski]

²⁶zapoznany (daw.) — niepoznany, niedoceniony, zapomniany. [przypis edytorski]

²⁷Kiuchelbeker (z ros.), właśc. Küchelbecker, Wilhelm (1797–1846) — ros. poeta romantyczny, dekabrysta. [przypis edytorski]

ską głodową śmiercią bezczynności wśród zadowolenia, marności i mogilnego milczenia współczesnych”. Tu właśnie powstaje powikłana psychologiczna zagadka, rozświetlona częściowo już przez nas powyżej, a wymagająca głębszej analizy, bo *Oniegin jest postacią jeszcze dziś dla naszego pokolenia bliską, typem rozwijającym się i nabierającym coraz to żywszych i subtelniejszych zarysów w późniejszej literaturze rosyjskiej i powszechnej aż po dziś dzień — odległym potomkiem Hamleta*.

Chwilami zdaje się, że Puszkina, tworząc tę postać ze wszystkimi jej wadami i zaletami, maluje współczesnego nam człowieka „z jego duszą niemoralną, samolubną i suchą, oddaną bez granic marzeniu, z jego ostrym, oziębłym umysłem, kipiącym w bezcelowej działalności” (pieśń VII, str. 22). Analogie zaiste zadziwiające, czyniące poemat aktualnym dla chwili bieżącej!

Powstaje kwestia, skąd pochodzi nietajona sympatia autora dla tego światowego próżniaka, zabójcy Leńskiego? Objasnia się to po części przez to, że Oniegin bądź co bądź przerasta całą głową swoje otoczenie, że posiada serce w gruncie dobre, tylko zatrute przesadami i wpływami złego otoczenia, atmosferą klasy, która z Byrona wzięła wiele, ale nie to, co było w nim najlepsze, nie jego namiętny poryw ku wolności. Skarykaturowała ona bajronizm, wydając wkrótce takie postacie jak potworny „bohater naszych czasów”, Pieczoryn z powieści Lermontowa. Lecz w Onieginie mało jest demonizmu; raczej autor nadaje mu pewne rysy małostkowe. Ale, bądź co bądź, Oniegin już przez to samo zasługuje na współczucie, że sam cierpi, że nie znajduje zajęcia dla nadmiaru swoich sił, że dręczy się nicością swojego własnego życia i ze wstrętem patrzy na marność swojego otoczenia. Jest on typem swojej klasy przez pokrewne z nią rysy, ale w bogatej swojej naturze posiada tyle cech indywidualnych, że raczej wydać się winien *typowym wyjątkiem*. Te cechy autor dał swojemu bohaterowi z samego siebie. Nie dziw tedy, że sympatyzuje z nim, że pamięta mu, iż nie chciał igrać sercem Tatiany, a wybacza zachowanie się w pojedynku.

W samej rzeczy, autor jak gdyby rozszczępił się w poemacie na dwoje. Częstkę siebie samego wciela w Oniegina, drugą oddaje Leńskiemu, a sam poniekąd „staje pomiędzy nimi, jak sędzia polubowny”. Oniegin na miarę społeczną, jako bezczynny arystokrata, musi się wydać nam marny, bo autor, odtwarzając siebie, odebrał temu sobowtórowi swojemu talent poetycki; oddał go wyłącznie Leńskiemu. Ale Leński, bez złośliwości, bez krytycznego umysłu, bez specyficznych cech Oniegińskich Puszkina, jest mimo całą piękność swojej duszy, trochę kłiwy i naiwny, a dlatego autor romansu niejednokrotnie traktuje go z pewną pobłażliwą ironią.

Oświadczając wielokrotnie, że czuje słabość dla pokrewnego sobie duchem Oniegina, poeta spieszy jednak zaznaczyć już w I pieśni, że są pomiędzy nim a jego bohaterem pewne różnice. Oto jedna z nich, nader charakterystyczna — i kto wie, czy poeta, gdyby świadom był jej siły, nie sądziłby ostrzej swojego bohatera, pomimo wszystkich jego zalet. Jak Leński — Oniegina, tak porywczy marzyciel Kiuchelberker wyzwał też kiedyś na pojedynek Puszkina, z powodu jakiejś drobnostki, zdaje się, epigramatu, w którym Puszkina zabawnie wydrwił mdłość poezji swojego przyjaciela. Leński tylko pierwszy, podniósłszy pistolet, celuje, Kiuchelberker wystrzelił pierwszy. Egoistyczny Oniegin, party instynktem samozachowawczym, spieszy wystrzelić. A Puszkina po wystrzale przyjaciela rzucił na ziemię pistolet i nie bacząc na gniewne wołania przeciwnika: „Strzelaj! strzelaj!”, jął go zapewniać, że łufę pistoletu zatkał mu śnieg, że strzelać nie może, i ścisnął serdecznie przyjaciela, aż ten, ujęty jego dobrocią, wyciągnął doń rękę na zgodę.

Ta scena w artystycznej wyobraźni Puszkina przetworzyła się w znakomitą scenę pojedynku w pieśni VI, odpowiednio do koncepcji romansopisarza. Zupełnie niepodobna w zmyślonym tragicznym rozwiązaniu do wspomnianej sceny z rzeczywistości, zdobyła prawdę artystyczną pod wielkim piórem, więcej jeszcze — zyskała podobieństwo z inną groźną chwilą, wówczas jeszcze ukrytą w mgłę przyszłości.

Rzecz dziwna! Poeta jak gdyby sam przepowiedział sobie śmierć od kuli w pojedynku i cudowne strofy nad mogiłą Leńskiego są jakby hymnem pogrzebowym, który wieszcz nieświadomie wyśpiewał sam sobie!

O PRZEKŁADACH *Eugeniusza Oniegina*

I

Jeżeli wróżba Mickiewicza, że *Oniegin* będzie czytany zawsze z przyjemnością we wszystkich krajach słowiańskich nie sprawdziła się dotąd dla nas, to pochodzi to niewątpliwie stąd, że nie posiadamy w literaturze naszej nawet po prostu znośnego przekładu poematu Puszkina. Ten jedyny, który istnieje, dokonany w Wilnie w roku 1847 przez Sikorskiego, jest, krótko mówiąc, haniebny. Tkwi w tym pewna niesłuszność względem rosyjskiego poety z punktu widzenia estetycznego, jeżeli wziąć pod uwagę wartość literacką większości tłumaczeń z Mickiewicza na język rosyjski. Jest w tym coś dziwnego, jeżeli zważyć, że literatura nasza nie przestaje wydawać przez dziesiątki lat pisarzy, którzy posunęli wykwintność formy bardzo daleko i umieją przewycięzać największe trudności techniczne w wierszowaniu. Jest w tym coś przykrego, bo wszystkie znane mi przekłady *Oniegina* na inne języki, a czytałem ich wiele w Petersburskiej Publicznej Bibliotece — nawet najgorsze, nawet nieudolne, stoją jeszcze nieporównanie wyżej od tego przekładu, który dał nam p. Sikorski. Bodajbyśmy lepiej nie mieli żadnego tłumaczenia *Oniegina* niż taką śmieszna na niego parodię!

Oniegin tłumaczony był na języki: francuski, niemiecki, angielski, włoski, chorwacki, węgierski, nowogrecki, na niektóre z tych języków po parę razy²⁸.

Pozostawiając sąd o swoim przekładzie czytelnikowi, tłumacz *Oniegina* ma prawo na zasadach wyłuszczonych poniżej stwierdzić, że ani jedno z istniejących całkowitych tłumaczeń *Oniegina* nie stoi na wysokości zadania.

A oto dlaczego!

Napotykane zazwyczaj przez tłumaczy trudności mnożą się, gdy chodzi o przełożenie takiego arcydzieła formy, jakim jest *Eugeniusz Oniegin*. Przy oddaniu wierszem treści oryginału poetyckiego tłumacz ma zwykle pracę trojaką: *twórczą, krytyczną i mieszaną twórczo-krytyczną*. Ilekroć język przekładowy jest ekonomiczniejszy (oszczędniejszy w ilości sylab) od języka oryginału, zachodzi potrzeba pracy twórczej, tj. *dotwarzania* pewnych szczegółów wiernie według ducha oryginału, czyli wcielania się w obrazy, myśli i uczucia poety celem właściwego ich rozwinięcia. Ilekroć język oryginału jest krótszy (ilościowo), miast zaznaczonej wyżej potrzeby zapełnienia pozostałego miejsca, zachodzi konieczność dla zachowania miary wiersza, *wyrwania* niektórych mniej ważnych i mniej charakterystycznych szczegółów obrazu, czyli uczynienia umiejętnie wyboru krytycznego. Wreszcie krępujące warunki mowy związanej nakazują w olbrzymiej ilości wypadków *zastępowanie* wyrazów oryginału obrazami synonimicznymi (symbolami tamtych, omówieniami analogicznymi); trafny dobór tych synonimów wymaga zarazem twórczości i krytycyzmu²⁹.

Przewyciężenie wszystkich tych trudności wymaga bodaj specjalnego daru, jeżeli zważyć, że zdarzali się znakomici poeci, którzy nie byli w stanie po prostu przetłumaczyć dłuższego ustępu z poezji obcej; do takiego stopnia było dla tych lotnych i wybitnie indywidualnych duchów wstrętne i niemożliwe poddanie się wymogom cudzej fantazji. Inni z podobnej kategorii pisarze tłumaczyli wiele, ale ich piękne „przekłady” były raczej samodzielnymi wariantami na dany temat; podawały one zawsze indywidualność tłumacza miast indywidualności tłumaczonego poety. Zakrywali go sobą.³⁰

Skreślone powyżej zwykle trudności potęgują się w dwójnasób, gdy chodzi o przetłumaczenie poezji autora, który żadnego wyrazu nie rzuca na próżno. Taki jest właśnie

²⁸*Oniegin tłumaczony był na języki...* — oto spis tych przekładów, ułożony na zasadzie poszukiwań moich w Pet. Bibl. Publ.: franc.: Dupont (1847), Bézo (1868), Michajłow (1882); niem.: Lippert (1849), Lupus (1860 i 1900), Bodenstedt (1866), Zeibert (1872), Blumenthal (1878); ang.: Seldine (1886); wł. Delatr (1856), Besobrasowa-Suchozanet (1858); chorw. Dmitrowic (1860), Ternski (1881); węg.: Berczi (1865). [przypis tłumacza]

²⁹*trafny dobór tych synonimów wymaga zarazem twórczości i krytycyzmu* — jak trudnym jest we wszystkich wypadkach odnalezienie trafnego synonimu, niech wskaże okoliczność, że poeta tej miary, co Gomułicki, tłumacząc ustęp z VI pieśni *Oniegina*, myśl Leńskiego, pocieszającego się, że *na grób* jego przyjdzie ukochana, mimo woli oddał w następujący sposób: „Co mi tam! / Nie będę *w grobie* leżał sam!” [przypis tłumacza]

³⁰*były raczej samodzielnymi wariantami na dany temat...* — Cóż rzecz dopiero o dziwolągach w przekładzie I pieśni pióra Budzińskiego, gdzie swobodne zachowanie się Oniegina w teatrze zostało tak oddane: „Oniegin wchodzi, / Depcze po nogach, jakby był sam (!)”. [przypis tłumacza]

Puszkina, nadzwyczajnie zwięzły w obrazach, niesłuchanie ścisły w określaniu uczuć i myśli, a zarazem niezmiernie prosty i pełny wdzięku. Jak tu oddać styl taki, nie banalizując go, nie przeciążając, nie ściągając barw i nie przesadzając w nich? Jak skracać coś dla miary wiersza, gdy wszystko zda się jednakowo konieczne? Jak dodawać cokolwiek dla wypełnienia rytmu, gdy każde nowe słowo zda się zbyt konieczne? Jak zastąpić cośkolwiek synonimem, nie zabijając prostoty oryginału? Więcej powiemy, jak oddać po prostu treść, gdy trzeba równocześnie zachować misterną formę?

Zaskoczeni takim nawałem trudności, z tyłu stron od razu, tłumacze *Oniegina* po największej części... poświęcali formę wiersza i dawali przekłady w prozie! Zabijając muzykę wiersza, odejmwali tedy najmniej trzy czwarte czaru poematowi. Jeden z francuskich tłumaczy *Oniegina* powiada słusznie w przedmowie do swojego rymowanego przekładu o poprzednikach, którzy ten utwór przełożyli prozą: „jeżeli przekład rymowany jest na ogół z konieczności niewierny (*infidèle*), to przekład prozaiczny jest po prostu względem oryginału wiarołomny (*perfidé*)”. Inni tłumacze, czując konieczność mowy związanej, zarzekali się rymów (tłumacz chorwacki, niemiecki Blumental i inni) i przekładali *Oniegina* białym wierszem; zyskiwali przez to pewną dźwięczność, ale taką, która się miała do oryginału tak, jak odbite księżycowe światło do blasku słonecznego.

Wreszcie pewna ilość przetłumaczyła całego *Oniegina* wierszem rymowanym, ale żaden z nich, *absolutnie żaden nie zachował dokładnie formy oryginału, odnośnego układu strof, charakteru rymów i rytmu*. W przedmowach swoich szeroko rozwodzili się nad *artyzmem formy Oniegina i niemożliwością oddania jej w przekładzie*.

Z tego względu tłumacz francuski przekłada *Oniegina* na przemian ciężkimi aleksandrydami i kusymi ósemkami, rozciąga albo obcina strofy jak Prokustus³¹ swoje ofiary, miast 14, dając to 20, to 10 wierszy itp. W podobny mniej więcej sposób postępują inni. Nawet tak świetny wersyfikator, znany ze swoich niezmiernie zręcznych „gazel”, twórca wytwornych *Pieśni Mirza Schaffy*, Bodenstedt³² — cofa się przed trudnością formy *Oniegina* i tłumaczy go ulubionymi własnymi rytmami. Czyni mu ostry z tego zarzut Alexis Lupus, pierwszy i jedyny z tłumaczy Puszkina, który pokusił się o nadanie *Oniegini* w przekładzie formy oryginału, ale zadanie to wypełnił tylko w drobnej mierze. Dał bowiem w tłumaczeniu tylko pierwszą pieśń *Oniegina*, a zasługująca na uznanie piękna ta praca, jak widać, kosztowała go niemałe wysiłki. Wydana po raz pierwszy w r. 1860, wymagała niezmiernej ilości poprawek i dopiero w powtórnym wydaniu, r. 1899, odpowiedziała zamiarom tłumacza, który trafnie ocenił, że „wdzięk poematu Puszkina w znacznej mierze znajduje się w zależności od niesłuchanie misternej formy, zdradzającej rękę wirtuoza, który umyślnie napiętrzył trudności, aby tryumfalnie okazać najwyższą swoją lekkość i zręczność”. Oto, jak określa się ta forma: W 14-wierszowej strofie *Oniegina* spotykają się wszystkie możliwe kombinacje czterowiersza: więc w pierwszej czwórce rymy przeplatają się co drugi wiersz, w drugiej idą kolejno jeden za drugim, w trzeciej dwa środkowe, sąsiadujące, objęte są dwoma najbardziej odległymi od siebie (1 z 3, 2 z 4; 1 z 2, 3 z 4; 1 z 4, 2 z 3). Na każdy czterowiersz przypadają dwa rymy męskie i dwa żeńskie. Wreszcie strofa zakończona jest parą rymów męskich, zawierających zazwyczaj żart lub dosadnie zamykających myśl. Wiersze z żeńską końcówką mają po 9 sylab, wiersze z męską odpowiednio do tego po 8 sylab³³.

Dr. Alexis Lupus, jedyny z tłumaczy, który postarał się zachować całkowicie formę oryginału *w jednej tylko pieśni*, mówi o swojej pracy jako o „drogiej towarzysze całego, obfitującego w trudy i troski życia”. Jeżeli sądzić z tej uwagi i zarazem z dat pierwszego i drugiego wydania, to okaże się, że kosztowała go ta praca szeregi lat.

³¹Prokrustes a. Damastes (mit. gr.) — zbój z Attyki, który pojmane ofiary kładł na żelaznym łożu i na siłę dopasowywał do jego długości, obcinając im nogi lub rozciągając ciało. [przypis edytorski]

³²Bodenstedt, Friedrich Martin von (1819–1892) — niem. poeta i podróżnik; w 1851 opublikował *Die Lieder des Mirza Schaffy*, tomik przedstawiony jako tłumaczenie wierszy, jakie ustnie wygłaszał przy nim azerski poeta Mirza Shafi Vazeh; po śmierci Vazeha Bodenstedt stwierdził, że były to jego własne wiersze. [przypis edytorski]

³³Oto, jak określa się ta forma... — rosyjskim jambom oryginału w sylabicznym wierszu polskim, przestrzegającym głównie ilości sylab, a nie porządku akcentów, odpowiada zupełnie układ trochaiczny z amfibrachem lub zastępującym go daktylem na początku. [przypis tłumacza]

II

Po tym, co rzekło się wyżej, Czytelnik osądzi, ile trudności miał do pokonania obecny tłumacz *Oniegina*, który niniejszym doręcza publiczności pierwszy całkowity przekład *Oniegina* ściśle oddający formę oryginału.

Fakt, że polscy tłumacze znajdowali w tej mierze trudność, podobnie jak i zagraniczni, stwierdza się przez dane następujące. Jedyne u nas tłumacze całego poematu, Sikorski, użył w przekładzie nieodpowiedniej ósemki, a rymował jak mu się żywnie podobało, nie zachowując ani układu rymów, ani ich rodzaju. Budziński, o tyle zdolny prawnik, o ile słaby poeta, przełożył w r. 1873 tylko pierwszą pieśń poematu, używając nieodpowiedniej dla epicznej opowieści skocznej dziesiątki z rymami banalnie przeplatanyymi co drugi wiersz. Pług i Bartoszewicz, którzy tłumaczyli zresztą tylko drobne urywki poematu, nie zastosowali się do formy oryginału. A co chyba stanowi najwymowniejszy dowód trudności oddania w całej mierze artyzmu formy Puszkiniowskiej, to fakt, że nawet władający doskonale formą i na ogół niezmiernie ścisły w przekładach Gomulicki, dając nam niedawno piękne spolszczenie urywka z *Oniegina* (Pojedynek), jakkolwiek już znacznie zbliżył się do formy oryginału, ułatwił sobie pracę pewnym odstępstwem: mianowicie cztery rymy męskie zastąpił żeńskimi.

Należy jeszcze wziąć pod uwagę, dla zmierzenia wszystkich trudności, że dokładne zachowanie rytmu *Oniegina* w polskim języku jest nierównie trudniejsze niż w rosyjskim. Polski tłumacz, ze względu na istnienie w języku naszym stałej akcentacji słów kilkuskylabowych na przedostatniej sylabie, nie posiadał na usługi tylu męskich rymów, co autor rosyjski. Jako takie mogły służyć tłumaczowi tylko jednosylabowe wyrazy. Znalezienie stosownych w odpowiedniej ilości nie mogło być zbyt łatwe, gdy się zważy, że większość rymów w poemacie jest męskiego rodzaju (8 na 6 w każdej strofie), a poemat ma przeszło 5,300 wierszy.

Tyle o stronie technicznej dla tych wypadkowych³⁴ Czytelników, których ta kwestia zainteresować może.

III

Aby powyżej wypowiedziane ostre sądy o przekładach Sikorskiego i Budzińskiego nie wydały się Czytelnikowi gołosłownymi i konieczność nowego przekładu *Oniegina* wystąpiła w całej pełni, pozwałam sobie z tych przekładów dać parę cytat.

Okaże nam zaraz przykład Sikorskiego, że istnieje specjalny talent zachowywania... *największej nieściśłości w treści przy wszelkich możliwych ułatwieniach w formie*, zdolność przy absolutnej nieznajomości własnego języka i języka oryginału do tłumaczeń arcydzieł obcej literatury... oczywiście z odpowiednim rezultatem!...

Przekład Sikorskiego:

Rozdział I, str. 1

Stryjaszek dobrej metody
I gdy chory bez nadziei,
By go czczono dał dowody,
Nie znalazł lepszej kolei.
Jego przykład uczy drugich,
Lecz ile dni, nocy długich
Trzeba siedzieć z udawaniem
Niemał trupa zabawianiem,
Jakież nizkie maskowanie
To poduszek poprawianie,
Z żalem lekarstwo podawać,
We łzach rozpaczę zostawać,
Myśląc w duszy o pogrzebie;
Kiedyż diabeł weźmie ciebie?

Rozdział I, str. 10 i 11

³⁴wypadkowy (daw.) — przygodny, przypadkowy. [przypis edytorski]

(dowolnie złączone przez tłumacza, który często całe ustępy przepuszczał, wedle swego kaprysu).

Jak on umiał zdać się nowym,
Trwożyć niewinność żartami,
Lękać śmiałyymi rymami,
Wraz na pochlebstwo gotowym
Łowić chwile umilenia
I niewinne uprzedzenia
Rozumem, sercem odpychać,
W ich oczach gasnąć, usychać,
Jęczeć i błagać wyznania
W niewinnej dobie spotkania
I im w końcu opanować
A w samotności tajemnej
Sceny dla serca przyjemnej
Niebiankę swą perorować.

Przekład Budzińskiego:
Rozdział I, str. 1

Mój stryj (człek sobie był to uczciwy)
Gdy jedną nogą już w grobie stał,
Dokazał, że dlań stałem się tkliwy;
Mógłże inaczej chociażby chciał?
Niech to przykładem dla innych będzie
Ależ piekielnie nudzi się człek,
Gdy nieruchomie przy chorym siedzie,
To jedna chwila długa jak wiek!
Jakże nikczemnym to udawanie!
Na pół żywego zabawiać chceć,
Niby poprawiać chętnie posłanie,
Podawać leki, twarz smutną mieć,
Wzdychać, a w duszy pomyśleć szczerze,
Ach, kiedyż ciebie diabeł zabierze?

Rozdział I, str. 10

Jakże on umiał wydać się nowym,
Niewinność żartem aż w podziw wzbic.
Krokiem rozpaczy grozić gotowym,
Każdego zręcznym pochlebstwem lśnić,
Chwytać chwilowe serc uniesienie,
A uprzedzenie młodzieńczych lat
Walcząc przez rozum, uczuć płomienie
Cierpliwie czekać, by zerwać kwiat,
Błagać, a potem żądać wyznania,
Podслуchać serca najpierwszy dźwięk,
Zdobywać miłość, potem spotkania
Tajnego szczęścia ogarniać wdźwięk...

itd.

U Budzińskiego spotykają się niekiedy strofy lepsze od przytoczonych, choć nieznacznie tylko. U Sikorskiego wszystkie równej wartości lub jeszcze gorsze. W *Śnie Tatiany* stwarza on samodzielnie obraz: „Pasternak cebulę wiedzie”(!!); o twarzy Olgi odzywa się po swojemu: „tłuste lica *złej Madonny*”(?!).

Czy z takich przekładów, znajdujących się w tym stosunku do oryginału, co pełzanie żółwia do biegu Achillesa, mogła sobie wyrobić publiczność polska choćby najbardziej odległe wyobrażenie o poetyckim talencie Puszkina? Oczywiście nie mogła go ocenić dotąd. Miałem mnóstwo dowodów, że *Oniegina* nie zna nawet młodzież wychowana w gimnazjach w Królestwie, bo zna go źle, czemu bynajmniej dziwić się nie można. Poznała go w warunkach, które nie nadają się do oceny piękna poezji, w warunkach pewnego systematu³⁵ szkolnego, który miał na widoku wszystko inne, prócz właściwego celu — obudzenia chęci poznania wielkiego poety z własnej, nieprzymuszonej woli. Poznała go na domiar w latach szkolnych, kiedy nawet ci, nazbyt dojrzały młodzieńcy, którzy przewyciężali wstręt do łaciny, aby skrycie odczytać historię Myrrhy w *Metamorfozach* Owidiusza³⁶ — nie byli w stanie ocenić czystej duszy kobiecej, wypowiadającej się czarownicę w ostatnim rozdziale *Oniegina*, ani subtelnej woni tego poematu. Może dziś, dojrzałsi, w przekładzie na język rodzimy ją odczują...

Zanim postawię punkt ostatni, chcę wywiązać się z głęboko poważnego obowiązku. Muszę złożyć gorące podziękowanie szanownemu p. Włodzimierzowi Spasowiczowi za słowa mocnej zachęty, którymi do dalszej pobudził mnie pracy, gdy okazał mi gotowe dwie pierwsze pieśni przekładu. Ta zachęta miała dla mnie tym większe znaczenie, że pochodziła od niepospolitego znawcy literatury rosyjskiej, a takich jest wśród naszych krytyków niewiele. Pod jej wpływem rzuciłem się do pracy dalszej — i cały przekład, z wyjątkiem paru strof, przełożonych kiedyś jeszcze na ławie szkolnej, a umieszczonych w III tomie *Rymów i rytmów*, dokonany został w niespełna dwa miesiące w natężeniu prawie twórczym, w tej na poły bolesnej, na poły rozkosznej gorączce, na którą złożyły się wielka miłość dla danej pracy, wielki urok, wiejący na tłumacza od prawdziwej poezji, wielka wiara w to, że się społeczności swojej niesie coś ze siebie samego na jej pożytek i wielka potrzeba zapomnienia się... Bez tej zachęty i otuchy, która spłynęła tak niespodzianie i tak przypadkowo, tłumacz *Oniegina* nigdy by pracy niniejszej nie doprowadził do końca.

Dlatego zaś tak bardzo, nie będąc nowicjuszem w literaturze, potrzebował szczerego, gorącego słowa zachęty do dalszej pracy — o tym nie teraz pora i nie tutaj miejsce mówić.

Dość, że obecnie pokrzepiony na duchu, wydając *Oniegina* w szatach polskich, karmię się może nieplonną nadzieją, że wróżba Mickiewicza teraz choć w pewnej mierze osiągnęła warunki do spełnienia się, że *Eugeniusz Oniegin* znajdzie u nas chętnych czytelników, a zatem wśród tych, którzy miłują prawdę i piękno w poezji, znajdzie też szczerych wielbicieli, że przeto i skromna praca tłumacza nie pójdzie na marne...

Petersburg, 26 stycznia – 8 lutego 1902 r.

³⁵systemat (przestarz.) — system. [przypis edytorski]

³⁶skrycie odczytać historię Myrrhy w „Metamorfozach” Owidiusza — historia kazirodczej miłości Myrry do własnego ojca, Kinyrasa, opowiedziana przez Owidiusza w X księdze *Metamorfóz*. [przypis edytorski]

EUGENIUSZ ONIEGIN

Pétri de vanité il avait encore plus de cette espèce d'orgueil, qui fait avouer avec la même indifférence les bonnes comme les mauvaises actions, suite d'un sentiment de supériorité, peut-être imaginaire.

Tiré d'une lettre particulière³⁷

ROZDZIAŁ I

*I żyć się kwapi, i czuć się spieszy.*³⁸

*Ks. Wiaziemski*³⁹

I

«Stryjaszek mój, pocziwiec sobie,
Gdy nie na żarty opadł z sił,
Szanować kazał się w chorobie;
To wcale niezły pomysł był!
Niejeden w ślady te się uda...
Lecz, Boże drogi, jakaż nuda
Przy chorym siedzieć noc i dzień,
Nie odstępować go jak cień!
Jakież nikczemne to kuglarstwo
Półtrupa bawić garścią słów,
Poprawiać mu poduszki znów,
Smutnie podawać mu lekarstwo,
Wzdychać i myśleć w duchu wraz:
Kiedyż cię diabli wezmą raz!»

II

Mknąc wśród zielonych niw⁴⁰ kobierca,
Hulaka młody dumał tak,
Krewniaków wszystkich spadkobierca,
W czym widać woli Zeusa znak.
W kim miłość dla mnie żyje szczera,
Mego romansu bohatera
Temu bez wstępów, przedmów, fraz,
Przedstawić jestem gotów wraz:
Oniegin, mój przyjaciel dawny,
Na brzegach Newy⁴¹ ujrzał świat,
Gdzie może snujesz pasmo lat
Mój czytelniku, w świecie sławny!
Jam też tam lubił bawić wprzód,
Lecz szkodzi mi północny chłód.⁴²

³⁷*Pétri de vanité il avait encore plus de cette espèce d'orgueil...* — „Przepojony próżnością, miał ponadto w sobie ten rodzaj dumy, która skłania do przyznawania się z tą samą obojętnością do dobrych i do złych czynów, skutecznego poczucia wyższości, być może urojonej”. Z listu prywatnego. [przypis edytorski]

³⁸*I żyć się kwapi, i czuć się spieszy* — cytat z wiersza Piotra Wiaziemskiego *Pierwszy śnieg*. [przypis edytorski]

³⁹*Wiaziemski, Piotr* (1792–1878) — ros. książę, poeta, krytyk literacki; przyjaciel Puszkina. [przypis edytorski]

⁴⁰*niwa* — pole. [przypis edytorski]

⁴¹*Newa* — rzeka w Rosji, uchodząca do Zat. Fińskiej w Sankt Petersburgu. [przypis edytorski]

⁴²*Jam też tam lubił bawić wprzód, Lecz szkodzi mi północny chłód* — żartobliwa aluzja do przymusowego wyjazdu autora na południe. [przypis tłumacza]

III

Służąc chwalebnie i wytrwale,
 Długami ojciec jego żył;
 Co roku dawać zwykł trzy bale,
 Aż go fortuna pchnęła w tył.
 O Eugeniusza dbały losy:
*Madame*⁴³ trefiła dziecka włosy,
 Później *Monsieur*⁴⁴, z chłopięcia rad,
 Był stróżem jego młodych lat.
*Monsieur l'Abbé*⁴⁵ chłopczyka uczył,
 Trud obracając w miły żart,
 Nie dał mu czerpać z suchych kart
 I morałami nie dokuczył.
 Na figle — lekkie groźby miał
 I do ogrodu z sobą brał.

IV

A gdy w młodzieńczej burzy porę
 Uciekły sny naiwne wstecz,
 W czasie, gdy serce mocniej gore,
Monsieur wygnano z domu precz.
 Oniegin pojął dar swobody,
 Zaraz się ostrzygł według mody,
 Jak *dandy*⁴⁶ błysnął krojem szat
 I po raz pierwszy wstąpił w świat.
 Językiem Gallów mówił zręcznie
 I łatwo listy pisał... Ba!
 W mazurze robił lekkie *pas*⁴⁷,
 Umiał się kłaniać nader wdzięcznie.
 Czyż więcej trzeba?... Orzekł świat:
 «Jest miły, mądry» — i był rad.

V

My wszyscy uczym się po trosze.
 I to i owo pomnim⁴⁸ z klas,
 Więc wykształceniem — bardzo proszę! —
 Potrafi błysnąć każdy z nas.
 Oniegin — pedant (tak surowy
 Rzekł *areopag*⁴⁹ salonowy),
 Prym uczonością swoją brał.
 Jednak szczęśliwy talent miał:
 Umiał w dyspucie, pijąc wino,
 Trącić splątanych kwestii sznur,
 A gdy poważny zawrzał spór,
 Milczeć z uczoną znawcy miną,
 Lub dam przychylny zyskać sąd
 Przez niespodzianych żartów prąd.

⁴³*madame* (fr.) — pani; tu: guwernantka, wychowawczyni domowa. [przypis edytorski]

⁴⁴*monsieur* (fr.) — pan; tu: wychowawca. [przypis edytorski]

⁴⁵*monsieur l'Abbé* (fr.) — pan ksiądz. [przypis edytorski]

⁴⁶*dandy* (ang.) — dandys, mężczyzna z przesadą dbający o strój i kurtuazyjny w zachowaniu. [przypis edytorski]

⁴⁷*pas* (fr.) — krok w tańcu. [przypis edytorski]

⁴⁸*pomnieć* (daw.) — pamiętać; *pomnim*: pamiętamy. [przypis edytorski]

⁴⁹*areopag* (gr.) — rada starszych w staroż. Atenach, będąca najwyższą władzą sędziowską. [przypis edytorski]

VI

Klasycyzm zwietrzył dziś bezsprzecznie,
 Więc zadowolić może wieść,
 Że znał łacinę dostatecznie,
 By epigrafów⁵⁰ badać treść,
 Wspomnieć Tacyty⁵¹, Juwenale⁵²,
 Na końcu listu dodać: *Vale*⁵³,
 Pamiętał (lecz cóż wiecznie trwa?)
 Z *Eneidy*⁵⁴... błędnie wiersz lub dwa!
 Dziwacznej nie czuł on ochoty
 Z dziejowych ksiąg, z papieru brył,
 Chronologiczny strząsać pył,
 Lecz dni zamierzchłych anegdoty
 Od Romulusa⁵⁵ po dziś dzień
 Znał — i odtwarzał w kilka mgnień!

VII

Śmiejąc się z wieszczów, co ofiarą
 Rymów czczą Muzę w noc, bez lamp,
 Nie mógł odróżnić żadną miarą,
 Co to jest trochej, a co jamb⁵⁶,
 Ganił Homera, Teokryta⁵⁷,
 Lecz czytać zwykł Adama Smitha⁵⁸,
 O ekonomii powziął sąd;
 Więc rozumować umiał stąd,
 Jak się wzbogacać państwo zdolne,
 Jak ubożeje, albo jak
 Szkód mu nie zrządzi złota brak,
 Jeżeli ma produkty rolne,
 Ojciec go pojąć nie mógł i...
 Oddawał w zastaw wieś po wsi.

VIII

Wszystko, co umiał mój Eugeniusz,
 Opisać — byłby zbyt trud;
 Lecz w czym okazał istny geniusz,
 Co z wszystkich nauk poznał wprzód,
 Co z młodu badał, co mu było
 Rozkoszą, pracą, męką miłą,
 Co zapępniało, niby w śnie,
 Leniwo-tęskne jego dni —
 Ach, to nauka słodkich szałów,

⁵⁰*epigraf* (z gr.) — inskrypcja, pamiątkowy napis umieszczany zwykle na pomnikach, grobowcach czy budynkach, stanowiący wyróżniany element architektoniczny. [przypis edytorski]

⁵¹*Tacyt*, właśc. *Publius Cornelius Tacitus* (ok. 55–120) — wybitny historyk rzymski. [przypis edytorski]

⁵²*Juvenalis*, właśc. *Decimus Iunius Iuvenalis* (ok. 60–127 n.e.) — rzymski poeta satyryczny. [przypis edytorski]

⁵³*Vale* (łac.) — bądź zdrów. [przypis edytorski]

⁵⁴*Eneida* — rzymska epopeja narodowa autorstwa Wergiliusza (70–19 p.n.e.). [przypis edytorski]

⁵⁵*Romulus* (mit. rzym.) — legendarny założyciel Rzymu. [przypis edytorski]

⁵⁶*Co to jest trochej, a co jamb* — w iloczasowej metryce antycznej *trochej* to stopa (sekwencja sylab) złożona z dwóch sylab: długiej i krótkiej, natomiast *jamb* ma przeciwny układ sylab: krótka z długą. W wierszach polskich odpowiednikiem sylaby długiej jest sylaba akcentowana, zaś krótkiej nieakcentowana. [przypis edytorski]

⁵⁷*Teokryt* (ok. 310–ok. 250 p.n.e.) — gr. poeta, twórca sielanki jako gatunku literackiego. [przypis edytorski]

⁵⁸*Smith, Adam* (1723–1790) — szkocki filozof, autor *Badani nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* (1776), pierwszej nowożytnej pracy na temat ekonomii. [przypis edytorski]

Którą mistrz Nazon⁵⁹ w pieśni wplótl,
Za co promienny życia wschód,
Opłacił kresem wśród opalów,
Witając w stepach smutny skon,
Z dala od miłych włoskich stron.

IX⁶⁰

.....

X

Jak wcześniej umiał serca ludzić,
Zazdrościć, ogień w duszę tchnąć,
Zabijając wiarę albo budzić,
Zdawać się chmurnym, z żalu schnąć,
Udać pokorę lub namiętność,
Uwagę, dumę, obojętność...
Czasem wymowy lawą wrzał,
Czasem milcząco smutny stał.
W serdecznych listach był niedbały:
O jednym marząc, myśląc, śniąc,
Umiał się wyzbyć innych żądz.
Wzrok, to wstydlivy, to zuchwały,
Umiał wybuchnąć szału skrą
Albo posłuszną błysnąć lzą!

XI

Gra uczuć zmienna czarowała;
Damy porywał ducha hart,
Gotowa rozpacz przerażała,
Dziewice bawił śmiały żart;
On serc zgadywał żywsze prądy
I młodocianych lat przesady
Subtelnie niszczył; jak przez czar,
Wydzierał pierwszych wyznań dar;
I mimowolne rąk pieścizoty
Zdobywać umiał; mocą swą
Do *rendez-vous* mógł skusić «Ją»,
W sadzie, gdy miesiąc⁶¹ świeci złoty,
A kiedy przyszła, z szczęścia drząc,
Morały prawil jej, jak ksiądz.

XII

Kokietki umiał on wytrawne
Zwodzić przez pochlebstw swoich szych⁶²,
Znajdował zawsze środki wprawne,
By konkurentów zgębić swych.
Jakież im sieci stawiał skrycie!
Jak o nich mówił jadowicie!

⁵⁹Nazon a. Owidiusz, właśc. *Publius Ovidius Naso* (43 p.n.e. – 17 lub 18 n.e.) — wybitny poeta rzymski, autor m.in. poematu *Sztuka kochania*; w 8 roku n.e. na osobisty rozkaz cesarza Augusta wygnany z Rzymu do Tomis przy ujściu Dunaju (ob. Konstanca w Rumunii). [przypis edytorski]

⁶⁰*IX* — strofy wskazane rzymskimi numerami, lecz nie zawierające wersów, pominięte zostały przez samego autora. [przypis edytorski]

⁶¹*miesiąc* (daw., poet.) — księżyc. [przypis edytorski]

⁶²*szych* — nitka owinięta złotym drucikiem, używana do haftu, przen.: pozorna świetność. [przypis edytorski]

A jednak mężów szczęsny ród
Śpiewał mu chwałę jakby z nut.
Ręce mu ścisnął mąż sceptyczny,
Faublasa⁶³ nieodrodny brat,
Starzec, co wszystkie zęby zjadł,
I rogonośca pompatyczny,
Który nie dojrzy żadnych plam
W żonie, w obiedzie, w sobie sam!

XIII, XIV

.....

XV

Jeszcze jest w łóżku... List po liście
Niesie mu lokaj... Pismo pań...
Co, zaproszenie? Oczywiście...
W trzech domach wieczór... Liczą nań...
Tam raut, tam bal, tam uczta dzieci...
Kędyż swawolnik mój poleci?
Po cóż wybierać? Czasu dość.
Wszędzie się zjawi miły gość.
Tymczasem ranny strój dać każe;
Kładzie szeroki boliwar⁶⁴,
Amerykańskiej mody dar,
I chodzi długo po bulwarze,
Póki mu breget⁶⁵ z piątą wraz
Nie dzwoni na obiadu czas.

XVI

Do sani siada. Zmierzch już dobry...
«Jazda!» — zakrzyknie. Konie mkną...
Jego kołnierza świetne bobry
Mroźnego pyłu srebrem lśnią.
Do «Talon»⁶⁶ droga niedaleka,
A tam Kaweryn⁶⁷ już nań czeka.
Wszedł — wnet się rozległ korków huk,
Prysną szampańskich krople strug.
Już stoi przed nim *roast beef*⁶⁸ krwawy
I trufle — zbytek młodych lat,
Francuskiej kuchni cenny kwiat;
Strasburski pasztet wiecznej sławy,
Ananas złoty pośród grusz
I ser limburski pachnie tuż.

Zima

⁶³*Faublas* — bohater popularnej niegdyś fr. powieści *Przygody miłosne kawalera de Faublas* (1787–1790). [przypis edytorski]

⁶⁴*boliwar* — kapelusz *a là* Bolivar. [Simón Bolivar (1783–1830) był przywódcą ruchu wyzwolenczego w Ameryce Płd.; red. WL] [przypis autorski]

⁶⁵*breget* — daw. ekskluzywny zegarek kieszonkowy wydzwanający godziny, wyróżniający się dokładnością (od nazwy paryskiej firmy Breguet). [przypis edytorski]

⁶⁶*Talon* — znany ówczesny restaurator. [przypis autorski]

⁶⁷*Kawerin, Piotr Pawłowicz* (1794–1855) — ros. oficer huzarów, znajomy Puszkina. [przypis edytorski]

⁶⁸*roast beef* (ang.) — pieczeń wołowa. [przypis edytorski]

XVII

Jeszcze przy winie rad gawędzić
 (Kotlet był nader tłusty snad⁶⁹),
 Lecz do teatru musi pędzić,
 Gdzie nowy balet mają dać.
 Surowy sceny prawodawca,
 Aktorek kraszy wielki znawca,
 Niestaly druh baletu diw⁷⁰,
 Zakulisowych badacz niw,
 Oniegin znalazł się w teatrze,
 Gdzie byle krytyk — chytry lis —
 Za *entrechat*⁷¹ wyc gotów: «bis!»,
 A sykać Fedrze, Kleopatrze,
 Moinę⁷² wołać, sprawiac szum,
 Aby go tylko słyszał tłum.

XVIII

Czarowny kraj! Tam niegdyś wolny
 Fonwizin⁷³ wznosił satyry miecz;
 Tam Książnin⁷⁴, naśladowca zdolny,
 Niejedną cenną dał nam rzecz;
 Ozierow⁷⁵ tam zachwyty słowo
 Z młodziutką dzielił Siemionową⁷⁶,
 Od tłumów zbierał brawa, łzy;
 Katienin⁷⁷ tam, w północne mgły,
 Z Zachodu przyniósł blask Kornela⁷⁸;
 Szachowski⁷⁹ wniósł tam dowcip swój
 I swych komedii gwarny rój;
 Tam Didlot⁸⁰ myśl swą w tańce wciela;
 Tam, tam kulisów chłodził cień
 Młodości mej gorący dzień.

XIX

Boginie moje! Czy słyszycie
 Ten tęskny liry mojej dźwięk?
 Czy ruch gwiazd nowych po orbicie
 Zastąpić zdoła dawnych wdzięk?
 Jam zawsze patrzeć na was skory,
 Lecz czy rosyjskiej Terpsychory⁸¹

⁶⁹ *snadz* a. *snac* (daw.) — widocznie, zapewne; wszakże, przecież. [przypis edytorski]

⁷⁰ *diwa* (z wł. *diva*: boska) — gwiazda sceny, słynna śpiewaczka, aktorka lub tancerka. [przypis edytorski]

⁷¹ *entrechat* (fr.) — figura baletowa: skok z kilkakrotnym rozdzielaniem i szybkim krzyżowaniem nóg. [przypis edytorski]

⁷² *Moina* — bohaterka osnutej na motywach *Pieśni Ojiana* tragedii *Fingal* (1805) ros. dramaturga Władysława Aleksandrowicza Ozierowa. [przypis edytorski]

⁷³ *Fonwizin*, *Denis Iwanowicz* (1745–1792) — wybitny ros. satyryk i komediopisarz okresu oświecenia. [przypis edytorski]

⁷⁴ *Książnin*, *Jakow Borysowicz* (1742–1791) — czołowy dramatopisarz rosyjskiego klasycyzmu. [przypis edytorski]

⁷⁵ *Ozierow*, *Władysław Aleksandrowicz* (1770–1816) — ros. dramaturg, autor tragedii pseudoklasycznych. [przypis edytorski]

⁷⁶ *Siemionowa*, *Katarzyna Siemionowna* (1786–1849) — ros. aktorka. [przypis edytorski]

⁷⁷ *Katienin*, *Paweł Aleksandrowicz* (1792–1853) — ros. poeta, dramaturg, krytyk. [przypis edytorski]

⁷⁸ *Kornel*, popr.: *Corneille*, *Pierre* (1606–1684) — fr. dramaturg, autor tragedii *Cyd*, przetłumaczonej przez Katieniną. [przypis edytorski]

⁷⁹ *Szachowski*, właśc. *Szachowskoj*, *Aleksander Aleksandrowicz* (1777–1846) — płodny dramaturg rosyjski. [przypis edytorski]

⁸⁰ *Didlot*, *Charles-Louis* (1767–1837) — znany twórca baletów w epoce Puszkina. [przypis tłumacza]

⁸¹ *Terpsychora* (mit. gr.) — muza tańca. [przypis edytorski]

Zobaczę pełny ducha lot?
Lub zrozpaczonych oczu grot
Zmierzy ku obcej, nudnej scenie,
Przez szkło lornety przejdzie wzdłuż
Tych obojętnych rzędów łóż...
I pierś podniesie mi westchnienie?...
Ziewając wśród wesołych scen,
Będę wspominał pierzchły sen!

XX

Już teatr pełny; błyszczą łoża,
Wre parter; hałas z górnych sfer:
Paradyz⁸² czekać już nie może...
Wreszcie kurtyny słychać szmer.
Patrz, Istomina⁸³, jak królewna
Albo bogini lśniąca, wiewna.
Na czele nimf, z szelestem szarf,
Posłuszna dźwiękom skrzypiec, arf,
Śród scenicznego dąży pola;
Stąpa... nie tyka ziemi krok...
Unosi nóżkę... jeden skok!
Jak puch ulata z ust Eola⁸⁴,
Kibić się wiję, niby wąż,
I nóżka nóżkę bije wciąż...

XXI

Oklaski grzmia... Oniegin wchodzi,
Po nogach stąpa widzom... Siadł.
Po łożach krzywym okiem wodzi,
Obcym mu zdał się damski świat.
Obejrzał wszystkich piętr krawędzie,
W szatach i twarzach znalazł wszędzie
Błąd jakiś lub fałszywy ton;
Mężczyznom oddał z wszystkich stron
Ukłony; potem ledwie raczył
Na scenę spojrzeć; już ma dość;
Ziewając, myśli: «Bierze złość,
Że tego nikt nie przeinaczył...
Balet już na mnie nudą tchnie,
Ba, i Didlot już znudził mnie».

XXII

Chóry aniołów, czartów, cieni
Jeszcze na scenie w płasach mkną;
Jeszcze lokaje umęczeni
Przy futrach u podjazdów śpią;
Jeszcze w teatrze wrzask nie ścicha,
Tłum klaszcze, syka, kaszle, kicha;
Jeszcze i w gmachu, i u drzwi
Szereg latarni jasno lśni;
Znudzone i zziębnięte konie

⁸²paradyz (daw.) — najwyższej usytuowane i najtańsze miejsca w teatrze. [przypis edytorski]

⁸³Istomina, *Audotia Iliczniczna* (1799–1848) — sławna rosyjska tancerka baletowa; grała m.in. rolę Czerkieski w balecie *Jeniec kaukaski*. [przypis edytorski]

⁸⁴Eol (mit. gr.) — bóg wiatrów. [przypis edytorski]

Przy dyszlach niecierpliwie drżą;
Stangreci panów swoich klną,
Bijąc w skostniałe swoje dłonie —
A już Oniegin jest u wrót;
Przebrać się każe kaprys mód.

XXIII

Trudno wam obraz dać dokładny,
Tej dziwnej szatni oddać świat,
Gdzie wychowanek mód przykładowy
Zajął się zmianą swoich szat.
Wszystko, czym Londyn pedantyczny
Spieszy nakarmić kaprys liczny
I przez bałtyckiej fali grzbiet
Za las i sadło zwozi wnet;
Wszystko, co smak Paryża głodny
(Praktyczne zyski ciągnąc stąd),
Znalazł, by zabaw wzmagać prąd,
By zadawałać zbytek modny —
Wszystko to, młody ceniąc szal,
Ów młody mędrzec tutaj miał...

XXIV

Bursztyn na fajkach Carogrodu;
Tu porcelana, ówdzie brąz,
W kryształach rżniętym z róż ogrodu
Wonnych ekstraktów fiolet, pąs;
Grzebyczki i pilniki różne,
Nożyczki krzywe i podłużne;
I dla paznokci, i dla ust
Kilka dziesiątków szczotek... Gust
Kazał tak... Tu zauważę:
Drwi Rousseau⁸⁵, że poważny Grimm⁸⁶,
Kiedy rozmawiał ongi z nim,
Paznokcie czyścił w dysput żarze!
Obrońca praw — zapewniam was —
Nie miał słuszności na ten raz.

XXV

Boć można dzielnym być człowiekiem
I o paznokci piękność dbać:
Po co wojować próżno z wiekiem?
Obyczaj jest tyranem snadź.
Eugeniusz mój, Kaweryn wtóry,
W stroju pedantem był z natury,
Przytyków świata nie mógł znieść —
Wolał, że «frantem»⁸⁷ zwie go wieść.
Przez trzy godziny się przebiera,
Między lustrami spędza czas...
Lecz kiedy wyszedł, każdy wraz

⁸⁵ *Rousseau, Jean-Jacques* (1712–1778) — genewski pisarz tworzący w jęz. francuskim, filozof; autor m.in. traktatu *Umowa społeczna* (stąd „obrońca praw”); na zachowanie Grimma zwrócił uwagę w autobiograficznych *Wyznaniach* (ks. IX). [przypis edytorski]

⁸⁶ *Grimm, Friedrich Melchior* (1723–1807) — francuskojęzyczny dziennikarz i krytyk sztuki, współpracownik Wielkiej Encyklopedii Francuskiej. [przypis edytorski]

⁸⁷ *frant* (daw.) — spryciarz, zwykle obdarzony też poczuciem humoru. [przypis edytorski]

Rzekłby: to wietrzna⁸⁸ jest Wenera⁸⁹,
Kiedy włożywszy lekki strój,
W maskaradowy spieszy bój!

XXVI

Tu, skoro Muza moja splata
Na cześć toalet — rymów rój,
Dla uczonego rad bym świata
Opisać ściśle jego strój!
Ten temat byłby smacznym kąskiem
(Opis jest moim obowiązkiem),
Lecz «pantalony» albo «frak» —
Po rusku takich słówek brak!
A i tak, nie śmiem się zapierać
(Spostrzegam to od kilku chwil),
Że mój ubogi mógłby styl
Tych barbaryzmów mniej zawierać;
Toć⁹⁰ jam, gdym ongi «mores» znał,
Akademicki słownik brał!

XXVII

Zresztą i Muza stawia *veto*,
Daje mi nowy temat: bal.
Oniegin jedzie tam karetą,
Zdyszane konie pędzą w dal.
W ulicy sennej leżą śniegi,
Ściemniałych domów śpią szeregi.
Tam się wyciągnął karet rząd,
Z podwójnych latarni światła prąd
Na śnieg tęczowym blaskiem pada.
Oto wspaniały lśni się gmach,
Mnóstwo kagańców błyszczą w mgłach,
Na szybach cieniów drży gromada.
Profile główek snują tam:
Figury modnych panów, dam...

XXVIII

Eugeniusz mknie przed gmach pochopnie...
Wysiadł... szwajcara⁹¹ minął już,
Na marmurowe wbiega stopnie,
Po włosach dłonią gładzi wzdłuż...
Wchodzi... Tłum w sali płąsa szybki,
Ledwie nadążyć mogą skrzyпки...
Ognisty mazur długo trwa...
Gwar i ciasnota... Gości ćma...
Kawalerzysty ostróg brzęki
I trenów szelest... Nóżki pań...
Za nimi biegną, niby dań⁹²,
Spojrzenia pełne ognia, męki...

⁸⁸wietrzny (daw.) — o osobie: płochy, lekkomyślny, niestały. [przypis edytorski]

⁸⁹Wenera (mit. rzym.) — Wenus, bogini miłości; tu: uosobienie piękna. [przypis edytorski]

⁹⁰toć (daw.) — przecież. [przypis edytorski]

⁹¹szwajcar (daw.) — odźwierny, człowiek pełniący służbę przy wejściu do budynku. [przypis edytorski]

⁹²dań (daw.) — danina, dar. [przypis edytorski]

I głuszy skrzypiec ostry ton
Zazdrosne szeptu młodych żon.

XXIX

W wesołe dni mych młodych wierzeń,
Jakże mnie bawił każdy bal!
Wyborne miejsce to dla zwierzeń:
Tam wręczasz listy wśród tych sal!
O wy, szanowni, cni mężowie,
Proszę przysłuchać się mej mowie:
Tutaj usłużność moją znać;
Ja wam przestrozę chciałbym dać!
I wy, o mamy, śpiące może,
Śledźcie swych córek każdy krok,
Wspomóżcie binoklami wzrok —
Ach, bo inaczej... O, broń Boże!
Ja to dlatego piszę wam,
Że dawno już nie grzeszę sam!

XXX

Ach, na zabawy, na widziadła,
Jam dużo życia stracił już,
Gdyby moralność nie upadła,
Nie wyrzekłbym się świata burz!
Lubię ja młodość, szal i tłumy,
Wymyślne stroje, blaski, szумы,
Damy w koronkach, w tiulu mgłach,
Lubię ich nóżki — tylko, ach!
Czyliż się znajdują w Rosji całej
Trzy pary zgrabnych damskich nóg?
Długom pamiętać jeno mógł
Dwie nóżki!... Smutny i zbolący,
Ja wciąż je pomnę... nawet w śnie
One to dręczą serce me.

XXXI

Próżnom zapomnieć chciał je nieraz!
Szaleńca nie uleczył czas!
Ach, nóżki, nóżki, gdzie wy teraz,
Jaka dziś ziemia pieści was?
W rozkoszy wschodniej tonąc stale,
Nie zostawiły śladów wcale
Na smutnym śniegu naszych stref;
Dywan i wiatru wziął je wiew...
Ach, kiedy tylko spojrział na nie,
Zapominałem wszystko wnet:
Pragnienie sławy, jarzmo bied,
I kraj rodzinny i wygnanie...
Lecz znikło szczęście młodych lat,
Jako wśród traw wasz lekki ślad.

XXXII

Dyjany⁹³ pierś, rumieniec Flory⁹⁴
 Mogą miłosny budzić jęk...
 Jednakże nóżka Terpsychory
 Ma dla mnie stokroć większy wdzięk!
 Ona to krew młodzieńczą burzy,
 Ona nagrodę słodką wróży,
 Ona to wzrok rozmarza twój,
 Budząc swawolnych pragnień rój!
 Lubię ja nóżki, o Elwinko!
 Czy pod obrusem stołu drżą
 Czy po wiosennej trawie mkną,
 Czy spoczną w zimie na kominku;
 W salach, gdzie tańców rządzi szal,
 Nad morzem, na granicie skał...

XXXIII

Pamiętam morze burzą wrzące,
 Jak się przez zazdrość ból mój wzmógł,
 Patrząc, jak fale biegły drżące
 Spocząc z miłością u twych nóg...
 Jakżem ja pragnął wraz z falami
 Dotknąć się miłych nóg ustami!
 Śród uciech młodych moich dni,
 Gdy milion żądz szalało w krwi,
 Nigdy nie pragnął z taką męką
 Całować lica młodych dziew,
 Gorących ust ich chwytając wiew,
 Dotykać piersi drżącą ręką —
 Nigdy namiętnej burzy znak
 Nie targał duszy mojej tak!

XXXIV

Mysł za wspomnieniem innym goni,
 Czasem się snom porywać dam:
 Szczęśliwe strzemię trzymam w dłoni
 I zgrabną nóżkę w palcach mam!
 Znow kipię w słodkich snów zamęcie,
 Znow czarodziejskie to dotknięcie
 Zapala w zwiędłym sercu krew,
 Czuję miłości tęskny wiew...
 Lecz nadto sławi dumne dziewy
 Ma gadatliwa lira, drżąc;
 One nie warte są tych żądz,
 Nie zasługują na te śpiewy:
 Oczy i słowa bogiń tych —
 Zdradliwe są, jak nóżki ich!...

XXXV

Cóż mój Oniegin? Na wpół senny,
 Z balu do łóżka spieszy już...
 A bęben, czas zwiastując dzienny,

Miasto

⁹³*Diana* (mit. rzym.) — dziewicza bogini łowów, przyrody i księżycy, odpowiednik gr. Artemidy. [przypis edytorski]

⁹⁴*Flora* (mit. rzym.) — bogini kwiatów i wiosennej roślinności. [przypis edytorski]

Ze snu Petersburg budzi tuż.
Wstał kupiec, ledwie zwłóczy troszka,
Na stację wlecze się dorożka,
Dzbanek — młeczarki zwalnia bieg,
Pod nią poranny skrzypi śnieg.
Słysząc szmer ranka powitalny,
W nim roznosiciel trzyma prym,
Z kominów buchnął siny dym
I piekarz, Niemiec punktualny,
W szlafmocy spieszył w ranny czas
Otworzyć w oknie *wasisdas*⁹⁵.

XXXVI

Lecz gwarem balu zamęczone,
Z dnia czyniąc noc, zamknąwszy drzwi,
Kotary cieniem otulone,
Zabawy dziecię słodko śpi.
Południe minie, nim się zbudzi...
I życia plan go nie utrudzi:
Barw niby wiele — jeden cień!
Jak wczoraj, dziś przeżyje dzień.
Lecz, wśród powszednich zabaw niwy,
Wolny, w rozkwicie młodych sił,
Gdy z serc podboju sławnym był —
Byłże Eugeniusz mój szczęśliwy?
Czyli⁹⁶ ku ucztom wracał znów,
Choć lekkomyślny, zawsze zdrów?

XXXVII

Nie! Prędko dusza w nim ochłodziła,
Znudził go świata pusty szum:
Kobięcy czar, Amorków godła
Przestały być przedmiotem dum;
Znużyły go i zdrady zgoła,
Nie rozjaśniała przyjaźń czoła,
Boć trudno było znaleźć moc,
Aby szampańskim⁹⁷ tak co noc
Zalewać pasztet, z równą siłą
Ciąć żartem, brać na słówek lep,
Kiedy go wściekle bolał łeb;
I chociaż wisus⁹⁸ był, aż miło,
Dojadł mu wreszcie szabel blask
I w pojedynkach kurków trzask.

XXXVIII

Niemoc (właściwa mgłom Londynu),
Której przyczyny tajne są,
Która podobna jest do *spleenu*⁹⁹,
A którą u nas «chandrą» zwa,
Powoli tknęła jego duszę;

⁹⁵*wasisdas* (z niem. *was ist das*: co to jest) — tu: zasuwany lufcik w oknie sklepowym, przez który piekarz rozmawiał z klientami i wydawał towar. [przypis edytorski]

⁹⁶*czyli* — tu: konstrukcja z partykułą wzmacniającą -li; znaczenie: czy, czyż. [przypis edytorski]

⁹⁷*szampańskie* — wino szampańskie, szampan. [przypis edytorski]

⁹⁸*wisus* (daw.) — urwis. [przypis edytorski]

⁹⁹*spleen* (ang.) — uczucie zniechęcenia, przygnębienia i apatii. [przypis edytorski]

Wprawdzie na szczęście, przyznać muszę,
Nie czynił samobójczych prób,
Lecz jakby z życiem zerwał ślub.
Niby Childe Harold, chmurny, smętny,
W bawialniach wciąż w zadumie trwa;
I ani plotki, ani gra,
Westchnienie, uśmiech, wzrok ponętny
Nie rozjaśniały jego lic;
Nie zauważał z tego nic.

XXXIX, XL, XLI

.....

XLII

Wielkoświatowe kapryśnice,
Najsamprzód¹⁰⁰ was porzucił on!
Przyznajmy, dawszy głos krytyce,
Że dość jest nudny wyższy ton.
I choć niejedna dzisiaj dama
Wyklada Saya¹⁰¹ i Benthama¹⁰²,
Lecz tych niewinnych rozmów bieg
Tworzy banialuk przykry stek.
Na domiar tak bezgrzeszne, dumne,
Tak wzniosłe, tak ostrożne są,
I pobożnością taką tchną,
Tak akuratne, tak rozumne,
Tak mrożą cnotą swoich min,
Że sam ich widok rodzi *spleen!*

XLIII

I was, młodziutkie swawolnice
Was, które niesie wichrem koń
Na lekkich fiakrach¹⁰³ przez ulice,
Gdy noc rozpostrze ciemną dłoń,
I was porzucił mój Eugeniusz,
Gdy go odstąpił zabaw geniusz.
Już się zamykać w domu jął,
Ziewając, w rękę pióro wziął.
Chciał pisać coś, lecz pracy twardej,
Co zmusza siedzieć, nie mógł znieść...
Nie chciało nic spod pióra leżeć.
A przeto nie wszedł w cech ten hardy,
O którym sądzić, Boże broń!
Ponieważ sam należę doń.

XLIV

Dni bezczynności bolą, nudzą,
Dręczy się wewnętrzną¹⁰⁴ pustką duch;
Wtem znalazł cel: chce myśłą cudzą
Pobudzić własnej myśli ruch.

¹⁰⁰najsamprzód a. *nasamprzód* (daw.) — najpierw. [przypis edytorski]

¹⁰¹Say, *Jean-Baptiste* (1767–1832) — fr. przedsiębiorca i ekonomista. [przypis edytorski]

¹⁰²Bentham, *Jeremy* (1748–1832) — ang. prawnik, filozof i ekonomista. [przypis edytorski]

¹⁰³fiakier a. *fiakr* (daw., z fr.) — dorożka; także: dorożkarz, woźnica. [przypis edytorski]

¹⁰⁴wnętrzny — dziś: wewnętrzny. [przypis edytorski]

Na półkach księgi stawia rzędem,
Czyta, pochłania, gnan obłędem!
Tu znalazł podłość, głupstwo tam,
Ówdzie bredzenie, nudę, kłam...
Wszędy w kajdanach myśl, niestety!
Postarzał starych książek świat,
W nowych — starzyny cuchnie ślad...
Więc rzucił książki, jak kobiety,
I półkę, rzędy książek — pył
Czarną franką wreszcie skrył.

XLV

Zbrzydziwszy «świat» na zawsze, zda się,
I konwenansów długi spis,
Jam się przyjaźnił z nim w tym czasie;
W nim olśnił mnie niejedyn rys:
Jakaś głąb marzeń nieprzejrzana,
Oryginalność nieudana,
Myśl zimna, ostra, jako stal...
W nim była chmurność, we mnie — żal;
Przeszliśmy obaj zmysłów szaty,
Dla obu spłówił życia czar,
W sercach obydwu przygasł żar,
Obu złośliwe szpony rwały
Ślepej fortuny w młodych dniach,
A z nimi — ludzkie szpony, ach!...

XLVI

Kto żył i myślał, ten nie może
Nie gardzić ludźmi; ten, co czuł,
Wie, jak w zmienionej życia porze,
Żal niepowrotnych snów go skuł...
Nie wrócą dawne upojenia,
Serce zadławi wąż wspomnienia,
W duszy żaloszny płacze dźwięk...
Wszystko to często nada wdzięk
Rozmowie... Zresztą mnie z początku
Raził Oniegin ostrzem słów...
Później przywykłem... Nęcił ów
Spór, trującego pełny wrzątku,
Jego żółciowych żartów moc
I szydzącego śmiechu noc.

XLVII

Bywało czasem w noce letnie,
Gdy przezroczyście niebo lśni,
Gdy szyba Newy błyszczy świetnie,
Gdy wkoło całe miasto śpi,
W uroki wspomnień pogrążeni,
Dawną miłością zachwyceni,
Pogodę w sercach czujęm znów,
Siedzimy całą noc bez słów,
Wiosennym pojąc się oddechem...
Jak senny więzień w nocny czas,

Młodość

Przeniesion z turmy¹⁰⁵ w wonny las,
Budząc się, wita liść uśmiechem —
Takeśmy biegli w marzeń świat,
W zaranie naszych młodych lat.

XLVIII

Owiany tęsknych dum¹⁰⁶ urokiem,
O granitowy rzeki wał
Oparty, w cichem i głębokiem
Swym zamyśleniu druh mój stał.
Cisza, na krótki mig rozdarta,
Kiedy na zmianę zdąża warta
Lub dojdzie głuchy fiakra huk,
Lub zapóźnionej stopy stuk...
A czasem tam z drzemiącej rzeki
Naraz doleciał wiosła szmer,
Plusnęła woda, skrzypnął ster
I piosnki nadbiegł głos daleki;
Drżała mi tęsknie serca cieśń,
Marząc Torkwata¹⁰⁷ słodsza pieśń!

XLIX

Adryjatyku boskie fale!
Brenta¹⁰⁸! Was ujrzeć daż¹⁰⁹ mi los?
Wówczas natchnieniem się zapalę,
Wasz czarujący słyszac głos!
Tęsknoty ku wam nie zagaszę...
Byrona lira echa wasze
Przyniosła mi w ojczysty próg:
Więc kocha was Apolla¹¹⁰ wnuk!
Czyliż mi kiedyś los pozwoli
Wolność pod niebem włoskim czuć,
Marzenia z Wenecjanką snuć,
Z nią w tajemniczej niknąć gondoli?
Poznają usta w kilka chwil
Petrarki¹¹¹ i miłości styl.

L¹¹²

Więc mi wolności bij godzino!
Już czas! Nad morzem błądzę wciąż...
Czyż wszystkie żagle mnie ominą?
Hej, ty okręcie, po mnie dąż!

¹⁰⁵*turma* (daw.) — więzienie. [przypis edytorski]

¹⁰⁶*duma* — tu: dumanie, myśli. [przypis edytorski]

¹⁰⁷*Torkwat*, popr.: *Torquato Tasso* (1544–1595) — wybitny włoski poeta renesansowy, autor epickiego poematu *Jerozolima wyzwolona*, niezmiernie popularny w epoce romantyzmu. [przypis edytorski]

¹⁰⁸*Brenta* — rzeka we Włoszech, wpadająca do Adriatyku. [przypis edytorski]

¹⁰⁹*daż* — konstrukcja z partykułą *-że*, skróconą do *-ż*; znaczenie: czy da, czyż da. [przypis edytorski]

¹¹⁰*Apolla* (mit. gr.) — bóg słońca, sztuki, wróżbiarstwa i gwałtownej śmierci, przewodnik dziewięciu muz. [przypis edytorski]

¹¹¹*Petrarka*, *Francesco* (1304–1374) — włoski poeta; zasłynął cyklem wierszy miłosnych, głównie sonetów, poświęconych Laurze, której tożsamość pozostaje nieznana. [przypis edytorski]

¹¹²pieśń *L* — pisana była w Besarabii. Autor po kądzieli jest pochodzenia afrykańskiego. Jego pradziad, Abraham Piotrowicz Annibal w ósmym roku życia schwyty został w niewolę na wybrzeżach Afryki, przywieziony do Konstantynopola, kupiony przez posła rosyjskiego i подарowany przez niego Piotrowi Wielkiemu, który ochrzcił go w Wilnie. Car Piotr posłał go na służbę do armii regenta. Po powrocie długo osypywany łaskami przez Piotra Wielkiego, za panowania Anny na skutek intryg Birona, zesłany został na Sybir, skąd wrócił samowolnie. Za Katarzynę Wielką został generałem. [przypis tłumacza]

Z burzami walcząc, z fal potokiem,
Po tym bezdrożu wód szerokiem
Kiedyż rozpocznę wolny bieg?
Czas już porzucić nudny brzeg
Tej nieprzyjaznej dla mnie mocy
I pod palącym nieba tchem,
Pod afrykańskim niebem mem,
O tej posępnej śnić Północy,
Gdziem kochał, wziął z cierpieniem ślub,
Gdziem swemu sercu wyrył grób!

LI

Oniegin rad był ze mną jechać,
Wołał go w podróż serca głos,
Lecz musiał planów tych zaniechać;
Na długo nas rozłączył los.
Ojciec mu umarł w owym czasie,
Ku spadkobierczej zbiegł się kasie
Wnet wierzycieli chciwy tłum...
Ogłuszył go pretensji szum.
Eugeniusz nie mógł znieść procesów,
Ojcowski spadek oddał im,
Rad, że zawarli pokój z nim...
Może poprawę interesów
Przeczuł przez zmysł wewnętrzny swój;
Ogadł, że gaśnie stary wuj.

LII

Wkrótce mu rządcą przy raporcie
Doniósł, że wuj opuszcza świat
I że, w Letejskim¹¹³ stojąc porcie,
Pożegnać się z siostrzanem rad.
Eugeniusz smutną wieść wyczytał
Z wieczora, i gdy dzień zaświtał,
Już pędził od pocztowych wrót...
Jechał i ziewał, myśląc wprzód,
Że trzeba będzie chmurzyć czoło,
Wzdychać i rolę nudną grać,
Ażeby za to spadek brać!
Lecz nim w krewniaka wjechał sioło
(Tym otworzyłem romans swój),
Na katafalku leżał wuj.

LIII

W sieni moc służby, domownicy;
Goście wkraczali w domu próg,
Pogrzebów wielcy miłośnicy,
Sąsiadów tłum — i druż, i wróg...
Popi i goście jedli, pili,
Potem do bryczek zawrócili,
Rozjechał się poważnie tłum;
I zamarł w domu zgiełk i szum...
Oniegin w wiejskim tym zakątku
Jest gospodarzem gruntów, wód,

¹¹³Letejski port — w mit. gr. *Lete* to jedna z rzek podziemnej krainy zmarłych. [przypis edytorski]

Cegielni, lasów, on, co wprzód
Grosz trwonił, wrogiem był porządku!
Rad, że ma w życiu nowy wzór,
Że zmienił na coś stary tór¹¹⁴.

LIV

Przez dwa dni zdały mu się nowe
Strumienia szmery, wonność pól,
Wietrzyki, mknące przez dąbrowę,
I gwarem pszczół brzęczący ul.
Trzeciego dnia — las, śpiew ptaszęcy
Nie zajmowały go już więcej;
Sen nań napędzał polny kret,
Nużyło wzgórze: ujrzał wnet,
Że nuda na wsi gospodarzy,
Jak w mieście, chociaż nie ma tam
Balów i wierszy, kart i dam;
Chandra czyhała nań na straży
I biegła za nim w noc i w dzień
Jak wierna żona albo cień.

LV

Lecz ja o wiosce myślę wdzięczniej.
Mnie był przeznaczon żywot ten;
Toć w ciszy lira śpiewa dźwięczniej
I barwniej błyszczą twórczy sen.
Szczęśliw niewinną wczasu¹¹⁵ porą
Nad puste chodziłbym jezioro;
*Far niente*¹¹⁶ — to mych marzeń szczyt!
I dziś mnie budzi każdy świt
Tylko na słodkie próżnowanie:
Niewiele czytam, wiele śpię,
Za sławą nie uganiam się,
Wspominam młodych dni zaranie,
Gdy na wsi dąb mnie cieniem krył...
Wtędym jedynie szczęśliw był!

LVI

Wsi, ciebie kocham sercem szczerem,
Ja kocham każdy polny kwiat!
Różnicę w sobie z bohaterem
Jam zawsze tu podkreślić rad,
Aby potwarczy jakiś krytyk,
Albo czytelnik, który przytyk
Rad będzie zrobić — chytry lis —
Sprawdzając tutaj każdy rys,
Nie drwił, rzucając w obieg zdanie,
Żem tu nabazgrał portret swój,
Jak Byron, wiodąc z światem bój...
Jak gdybyśmy nie byli w stanie

¹¹⁴tór — tor. [przypis edytorski]

¹¹⁵wczas (daw.) — odpoczynek, wypoczynek, rozrywka. [przypis edytorski]

¹¹⁶far niente (wł.) — nicnierobienie, beczynność; zwykle jako element wyrażenia *dolce far niente*: słodka beczynność. [przypis edytorski]

Znaleźć dla pieśni inną treść,
Tylko o sobie duby pleść!

LVII

Lecz *à propos*: toć wszyscy wieszczce
Oddają snom miłosnym hołd...
Te sny niedawno snulem jeszcze,
Płacąc im w rymach znaczny żołąd.
Muza, gdy drżały one we mnie,
Umiała zdobić je tajemnie
I opiewała «dziewę gór»¹¹⁷,
Ideal piękna, cnoty wzór,
I niewolnice ze Salhiry¹¹⁸.
Dziś, przyjaciele, po tym śnie!
Słyszczę, jak chcecie pytać mnie:
«Po kim wzdychają struny liry?
Czyją dziś nosisz z damskich szarf?
Komuś poświęcił dźwięki harf?

LVIII

I dziś na jakiej cześć dziewoi
Z kadzidel twoich wzlata dym?
Kogoś ubóstwił w odzie swojej?
Którąś uwiecznił przez swój rym?»
Nikogo, bracia, ach, na Boga!
Ucichł miłości szal i trwoga...
Kto burzy uczuć spłacił dług,
Szczęśliw, gdy z nią połączyć mógł
Gorączkę rymów: On podwoił
Szaleństw poezji święty żar,
I Petrarkowy wznowił czar,
I sławą — serca ból ukoił!...
Ja, gdy mnie uczuć porwał wir,
Zgłupiałem i nie tknąłem lir.

LIX

Gdy miłość znikła, Muza — bliska,
Rozwiewa się mej myśli mrok,
Natchnienia źródło w sercu tryska
Płynie czarownych dźwięków tok.
Piszę... przestaje tęsknić dusza,
Pióro rysować nie przymusza
Obok przerwanej pieśni słów
Kobięcych nóżek, albo głów...
Zagasły popiół nie rozplonie;
Nie płaczę już, choć tęsknię rad...
Lecz wkrótce, wkrótce, burzy ślad
W głębinach duszy mej zatonie.
Poemat pisać znajdę chęć...
Pieśni najmniej dwadzieścia pięć!

¹¹⁷opiewała «dziewę gór» — Czerkieskę, bohaterkę poematu *Jeniec kaukaski*. [przypis edytorski]

¹¹⁸niewolnice ze *Salhiry* — kobiety z haremu chana krymskiego Gireja, bohaterki poematu Puszkina *Fontanna Bachczysaraju*; *Salhira*: *Salhır*, rzeka na Krymie. [przypis edytorski]

LX

Mam plan już nawet, formę wierszy,
Wiem, jak bohater ma się zwać...
Tymczasem dość, że rozdział pierwszy
Tęgo romansu kończę snadź.
Przejrzałem wszystko to surowo,
Sprzeczności mnóstwo... Daję słowo!
Poprawiać nie chcę, choćbym mógł.
Cenzurze pragnę spłacić dług;
I dziennikarzom na rozdarcie
Pracownej¹¹⁹ myśli oddam nic:
Ku newskim brzegom zatem idź,
Dziecię mej duszy!... Spiesz na starcie
I sławy dań mi przynieś stąd:
Wymyśli, hałas, krzywy sąd!

ROZDZIAŁ II

O rus! ¹²⁰

Horacy¹²¹

O Ruś!

I

Był to czarowny kącik ziemi —
Ta Eugeniusza mego wieś...
Kto sny się poisz niewinnemi,
W ustronie takie serce nieś!
Dwór od chat gwarnych oddalony,
Górą od wiatrów zasloniony,
Nad rzeką stał; daleko w krąg
Ciągnęły się dywany łąk,
Złociły w słońcu pola pszenne,
Migwały wsie, błękitniał staw,
Stada błędziły pośród traw,
I rzucał gęsto cienie senne
Ogromny, zapuszczony sad,
Najmilszy smętnych Dryjad¹²² świat.

II

Dszanowny zamek był stawiany
Świetnie; dziś takich domów brak.
Komnaty ciche, mocne ściany,
Jak kazał mądry stary smak.
Salon z materii miał obicie,
Sufit wysoki należycie.
Carskich portretów wisiał rząd,
Piec z barwnych kafli zdołał kąt.
Wszystko to dawno wyszło z mody.

Dworek

¹¹⁹*pracowny* (daw.) — pracowity. [przypis edytorski]

¹²⁰*O rus!* (łac.) — O wsi! (tu: cytat z pochwały wiejskiego życia u Horacego, *Satyry*, II, 6, w. 60: „*o rus, quando ego te adspiciam...*”). [przypis edytorski]

¹²¹*Horacy*, *Quintus Horatius Flaccus* (65–8 p.n.e.) — wybitny rzym. poeta liryczny, autor liryk, satyr i listów. [przypis edytorski]

¹²²*driady* (mit. gr.) — boginki leśne, duchy drzew. [przypis edytorski]

Czemu, doprawdy, nie wiem sam...
Zresztą, gdy prawdę mówić mam,
Oniegin w tym nie widział szkody:
Jednako ziewał, patrząc w dał,
Śród starych i śród modnych sal.

III

Penaty¹²³ swe w tej izbie mieści,
Gdzie stary dziwak skromnie żył,
Z klucznicą darł się lat czterdzieści,
I placką¹²⁴ zręcznie muchy bił.
Wszędzie tu stara prosta moda:
Miękką kanapa, stół, komoda...
Ni śladu z atramentu plam.
Oniegin w szafę zajrzał, tam
Znalazł wydatków rejestr... Za to
W kredensie, dzierżąc stałą straż,
Stał z nalewkami szereg flasz;
Przy nich kalendarz z dawną datą...
Starzec miał dużo spraw; do rąk
Nie brał więc nigdy innych ksiąg.

IV

Śród wielkich swoich dóbr samotny,
By w jakiś sposób spędzić czas,
Myślał mój druh (miał umysł lotny)
Nowy porządek wnieść tu wraz.
Nasz mędrzec dobre miał natchnienia:
Na czynsz pańszczyznę starą zmienia,
Na lekki czynsz... Odetchnął rab¹²⁵,
Za pana modli się tłum bab.
Za to skrzywiono się w sąsiedztwie:
Bardziej praktycznych panów ród
Wróży z reformy mnóstwo szkód.
Szepnął o myśli ktoś kalectwie.
Wszyscy rozpaczny¹²⁶ czynią gest:
«To dziwak niebezpieczny jest!»

V

Wprzód każdy spieszył jak pochlebca...
Na przyjaźń z nim liczono snadź!
Lecz że dońskiego sobie żrebca
Przed tylną sień zalecał dać,
Kiedy na głównej drodze sioła
Zaturkotały tylko koła —
Więc dąsów stąd się zrodził huk
I... zmiłkł na drodze bryczek stuk!
«Nasz sąsiad nieuk z pyszną miną!
Mason, nie może być dwóch zdań!
On nie całuje rączek pań!
Szklanką czerwone pija wino!

¹²³penaty (mit. rzym.) — domowe bóstwa opiekuńcze; tu żart.: dobytek. [przypis edytorski]

¹²⁴placka (z niem.) — packa, kawałek skóry na patyku służący do zabijania much. [przypis edytorski]

¹²⁵rab (daw.) — niewolnik. [przypis edytorski]

¹²⁶rozpaczny (daw.) — rozpaczliwy. [przypis edytorski]

Krótko tnie swoje: „nie!” lub „tak!”». Rzeczono w głos: »Zwyczajów brak!»

VI

Tak krążą plotki i pogłoski,
Aż znajdą nową rozmów oś...
Do swej rodzinnej wrócił wioski
W tym samym czasie jeszcze ktoś...
A zwał się on Włodzimierz Leński;
Był to duch iście gettyngieński¹²⁷,
Młodzieniec piękny... Chociaż wieszcz,
Kant¹²⁸ w nim podziwu budził dreszcz.
Przywiózł z Germanii mnóstwo znamion:
Marzenia mgliste — wiedzy plon,
Entuzjastyczny mowy ton,
Kędziorę czarną aż do ramion,
Ognistą duszę mknącą hen! —
I o wolności luby sen.

VII

Jeszcze nie zwiędnął. Nie zdołała
Wciągnąć rozpusty chłodnej toń
Tej duszy, którą mu rozgrzała
Pieszczota dziewic, druha dłoń.
Serce, niewiedzą miłą tchnące,
Snuło nadzieje czarujące.
Świata nieznany blask i szum
Ponętą były młodych dum...
Dusza ta była jeszcze gładką,
Cień zwątpień nie padł na jej biel;
Śniącemu słodko życia cel
Nęcącą zdawał się zagadką.
Nie łamał głowy nad nią, wprzód
Podejrzewając wzniosły cud!

VIII

Wierzył, że duszę ma pokrewną,
Że ta tęsknocie płaci dań,
Że się połączy z nim na pewno,
Że każdej chwili czeka nań...
Że za cześć jego — wierzył z góry —
Przyjaciół pójdzie na tortury,
I że dłoń druha ani drgnie,
Kiedy w potwarcze łono tnie;
Wierzył, że są wybrańcy losu,
Którzy prowadzą cały lud
Do ideału jasných wrót,
Że nieśmiertelny dźwięk ich głosu
Powoła ludzkość aż na szczyt,
Że przyjdzie wieczny szczęścia świt!

¹²⁷*gettyngieński duch* — duch niemieckiego uniwersytetu w Gettyndze; studiująca w Niemczech szlachta rosyjska przyswajała zainteresowanie romantyzmem, znajomość filozofii idealistycznej i dążenia wolnościowe. [przypis edytorski]

¹²⁸*Kant, Immanuel* (1724–1804) — niem. filozof oświeceniowy, twórca rewolucyjnej doktryny filozofii krytycznej, czołowa postać nowożytniej filozofii. [przypis edytorski]

IX

Ta miłość, co przed dobrem klęka,
 Nienawiść złego, święty gniew
 I ona sławy słodka męka —
 Wcześniej wzburzyły jego krew.
 Niebo Goethego¹²⁹ i Schillera¹³⁰
 Jaśniało nad nim; atmosfera
 Ich pieśni wlała w duszę szal...
 Wówczas płomienną lirę brał,
 Podniosła Muzę przywoływał.
 Szczęśliwych natchnień był w nim splot,
 Nigdy nie spadał jego lot;
 On w pieśniach dumnie zachowywał
 Dziewiczych snów naiwny żar,
 Powagę i prostoty czar.

X

Miłość dobywał z duszy swojej,
 A tak był czystym jego tren,
 Jako niewinnej myśl dziewoi,
 Jako dziecięcia słodki sen,
 Jakoby Diana w nieb pustyni,
 Westchnień, tajemnic, snów bogini.
 Nieokreślony śpiewał żal,
 Nieznane «coś» i mglistą dał,
 Opiewał róże romantyczne,
 Rozłąki ból, daleki kraj,
 Gdzie cicho w kwiatach stąpa Maj,
 Gdzie płyną dziewic lzy mistyczne...
 Śpiewał, że pobladał życia kwiat,
 A nie miał... osiemnastu lat!

XI

W pustyni, gdzie Eugeniusz jeden
 Cenę talentu jego znał,
 Sąsiedzkich uczt banalny Eden
 Słaby dla niego urok miał.
 Leński od gwarnej zbiegł zabawy...
 Nie dziw! Rozsądna treść rozprawy
 O porze żniw, o węchu psim,
 O wódce, nie budziła w nim
 Zajęcia; w szczerzej tej spowiedzi —
 Przez dowcip, polot, albo smak,
 Lub nieco żywszych uczuć znak,
 Nie uderzyli go sąsiedzi;
 A zaś ich miłych szczebiot żon
 Niósł jeszcze słabszy myśli plon.

XII

W pięknym młodzieńcu konkurenta
 Czuł zabiegliwych matek chór...
 Działa zasada na wsi święta:

¹²⁹ Goethe, Johann Wolfgang (1749–1832) — wybitny poeta i dramaturg niem., autor *Fausta*. [przypis edytorski]
¹³⁰ Schiller, Friedrich (1759–1805) — czołowy niem. poeta, filozof i dramatopisarz, przyjaciel Goethego. [przypis edytorski]

Już wszystkie mamy dla swych cór
Śniły w nim zdobycz; próg przestąpi,
Już mu rozmowa nie poskąpi —
Niby to dalszą snując nic —
Żalów: «Jak źle bez żony żyć!».
Na stole stanie wnet herbatka;
Na samowaru baczyć kran
Ma Dunia... «Duniu, pić chce pan!»
Tu jej gitarę poda matka
I już (o, Boże) słyhać pisk:
«O przyjdź, gdzie złoty słonka błysk»...

XIII

Jego — hymenu¹³¹ węzeł drażni,
Nie nęci jeszcze mirtu¹³² liść,
On marzy tylko o przyjaźni;
Do Oniegina woli iść.
Zeszli się. Dziwna¹³³!... Lód z płomieniem,
Proza z poezją, wiatr z kamieniem
Mniej różnic mają, niż ci dwaj...
Każdy, jak w obcy wchodząc kraj,
Niepewność odczuł w pierwszej chwili;
Potem nęciła różność ta,
Potem zjeżdżali się co dnia —
Nierozłączeni wkrótce byli!
Niejeden z nas (ja pierwszy snadź)
Tak sobie serce gotów dać.

Przyjaźń

XIV

Coraz jest rzadszą przyjaźń szczerą!
Wszelkie przesady zniszczył czas:
Dzisiaj we wszystkich widzimy zera,
Chcąc, by jednostką zwano nas.
Każdy chce być Napoleonem
I jak narzędziem, tak milionem
Dwunogich stworzeń rządzić rad.
Śmieje się dzisiaj z uczuć świat!
Eugeniusz w nowych praw porządku
Znośniejszym był od wielu; znał
On ludzi, wgardę dla nich miał,
Lecz (nie ma reguł bez wyjątku)
Umiał niektórym oddać cześć,
Szanował szczerą serca treść!

Pycha, Pogarda

XV

Z uśmiechem słuchał on poetę:
Ognisty młodych sądów skok,
Myśl, za doświadczeń mknąca metę,
I ten natchniony wiecznie wzrok —
Wszystko to było dlań tak nowem;
A więc mrozącym swoim słowem

¹³¹*hymen* — przen.: ślub, wesele; w mit. gr. Hymen to bóg zaślubin i małżeństwa. [przypis edytorski]

¹³²*mirt* — krzew śródziemnomorski o wonnych liściach; mirtowy wianek stanowił tradycyjny element stroju panny młodej. [przypis edytorski]

¹³³*dziwna* (daw.) — dziś w tym znaczeniu: dziwne a. dziwna rzecz. [przypis edytorski]

Nie chciał tej młodej duszy truć...
Myślał: «Toć głupio szczęście psuć,
I tak trwa ono krótką chwilę,
Życie otworzy oczy mu;
Tymczasem, szczęśliw z swego snu,
Niechajże wierzy dobra sile!
Wybacz gorączce młodych lat
Młodzieńczy żar i złudzeń kwiat».

XVI

Wszystko ich wlokło do rozmowy,
Budziło myśl, wzniecało spór:
Umarłych plemion szlak dziejowy,
Trwałych przesądów chiński mur,
Gra losu często niedorzeczna,
I tajemnica grobu wieczna,
I zło, i dobro, prawda, błąd —
Wszystko podpadło pod ich sąd.
Leński, w dyspacie zapalczywy,
Zapomni się, bywało, tak,
Że głosi ustęp z szwedzkich sag,
A mój Eugeniusz pobłażliwy,
Chociaż bywała ciemną treść,
Wyrażał mu uwagę cześć.

XVII

Lecz częściej dwaj anachoreci¹³⁴
Brali za treść — miłości świat;
Wyrwawszy się z jej władczej sieci,
Oniegin mówił o niej rad —
Z westchnieniem, z żalem mimowolnym.
Szczęśliw, kto był do tego zdolnym,
Że w burzę wszedłszy, uszedł tuż;
Szczęśliwszy ten, co nie znał burz,
Co miłość ziębił przez rozstanie,
Ból przez szyderstwo; szczenił sił,
Ziewając, kawkę z żoną pił,
Zazdrości w sercu tłumiał granie,
Nie stawiał, aby chłodzić krew,
Majątku — na waleta tref¹³⁵!

XVIII

Gdy nas rozsądek pod sztandary
Powola swe, gdy w ciszy czas
Zgasną namiętnych pragnień żary,
Kiedy już tylko bawi nas
Kapryśna żądza swym oddechem,
Kiedy z spóźnionym serca echem
Walcząc, tłumimy krwi swej ruch,
Wówczas nam jeszcze pieści słuch
Cudzej miłości powieść słodka,
W głębinach duszy ryjąc znak.
Ach, inwalida stary tak,

Starość

¹³⁴*anachoreta* — pustelnik; samotnik i asceta. [przypis edytorski]

¹³⁵*tref* — dziś popr.: trefl (kolor w kartach). [przypis edytorski]

Kiedy wążaczów młodych spotka,
Słyszysz w swej chacie armat ryk,
O nowe boje pytać zwykł.

XIX

Ale i młodość błąd milutki
Posiada: nie ukryje nic;
Nienawiść, miłość, radość, smutki
Wygada wnet z rumieńcem lic.
Oniegin, niby inwalida
W kochaniu, bada, jak się wyda
Leńskiego miłość; ten był rad
Otworzyć przed nim serca świat,
Wybranki swej przymiotów dowieść.
Eugeniusz przeto poznał wnet
Szczegółów moc od a do zet,
Całą miłości młodą powieść —
Ocean uczuć... Wyznać mam?
Nie było nic nowego tam!

Młodość

XX

Włodzimierz kochał... Ach, niestety,
Dzisiaj miłości takiej brak!
Tylko szalony duch poety
Jeszcze skazany kochać tak!
Wszędzie i zawsze myśl jedyna,
Pełna jej każda jest godzina,
Jedno marzenie, jeden żal!
Ani ziębiała zwykle dał,
Ani rozłąki długie lata,
Nauki chłód i Muzy dar
I cudzoziemskich dziewoj czar,
Gwar uczt, wrażenia barwne świata—
Nic nie zmieniło duszy tej,
Którą za młodu oddał Jej!

XXI

Chłopięciem był, a już niewinne
Serce uderzył Olgi wdzięk
I na zabawy jej dziecinne
Patrzył z zachwytem, czując lęk...
Z wolna się zbliżył; w cieniach gaju,
Dzieci bawiły się, jak w raju...
Widząc krzepnący związek ten,
Matki o ślubie snuły sen.
W ustroniu, w cieniu brzoź spowita,
W oczach rodziców szczęściem drżąc
I niewinności czarem tchnąc,
Jako konwalia kwitła skryta,
Której przez traw zielony gąszcz
Nie dojrzał motyl, ani chrząszcz.

XXII

Tak pierwsze sny, zachwyty pierwsze
 Dała Leńskiemu Olga... Wnet
 Począł pisywać czule wiersze,
 Zabrział elegią¹³⁶ jego flet.
 Żegnajcież gry dzieciństwa złote!
 Pokochał ciszę i tęsknotę,
 Samotność, gwiazdy, nocny czas
 I tajemniczy gęsty las,
 I lunę¹³⁷, cudną lampę nieba,
 Której składaliśmy i my
 Westchnienia nocne i te łzy,
 Co je wypłakać z serca trzeba...
 Dziś! — myślím, że jej świetlna gra
 Latarki blask zastąpić ma!

Noc, Gwiazda, Księżyc,
 Cisza, Tęsknota, Las

XXIII

Zawsze posłuszna, skromna zawsze,
 Wesoła zawsze, jako świt,
 Miła, jak słówka najlaskawsze,
 Prosta, jak młody wieszca byt;
 Oczka błękitne jak niebiosy,
 Uśmieszek, w płowych loczkach włosy,
 Leciutka kibić, ustek mak —
 Wszystko to w Oldze... Ale wszak
 Łacno jej portret odnajdziecie:
 Dość pierwszy lepszy romans wziąć.
 Sam mogłem ongi przy nim schnąć
 Z miłości, lecz mnie znudził przecie.
 Więc, czytelniku, skończmy z nim —
 O starszej siostrze składam rym!

XXIV

Jej siostra zwała się Tatiana...
 Znajdziecie w tym zuchwały żart,
 Żem śmiał wprowadzić takie miano
 Do romansowych czułych kart...
 Lecz wszakże mile dźwięczy w rymie;
 Więc cóż, że razi was to imię
 Czeladnej izby starym tchem...
 Jeżeli chcecie, wyznać śmiem,
 Że u nas mało smaku wszędzie,
 Jak w mianach, które nosi lud
 (Że już nie wspomnę naszych ód)...
 Z postępem iść nam trudno będzie!
 Ba, od oświaty — z pudrem lic
 Wzięliśmy pozę — więcej nic!

XXV

A zatem zwano ją Tatiana...
 Nie wiem, w czym był jej wdzięku klucz.
 Świeżością siostry swej rumianą

¹³⁶*elegia* — utwór liryczny o tematyce żalobnej, pożegnalnej. [przypis edytorski]

¹³⁷*luna* (z łac.) — księżyc. [przypis edytorski]

Nie mogłaby pociągnąć ócz¹³⁸.
Dzika, milcząca, zbyt wrażliwa,
Jak łania leśna bojaźliwa,
Choć ją otaczał krewnych świat,
Rosła w nim, jako obcy kwiat.
Nie lubi pieścizot... Ojciec, matka
Nie mogli czytać w duszy tej,
Choć dziecię — nie pociąga jej
Dzieci bawiących się gromadka.
I czasem w oknie cały dzień
Siedzi milcząca jako cień.

XXVI

Zaduma była od kołyski
Żywiołem jej, przyjaznym tchem,
Wczas wiejski, zawsze nudy bliski,
Barwiła jej ciekawym snem.
Jej delikatnej ręki palce
Nie znały igły; z nudą w walce
Nie zwykła do rąk kanwy brać,
By w nią jedwabiem życie wlać.
Gdy się w dziewczątku budzi władza,
Posłuszną lalkę pragnie mieć;
W konwenansową zmierza sięć,
Gdy lalkę żartem w świat wprowadza...
Dziewczynki lalkom z taktem dam
Prawią morały swoich mam.

XXVII

Ale w dziecinne nawet lata
Tatiana lalkę rzuca w ką...
I z nią o modach, plotkach świata,
Nie toczy rozmów. Widać stąd,
Że są jej obce figle dziecka;
Strasznych powieści treść zdradziecka,
Zimą, gdy mroki rzuca noc,
Ma nad jej sercem większą moc.
A kiedy niania na spacerze
Zbierze dla Olgi dzieci rząd
I poprowadzi w parku kąt —
Ona udziału w grach nie bierze.
Gwar ślepej babki, wietrzny śmiech —
Nie budzą w jej serduszkach ech.

XXVIII

Tatiana lubi na balkonie
Uprzedzać złoty jutrzni brzask,
Kiedy na bladym niebios łonie
Stopniowo gaśnie gwiazdek blask,
Kiedy na skraju ziemi dnieje,
I poseł ranka, wietrzyk, wieje,
I z wolna zdąża jasny dzień.
A zimą, kiedy nocny cień
Oblecze wszystko czarną smugą,

Świt

¹³⁸ócz (daw.) — dziś popr. forma D. l.mn: oczu. [przypis edytorski]

Gdy cała ziemia ciężko śni
I mglisty miesiąc blado łśni
I wschód ociąga się przydługo,
Już nie potrafi w łóżku zwlec,
Ubiera się przy blasku świec.

XXIX

Romanse ją zajęły właśnie;
One to dla niej wszystkim są!
Ją czarowały z młodu baśnie
I Richardsona¹³⁹, i Rousseau¹⁴⁰.
Ojciec jej był poczciwiec sobie,
Dość zapóźniony w zeszej dobie,
Nie widział w druku szkodnych¹⁴¹ plam.
Prawda, nie czytał nigdy sam,
Ale w powagę ksiąg nie wierzy,
Nie daje ceny wieszczym snom,
Nie dba więc, jaki tajny tom
Pod poduszczyką córki leży.
A jego żona... Czyżbym śnił?
Richardson dla niej bóstwem był!

XXX

Tak! Uwielbiała Richardsona —
Nie, aby miała z dzieł go znać,
Lub że stawiała Grandisona¹⁴²
Nad Lowelasa¹⁴³ wyżej snadź,
Lecz ongi księżna Paulinka,
Słynna moskiewska jej kuzynka,
Mówiła właśnie o nim wciąż...
A wtedy jej obecny mąż
Był narzeczonym... wbrew jej chęci!
Bo inny ktoś, czyj piękny wąs
Na jej twarzyczce budził pąs,
Daleko mocniej tkwił w pamięci.
Ów Grandison... ba! graczem był,
Lecz mundur gwardii na nim łśnił.

XXXI

Oboje byli dziećmi mody;
W snach go widziała u swych stóp;
Ale się nikt nie pytał młodej,
Kiedy wieziono ją na ślub...
By ją rozłączyć z wspomnień zmorą,
Rozsądny mąż wyjechał skoro¹⁴⁴
Na wieś. Tu obcych ludzi gwar

¹³⁹Richardson, Samuel (1689–1791) — ang. pisarz, autor popularnych romansów epistolarnych (gl. *Pamela* czyli *cnota nagrodzona*, 1740). [przypis edytorski]

¹⁴⁰baśnie i Richardsona, i Rousseau — popularne XVIII-wieczne powieści sentymentalne: romanse autorstwa twórcy tego gatunku, Richardsona, oraz Rousseau *Nowa Heloiza* (1761). [przypis edytorski]

¹⁴¹szkodny (daw.) — przynoszący szkodę, szkodliwy. [przypis edytorski]

¹⁴²Grandison — tytułowy bohater romansu Richardsona *Dzieje sir Charlesa Grandisona* (1753), uosobienie cnót. [przypis edytorski]

¹⁴³Lowelas — bohater romansu Richardsona *Historia Clarissy Harlowe* (1748); jego imię stało się nazwą polską oznaczającą uwodziciela (lowelas). [przypis edytorski]

¹⁴⁴skoro (daw.) — szybko. [przypis edytorski]

Z początku wzmógł tęsknoty żar;
Rozwód — to było jej marzenie
We łzach, w nerwowych splotach rąk...
Lecz w gospodarstwa wszedłszy krąg,
Znalazła wkrótce ukojenie.
Przyzwyczajenie Bóg dał sam,
Aby zastąpić szczęście nam.

XXXII

Przywykła... Lżejsze było życie...
Powszedniość sny daleko gna.
Aż tu zrobiła raz odkrycie,
Co pocieszyło ją do cna.
Zakwitła w myśli świeża płonka¹⁴⁵:
Jak pod pantofel wziąć małżonka,
Jak stworzyć samodzierżczy rząd!
I zawiał w domu nowy prąd:
Jeździ codziennie na roboty,
Łby goli¹⁴⁶, grzybów wielki kosz
Soli na zimę, liczy grosz,
Odwiedza łaźnię co soboty.
Służebne bije, wpadłszy w złość...
Mąż milczał... To dla męża dość!

XXXIII

Kiedyś w albumy z czułą miną
Pisała, biorąc z palca krew,
Praskowję zwała Pauliną
Naśladowała mową śpiew.
O wiotką kibić bardzo dbała,
I «n» rosyjskie wymawiała
Zawsze z francuska, więc przez nos...
Teraz ją mocno zmienił los!
Album i księżna Paulina,
Gorset i kajet czułych słów
Poszły w niepamięć — oto znów
Akulką wabi się Celina.
Pani na głowie czepek ma,
O watowany szlafrok dba.

XXXIV

Ale mąż kochał ją bez miary,
W szlafroku łąził, jadł i pił,
Na żonę patrzył, pełen wiary,
Że czyni wszystko wedle sił.
Życie płynęło tempem skorem;
Zajrzał czasami w dom wieczorem
Sąsiad; z nim żona, kilka cór.
Wesoła plotka, drobny spór
Skracają chwile do wieczery;
Bez ceremonii biegnie czas,
Olga herbatą służy wraz;

¹⁴⁵płonka (daw.) — młode drzewko owocowe; tu przen. [przypis edytorski]

¹⁴⁶Łby goli — przez wygolenie części włosów nad czołem oznaczano rekrutów zdatnych do służby wojskowej.
[przypis edytorski]

Wreszcie godzina snu uderzy,
Odjeżdża gość ku swoim wsiom...
I w ciszy tonie stary dom.

XXXV

Stare zwyczaje, stare gusta
Regulowały każdy czyn:
Gdy «maślanica»¹⁴⁷ przysła tłusta,
Na stole ruski leżał blin¹⁴⁸;
Dwa razy w roku post — niewiele!
Lubili krągłe karuzele,
Za stołem pieśni, chłopski chór...
A w «Trójcy dzień», gdy ludzi sznur
Do cerkwi ciągnął, przy mszy ziewał,
Czuli, jak serce w łonie drży,
Roniąc na wierzby leżki trzy¹⁴⁹...
Dom cały kwasem się zalewał.
W ucztach gość nie znał, co to szwank:
Noszono dania wedle rang.

XXXVI

I tak starzeli się oboje,
Aż oto wreszcie cichy grób
Przed mężem rozwarł swe podwoje,
Każąc mu zawrzeć z niebem ślub.
Umarł w godzinę po obiedzie...
Tyś go oplakał, cny sąsiedzie,
Wy, wierna żono, córy dwie —
A szczerą prawdą żal wasz tchnie!
Bo człek był prosty, pan wyborny,
I gdzie proch jego legł — na znak
Grobowy pomnik głosi tak:
«Śpi Dmitrij Łarin, grzesznik korny,
*Hospodni rab*¹⁵⁰, brygadier¹⁵¹... Tu
Zażywa wiecznej ciszy snu».

XXXVII

Leńskiemu po powrocie pilno
Było na drodze groby iść,
Sąsiada płytę nadmogilną
Westchnieniem uczcić, przybrać w liść.
«*Poor Yorick*»¹⁵² westchnął Leński smutnie,
«Śmierć mi wydarła go okrutnie!
On mnie na ręce często brał...
Pomnę mą radość, gdy mi dał

¹⁴⁷*maślanica* — *maslenica*, prawosławny odpowiednik ostateków, tygodniowe święto zabawy i ucztowania, obchodzone w Rosji w tygodniu poprzedzającym Wielki Post; w czasach pogańskich kojarzona z pożegnaniem zimy i powitaniem wiosny; podczas maslenicy spożywa się bliny, których kształt przypomina słońce. [przypis edytorski]

¹⁴⁸*bliny* — tradycyjne danie rosyjskie, rodzaj grubych naleśników z ciasta drożdżowego. [przypis edytorski]

¹⁴⁹*Roniąc na wierzby leżki trzy* — tj. na zielone gałązki używane w świąteczną niedzielę Trójcy (49 dzień po Wielkanocy). [przypis edytorski]

¹⁵⁰*Hospodni rab* (ros.) — sługa Pański (tj. Boga). [przypis edytorski]

¹⁵¹*brygadier* — stopień w armii carskiej pomiędzy pułkownikiem a generałem, istniejący do końca XVIII w. [przypis edytorski]

¹⁵²*Poor Yorick* (ang.) — „Biedny Jorik”, słowa Hamleta nad czaszką ekshumowanego nadwornego błazna (Szekspir, *Hamlet*, akt V, scena 1), poprzedzające monolog o śmiertelności. [przypis edytorski]

Do gier swój medal oczakowski¹⁵³!
On obrał mnie dla Olgi swej,
Myśląc: «Doczekamż chwili tej?»...
I Leński, pełny szczerzej troski,
Nad tym kamieniem chyląc grzbiet,
Madrygał¹⁵⁴ prochom stworzył wnet.

XXXVIII

Nowy wiersz pisze dla pamiątki;
Ojca i matki, tnąc w łzach,
Uczcił śmiertelne drogie szczątki...
Na wielkim życia łanie, ach!
Z woli tajemnej zarządzenia,
Chwilowym żniwem pokolenia
Wschodzą, dojrzają i wnet mrą...
A śladem już je inne prą.
Tak samo nasze wietrzne plemię
Rośnie i kipi, z życiem ślub
Zawiera, pcha pradziadów w grób.
Lecz przyjdzie czas, rozewrze ziemię
I wnuki nasze z biegiem lat
Wycisną nas na tamten świat!

Przemijanie

XXXIX

Ba! Niech wam dni w uciechach biega,
Nim śmierć nie zwali na was płyt!
Rozumiem marność życia tego
I mało cenię ziemski byt!
Mnie już blask życia nie owieje...
Lecz jeszcze jedną tkam nadzieję,
Jeszcze mnie jednym trzyma świat:
Chcę tu zostawić jakiś ślad.
Zgon byłby bezeń¹⁵⁵ nazbyt smutny,
Więc żyję, piszę — pochwał dym
Nie nęci mnie! Lecz celem mym —
Zaznaczyć żywot swój pokutny,
By kiedyś o mnie wśród tych stron
Przypomnił choć jedyny ton!

XL

I może rym mój kogoś wzruszy
Łacniej niż dźwięk bojowych trąb
I głosu strof mych nie zagłuszy
Chłonna wszystko Lety¹⁵⁶ głąb!
Próżność mnie wabi na swe szlaki!
Marzę, że kiedyś nieuk jaki,
Widząc mój portret, w sercu dreszcz
Uczuwszy, rzeknie: «To był wieszcz!».
O, przyjmij słowo dziękczynienia

Przemijanie,
Nieśmiertelność

¹⁵³medal oczakowski — ros. odznaczenie wojskowe ustanowione przez Katarzynę II za udział w zdobyciu w 1788 tureckiej twierdzy Oczakow. [przypis edytorski]

¹⁵⁴madrygał (wg oryg.: *мадпуза*) — tu: wiersz nagrobny, epitafium. [przypis edytorski]

¹⁵⁵bezeń — połączenie przyimka z -ń, skróconą formą zaimka osobowego „on”; znaczenie: bez niego. [przypis edytorski]

¹⁵⁶Lete (mit. gr.) — jedna z rzek podziemnej krainy zmarłych; jej woda miała przynosić duszom utratę pamięci o przeżytych życiu (gr. *lethe*: zapomnienie). [przypis edytorski]

Ty, wielbicielu cichych Muz,
Który odwalisz czasu gruz,
Dobędziesz rym mój z zapomnienia,
Swoją życzliwą wzniesiesz dłoń,
Pogładzisz w laurach starca skroń!

ROZDZIAŁ III

*Elle était fille, elle était amoureuse.*¹⁵⁷

*Malfilâtre*¹⁵⁸

I

«Dokąd? Ot, gadaj do poety!» —
«Żegnaj, Oniegin; na mnie czas». —
«Nie trzymam cię, lecz powiedz, gdzie ty
Wieczory spędzasz? Powiedz raz...» —
«W Łarinów domu». — «O, litości
I nie znajdujesz w tym trudności;
Zabijając każdy wieczór tam?» —
«Ani troszeczkę». — «Obraz dam,
Że będzie wierny, przyznaj z góry!..
Prosta rodzina, ruski byt,
Dla gości uprzejmości szczyt,
Zwyczajem świętym: konfitury!
Temat do rozmów: len i mak,
Obora, bydło... Zgadłem wszak?»

II

«Ba, ja nieszczęścia w tym nie widzę». —
«A nuda? Nuda? Czy to nic?...» —
«Modnego świata nienawidzę;
W tych prostych domach szczęśny widz
Odetchnąć zdoła...» — «Znów ekloga¹⁵⁹?!
Daj pokój liryce, dla Boga!
No jakże, jedziesz?... Ale, wiesz?
Czy ja bym nie mógł ujrzeć też
Filidy¹⁶⁰ onej, co twojemu
Natchnieniu daje skrzydła, lot,
Łzy, rymy *et cetera*... Ot!
Przedstaw mnie jej!» — «Żartujesz!» — «Czemu?» —
«Więc dobrze». — «Kiedyż?» — «Choćby już.
Tam zawsze gościom radzi... Cóż?»

III

«Jedziemy!» — Już druhowie lecą...
Przybyli... W domu radość, wrzask...
Stara gościnność, wyznam, nieco
Nużyła gościa zbytkiem łask.
Ot, uprzejmości masz tortury:
Niosą na spodkach konfitury,

¹⁵⁷ *Elle était fille, elle était amoureuse* (fr.) — Była dziewczyną, była zakochana (cytat z poematu *Malfilâtre*'a *Narcisse dans l'île de Vénus*, 1769). [przypis edytorski]

¹⁵⁸ *Malfilâtre*, Jacques Clinchamps (1732–1767) — fr. poeta. [przypis edytorski]

¹⁵⁹ *ekloga* — sielanka, rodzaj utworu poetyckiego ukazujący wyidealizowane życie wiejskie. [przypis edytorski]

¹⁶⁰ *Filidis* (*Filida*) — konwencjonalne imię kobiece z poezji sielankowej. [przypis edytorski]

W karafce borówkowy sok —
To ma umilać rozmów tok!

.....
.....

IV

Wracają... Księżyc srebrne plamy
Rzuca... oświetla bryczki ruch.
Tutaj ukradkiem podsłuchamy
Rozmowę naszych druhów dwóch...
«Cóż, Eugeniuszu? A, ty ziewasz?» —
«Nic, to mój zwyczaj». — «Czasem miewasz
Weselszą minę...» — «Nudy moc
Jednaka zawsze. Ależ noc!
Poganiaj konie, ej, Andriuszka!
Ot, głupia droga... *A propos*
W prostocie bywa powab... co?
Łarina miła jest staruszka.
Aj! Co to?... Tak dokucza bok...
Boję się: to z borówek sok!...

V

A powiedz, która z nich Tatiana?» —
«Ta, co milcząca jako głaz,
Weszła posępna jak Świetlana¹⁶¹...
Siedziała w kącie cały czas». —
«Tak?... A ty młodziej jesteś sługą?» —
«A co?» — «Ba, ja bym wybrał drugą,
Mając na czole Muzy znak.
Toć w twarzy Olgi życia brak;
To jest Madonna Wandykowa¹⁶²,
Kraśna i krągła... Otóż masz,
Jak ta księżycy głupia twarz,
Co się w ten głupi obłok chowa».
Włodzimierz sucho odrzekł coś
I zamilkł... Skrzypi bryczki os...

VI

Ale wizyta Oniegina
U Łarinów sprawiła rum¹⁶³...
Domysł tkąć przędzę swą poczyna,
Szepcze w sąsiedztwie swat i kum.
Wprawdzie po cichu i ukradkiem,
Plotka się karmi tym wypadkiem
(Wstrzymać pogłosek nie ma sił).
«On pewnie dla Tatiany był!»
W zaściankach szczerze zapewniano,
Że termin ślubu pewny — raz;
Po wtóre: zmienion, bo na czas

¹⁶¹Świetlana (*Swietlana*) — tytułowa bohaterka ballady ros. poety i tłumacza Wasilija Żukowskiego (1783–1852). [przypis edytorski]

¹⁶²Madonna Wandykowa — madonna z barokowego obrazu flamandzkiego artysty Antona van Dycka (1599–1641) *Madonna z kuropatwami* (znanego też jako *Odpoczynek w drodze do Egiptu*), znajdującego się w Ermitażu. [przypis edytorski]

¹⁶³rum (daw.) — rumor, hałas, zamieszanie. [przypis edytorski]

Obrączek ślubnych nie przysłano.
Mniej ich zajmował ślubny akt
Leńskiego — to był stary fakt!

VII

Tatiana z gniewem plotek słucha,
Lecz myśl ta jej nie puszcza z kleszcz
I mimo woli w głębi ducha
Dziwnej radości budzi dreszcz;
I w serce wpija się po trocha¹⁶⁴...
Czas przyszedł — i Tatiana kocha!
Tak ziarno pada w grunt, a wiew
Wiośniany ciepłem żywi siew.
Z dawna tęskniącej wyobraźni
Potrzebna była nowa treść;
Pieszczotę pragnie wziąć i nieść.
Zdradziecki poryw serce drażni
I młoda pierś jej nie chce schnąć...
Dusza czekała... kogo bądź!

VIII

I doczekała się... I oczy
Rozwarła... Rzekła: oto on!
Ach, teraz myśl ją jedna tłoczy,
Rozbrzmiewa w sercu jeden ton;
W gorących snach go zawsze spotka,
Oddycha nim... Dziewica słodka,
Jego czarowną czuje moc
Dokoła siebie — dzień i noc.
Już szczebiot siostry jej dokuczył
I zbyt troskliwy służby wzrok,
I gadatliwych ludzi tłok...
Cień smutku lica jej obłoczył;
Klnie gości, milcząc jako głaz,
Za nagły przyjazd, długi wczas...

IX

Z jaką uwagą teraz czyta
Czułych romansów świeży tom;
Czarownym zmyśleń tchem spowita,
Oddaje duszę złudnym snom!
Tatiano, szczęsną mocą marzeń
Ożywasz tło książkowych zdarzeń:
Kochanek Julii Volmàr¹⁶⁵,
Matecque-Adèl¹⁶⁶ i de Linar¹⁶⁷,
Werter¹⁶⁸, męczennik buntowniczy,
I niezrównany Grandison
(Nas tylko spać przymusza on) —

¹⁶⁴po trocha — dziś popr.: po trosze, stopniowo. [przypis edytorski]

¹⁶⁵Julia Volmàr — Nowa Heloiza [red. WL: w powieści *Nowa Heloiza* ukochanym Julii Volmàr jest Saint-Preux]. [przypis autorski]

¹⁶⁶Matecque-Adèl — bohater romansidła p. Cottin [red. WL: powieści Sophie Cottin (1770–1807) pt. *Mathilde, ou Mémoires tirés de l'histoire des croisades* (1805)]. [przypis autorski]

¹⁶⁷de Linard — bohater pięknej powieści p. Krüdener [red. WL: romansu sentymentalnego Barbary von Krüdener (1764–1824) pt. *Valérie* (1803)]. [przypis autorski]

¹⁶⁸Werter — główny bohater *Cierpień młodego Wertera* (1774) Goethego. [przypis edytorski]

Budzą w twej duszy sen zwodniczy;
I z wszystkich jeden obraz tkasz:
W nim Oniegina widać twarz!

X

Zdając się sobie heroiną
Najukochańszych swoich ksiąg,
Klaryssą¹⁶⁹, Julią lub Delfiną¹⁷⁰,
Tatiana nie wypuszcza z rąk
Kart niebezpiecznych; błędząc w lesie,
Otwartą książkę w ręku niesie
I w niej znajduje, z szczęścia drżąc,
Odgłos snów swoich, tajnych żądz;
Wzdycha i sercem swym zabiera
Zachwytów, bólów cudzych świat
I w zapomnieniu szepcze w ślad
List do swojego bohatera...
A on... Ba, nie wiem, kim był on —
Wiem jedno: nie był Grandison!

XI

Płomiennych twórców przeszła era,
Co wszedłszy na podniosły tór,
W osobie swego bohatera
Doskonałości ryli wzór;
Ludzie ścigali go niesłusznie,
Choć wszystko czynił dobrodusznie,
Rozumem świecił, sercem żył
I jak Adonis¹⁷¹ piękny był.
Na krzyk o pomoc stawał w proggu,
W zalety z każdą kartą rósł;
Już na ofiarę życie niósł,
Ale na szczęście — w epilogu
Zawsze skarana była złość,
A dobro miało nagród dość.

XII

A dziś padł tuman na umysły,
Rzuca nas w sen morałów ton;
Grzech i w romansie kult ma ścisły
I tam już święci tryumf on!
Ba! przy brytańskich Muz bajaniu,
Dziewczę się rzuca na posłaniu,
Nowe jej bóstwa burzą sen —
Melmoth¹⁷², włóczęga chmurny ten,
Wampir¹⁷³, posępny i bezdźwięczny,

¹⁶⁹Klaryssa — bohaterka romansu Richardsona *Historia Clarissy Harlowe* (1748). [przypis edytorski]

¹⁷⁰Delfina — bohaterka powieści *Delphine* (1802) fr. autorki Madame de Staël (1766–1817). [przypis edytorski]

¹⁷¹Adonis (mit. gr.) — piękny młodzieniec, ulubieniec bogini Afrodyty. [przypis edytorski]

¹⁷²Melmoth — genialny utwór Maturina [red. WL: *Melmoth the Wanderer* (1820), szkatułkowa historia o uczonym, który zaprzedał duszę diabłu w zamian za długie życie, arcydzieło powieści gotyckiej, autorstwa Charlesa Maturina (1782–1824)]. [przypis autorski]

¹⁷³Wampir — powieść mylnie przypisywana Byronowi [red. WL: autorem opowiadania *Wampir* (1819), wprowadzającego postać wampira do literatury romantycznej, był John Polidori (1795–1821), były sekretarz Byrona; opowiadanie po raz pierwszy opublikowano w „New Monthly Magazine”, bez zgody autora, jako utwór Byrona]. [przypis autorski]

Złowrogi Korsarz¹⁷⁴, Wieczny Żyd¹⁷⁵,
Sbogar¹⁷⁶ — tajemniczości szczyt!...
Lorda Byrona kaprys zręczny —
I egoizmu ciemny świat
Przyobłókl w romantyzmu kwiat.

XIII

Lecz dla mnie nie jest to podniecię...
I jeśli przyjdzie taki kres,
Że ja przestanę być poetą,
Że wlezie we mnie nowy bies,
Że, chociaż zaklnie Feb¹⁷⁷ ze zgrozy,
Poniżę się do skromnej prozy —
Romans na bardzo stary krój,
Zajmie wesoły zachód mój.
I nie nadludzkich lotrów zgraje,
Nie tajną mękę sumień tam,
Tylko po prostu skreślę wam
Ruskiej rodziny obyczaje,
Czułej miłości wabny¹⁷⁸ świat,
Podania naszych dawnych lat.

XIV

Wskrzeszę postacie zaginione,
Ojcowskich rozmów prosty typ,
Dzieci spotkania umówione
U źródła, gdzieś pod cieniem lip;
Błędnej zazdrości udręczenia,
Rozłąki łzy, łzy pogodzenia
I klótnie znów... A w końcu prób,
Pojadę z wami na ich ślub...
Przypomnę ton porywający
Wyrzów, które tonąc w łzach,
Szeptalem sam w minionych dniach,
U czarodziejki stóp klęczący —
Pieszczotnych, słodkich słówek rój,
Od których odwykl język mój!

XV

Lecz teraz zajmie mnie Tatiana!
Ty płaczesz?... Spójrz, ja płaczę też!
W szpony modnego dziś tyrana
Całe swe życie oddać chcesz...
Przepadniesz, miła! Chociaż za to
Błask marzeń będzie ci zapłatą
I w sferę uczuć wyższy wzlot,
I czarujących marzeń splot,

¹⁷⁴*Korsarz* — tu: tytułowy bohater powieści poetyckiej Byrona z 1814. [przypis edytorski]

¹⁷⁵*Wieczny Żyd* — Żyd Wieczny Tułacz, bohater średniowiecznej legendy za urąganie Jezusowi w drodze na ukrzyżowanie ukarany nieśmiertelnością i wieczną tułaczką; postać wykorzystywana w wielu utworach literackich. [przypis edytorski]

¹⁷⁶*Jean Sbogar* — znany romans C. Nodiera [red WL.: powieść gotycka z 1818 o miłości pomiędzy rozbójnikiem a córką bogatego kupca]. [przypis autorski]

¹⁷⁷*Feb* a. *Febus* (mit. gr.) — zlatynizowana forma słowa *Foibos* (gr.: promienny), przydomka Apolla, boga światła i słońca, opiekuna sztuk, patrona poetów i pieśniarzy. [przypis edytorski]

¹⁷⁸*wabny* — powabny, kuszący, pociągający. [przypis edytorski]

I pragnień rozkosz, snów trucizna...
Ot, marzy ci się cały czas,
Że on za tobą idzie w las —
Podejdzie zaraz, miłość wyzna...
Gdziekolwiek niesiesz lekki krok,
Tam kusiciela widzisz wzrok.

XVI

Tęsknota serce biednej toczy...
Do parku idzie, zrywa liść.
Wtem nieruchome chyli oczy
I nie ma siły naprzód iść...
Wzniesiona pierś, opadłe ręce,
Na licach nagle lśnią rumieńce,
Z poblądłych warg ulata jęk
I w oczach blask i w uszach dźwięk.
Nastanie noc; na niebie czaty
Obchodzi miesiąc; w srebrnej mgłę
Wywodzi słowik trele swe
I leją woń jaśminu kwiaty.
Tatiana czuwa... snu jej brak
I z nianią w mroku szepcze tak:

XVII

«Tu duszno, nianiu! Spać mi trudno!
Otwórz tam okno, bliżej siądz!» —
«Co tobie, Taniu?» — «Tak mi nudno!
Opowiedz mi cokolwiek bądź!» —
«Ba, o czym, Taniu? Dawniej zawdy¹⁷⁹
Sporo i prawdy i nieprawdy
Chowałam w głowie, że aż strach! —
O duchach złych, dziewiczych snach...
A dzisiaj ciemna jestem, Taniu:
Już nie pamiętam dzisiaj nic...
Ot, spróchniał do cna stary rydz!
Skrećilo mnie...» «Opowiedz, nianiu,
Jako za starych było lat?
Czy znałaś ty kochania kwiat?»

XVIII

«Ot, gadasz, Taniu! W nasze lata
Nam się nie marzył taki kwiat;
Nieboszczka świekra¹⁸⁰ z tego świata
Wygnałaby na tamten świat». —
«Więc jak na ślub skłoniono nianię?» —
«Jak Bóg przykazał... Zesłał Wanię...
Mnie wyszedł już trzynasty rok,
On młodszy był, więc poszło w skok.
Niedziele dwie chodziła swatka,
A gdy zamknięto za nią drzwi,
Pobłogosławił ojciec mi,
Płakałam z strachu, ze mną matka...

¹⁷⁹zawdy (daw.) — zawsze. [przypis edytorski]

¹⁸⁰świekra (daw.) — matka męża. [przypis edytorski]

Rozpletli warkocz; w cerkiew, bacz,
Ze śpiewem wiedli, a ja w płacz...

XIX

I w obcą wzięli mnie rodzinę...
Lecz ty nie słuchasz?... Nudna rzecz?...» —
«Ach nianiu, nianiu! Patrz, ja ginę!
Ciągłe o jednym myślę precz!
Ciągłe do płaczu jestem skora!...» —
«Kochanie moje, jesteś chora.
Zmiłuj się Panie, pomóż nam!
Czego chcesz, Taniu, zaraz dam...
Chcesz? Świętą wodą cię pokropię...
Ty masz gorączkę...» — «To nie znak
Choroby, nianiu!... Kocham tak!» —
«Zmiłuj się, Panie. Złe wnet stropię!»
I niania, dziewczę ustrzec chcąc,
Żegna je starą ręką, drżąc.

XX

«Ja kocham! Modlić się nie pora!
Mnie nie pomoże krzyża znak!» —
«O nie, kochanie! jesteś chora!» —
«Daj pokój, nianiu! Kocham tak!»
A tu księżyc popielaty
Blask się zakradał do komnaty,
Srebrzył na oczach ślady ros
I rozpuszczony ciemny włos;
I w siwych włosów lśnił promyku,
Który spod chustki starej zbiegł;
I tak Tatianę blask ten strzegł
I starą w ciepłym kaftaniku...
I tak ta srebrna cisza drga,
A w niej się chwieją cienie dwa.

Księżyc

XXI

Tatiana milczy, głowę ściska,
Patrzy w promienia srebrną nić...
Wtem nowa myśl w jej duszy błyska...
«Zostaw mnie samą, nianiu... Idź...
Wprzód papier, pióro dasz mi może;
Stół przysuń. Wnet się spać położę.
Idź teraz!»... W ciszy skrzypną drzwi.
Tatiana sama. Miesiąc lśni...
Pisze nad stołem pochylona,
Wciśnięta we framugi kąt,
I nierozważnych liter rząd
Wchłania jej miłość... Blask już kona...
Za oknem słychać wiatru świst.
Skończyła. Komu pošlesz list?

XXII

Znałem piękności niedostępne,
Chłodne i czyste, jako śnieg,

Nieubłagane, nieprzestępne,
Których nie pojmie nigdy człek.
Dziwiąc się pysze, modnej pono,
Jam przed ich cnotą przyrodzoną —
Wyznaję — uciekł... Miałem sen:
Zda się, żem czytał napis ten
Ponad ich brwiami — napis piekła:
«Nadziei tu na wieki zbądź!»¹⁸¹
Bo grzechem dla nich — miłość tchnąć,
Odstraszać ludzi — rozkosz wściekła.
Nad Newą nie wypadłóż wam
Spotykać mnóstwo takich dam?

XXIII

Znałem i inne, ach, ponętne,
O ustach pełnych mroźnych tez,
Egoistycznie-obojętne
Dla westchnień, hołdów i dla łez.
Cóż kapryśnice wywołały?
To, że wielbiciel ich nieśmiały
Uciekał od surowych słów.
Lecz te umiały przecie znów
Pociągnąć go choć iskrą żalu;
Przynajmniej czasem mowy dźwięk
Słodczą drgnął, cokolwiek miękkł...
I na następnym zaraz balu
Szaleniec zapominał skarg
I biegł w przepaści łamać kark.

XXIV

Czyliż winniejszą jest Tatiana?
Czemu? — Że nie wie, co to kłam?
Że w blasku marzeń rozkochana
Nie widzi na swym słońcu plam?
Że sztukę ma w miłości za nic,
Że w zaufaniu nie zna granic,
Że ją porywa uczuć głos,
Że ją obdarzył władny los
Umysłem lotnym, wolą żywą,
Burzliwym wyobraźni tchem,
Niecóż dziwacznym myśli tłem,
Sercem ognistym, duszą tkliwą?...
Któż by kamieniem rzucić śmiał
Za lekkomyślny uczuć szal?

XXV

Tylko kokietka chłodno sądzi.
Tatiana szczerze kocha snadź,
Jak dziecię sobą już nie rządzi;
Miłości życie pragnie dać!
Nie umie liczyć tak: odłożę —
Wartość miłości tym pomnożę.
Pewniej go schwytam w swoją sieć.

¹⁸¹napis piekła: «Nadziei tu na wieki zbądź!» — w *Boskiej Komedii* Dantego (część *Piekło*, III, 9) napis nad bramą piekła głosi: „Porzucicie wszelką nadzieję, wy, którzy wchodzicie”. [przypis edytorski]

Trzeba więc plan ostrożny mieć:
Wprzód niepewności zmęczę noszą¹⁸²,
Ambicję kolnę, w serce jad
Zapuszczę, struję widmem zrad...
Inaczej, nudząc się rozkoszą,
Niewolnik nędzny, chytry wąż,
Gotów jest rwać kajdany wciąż.

XXVI

Jeszcze mam trudność: chcąc ratować
Ojczyściej ziemi drogą cześć,
By list Tatiany zacytować,
Muszę... przełożyć jego treść!
Ojczysty język słabo znała,
Dzienników naszych nie czytała;
By oddać płomień swoich snów,
Nie chciała długo szukać słów;
A więc — pisała po francusku...
Z przekąsem precz!... Sprawdziłem sam,
Że dotąd miłość naszych dam
Nie oświadczała się po rusku.
Pocztowa proza — otóż masz! —
Nie dba o dumny język nasz.

XXVII

Wiem: chcą nauczyć nasze panie
Po rusku czytać... Oto bąk!
Toć ja im wyrwać byłbym w stanie
«Blagonamierennego»¹⁸³ z rąk!
Na was powołam się, o wieszczce!
Wszak prawda? Te, co natchnień dreszcze
Budziły w was, u czyich stóp
Gorzeliście jak ognia słup,
Składając świetnych rymów tyle —
Czuły na sobie ostry szpon,
Chcąc trafić w ruskiej mowy ton,
Swoją język przekręcały mile,
Do francuskiego miały gust:
Ten, jak ojczysty, brzmiał z ich ust.

XXVIII

Strzeż Boże spotkać gdzieś na balu,
Gdzie z gawęd wzlata czad i dym,
Seminarzystę w żółtym szalu,
Akademika w czepku pstrym¹⁸⁴.
Jak bez uśmiechu buzi ślicznej,
Tak bez pomyłki gramatycznej
Nie mogę ruskiej mowy znieść!
Lecz oto, słyszę, idzie wieść,
Że nowe niewiast pokolenie
Wypieści ruskim wierszem słuch

¹⁸²*nosza* (daw.) — to, co się nosi, dźwiga; ciężar, brzemię. [przypis edytorski]

¹⁸³„*Blagonamierennyj*” — ros. czasopismo dla niewymagających odbiorców, wydawane nieregularnie przez Aleksandra J. Izmajłowa w latach 1816–1826. [przypis edytorski]

¹⁸⁴*akademik w czepku pstrym* — ironicznie o wykształconej kobiecie, zajmującej się nauką. [przypis edytorski]

I gramatyczny stworzy ruch,
Błagania gazet mając w cenie!
Lecz ja... Ach, to nie moja rzecz!
Z wiernością będę patrzył wstecz...

XXIX

Niedbale słodka paplanina,
Źle wymawianych słówek żar,
Co wszelkich reguł zapomina —
Zawsze mieć będą dla mnie czar.
Sił do pokuty nie nabędę
I galicyzmy¹⁸⁵ kochać będę:
Bogdanowicza¹⁸⁶ wiersze wszak
I stare grzeszki kocham tak.
Lecz dość! Tatiany listem oto
Dawno przyrzekłem zając was...
Ba! Rad bym słowo cofnąć wraz:
Coś mi nie pilno z tą robotą!
Wiem, nowa moda dzisiaj drwi
Z westchnień i piór *à la* Parni¹⁸⁷!

XXX

O *Uczci* śpiewaku¹⁸⁸ z duszą smętną
Gdybyś tu teraz ze mną był,
Prośbą bym znużył cię natrętną;
Ja bym cię błagał z całych sił,
Byś na czarowne swoje dźwięki
Przełożył mej dziewicy jęki,
Co w obcej mowie słodko brzmią...
Gdzie jesteś? Przybądź! — Oto są
Me prawa — oddam je z pokłonem.
Nie słyszy!... Pośród smutnych skał,
On, który poklask ongi brał,
Dziś błądzi z sercem wyziębionem...
W fińskiego nieba patrząc dał,
Nie wie, że druha toczy żal!

XXXI

Leży przede mną list Tatiany,
Świętości strzegę tej... Z tych słów
Czar wieje zawsze niespodziany...
Czytam go... Schowam... Czytam znów...
Kto włożył w pióro jej tę żalność
I taką słodką słów niedbałość?
Skąd ten naiwnych westchnień plon
I ten szalony wezwań ton,
Co tchnąc słabością, moc posiada?
Ja nie wiem!... Oto puszczam w świat

¹⁸⁵galicyzm — wyraz, zwrot a. konstrukcja zapożyczone z języka francuskiego. [przypis edytorski]

¹⁸⁶Bogdanowicz, Hipolit Fiodorowicz (1743–1803) — ros. poeta, twórca poematu heroikomicznego *Duszeńka*, wzorowanego na utworze La Fontaine'a *Miłość Psyche i Kupidyna*. [przypis edytorski]

¹⁸⁷Parni, popr.: *Parny*, Évariste de (1753–1814) — fr. poeta epoki oświecenia, autor elegii i erotyków. [przypis edytorski]

¹⁸⁸O „*Uczci*” śpiewaku [...] *Gdybyś tu teraz ze mną był* — poeta z kręgu Puszkina, Eugeniusz Abramowicz Baratyński (1800–1844), autor poematu *Uczty*, w tym czasie jako podoficer służył w pułku stacjonującym w Finlandii. [przypis edytorski]

Niezręczny przekład, pełny wad...
Żywego pędzla kopia blada,
Melodia *Strzelca*¹⁸⁹, tylko że
W nieśmiałej uczennicy grze!

List Tatiany do Oniegina
«Piszę do Pana — czegoż więcej?
To jedno zdradza serca stan.
Czy wydrwisz zapal ten dziewczęcy?
Czy mnie ukarzesz wzgardą Pan?
O nie! — W to wierzę najgoręcej,
Że mi litości podasz znak,
Że nie zostawisz Pan mnie tak...

List, Miłość

A jam z początku milczeć chciała...
Wierzaj: mojego serca ran
Nigdy byś nie mógł dojrzeć Pan,
Gdybym nadzieję słabą miała,
Że z rzadka, choć w tygodniu raz,
Poświęcisz nam swój drogi czas!
Że głos usłyszę Twój przelotem,
Rzucę Ci słówko, aby potem
O jednym myśleć dzień i noc
Aż przyjdiesz znów — tchnąć w serce moc!
Lecz powiadają, żeś odludek;
Nudzi Cię głuchy, wiejski świat;
Więc Pana, ach, nasz skromny sad
Nie znęci wonią niezabudek...

Dlaczegoś Pan odwiedził nas?
W tym zapomnianym kątku świata
Nigdy by mi nie odkrył czas,
Jak mocno serce w pierś kołata...
I burzę słów niedoświadczoną
Czas by uciszył — w życia śnie;
Ktoś by do serca przypadł pono,
Cnotliwą matką, wierną żoną
Mogłabym zostać — kto to wie?

Inny!... Nie zmusi cały świat.
Bym mu oddała duszę swoją!
Na Wyższej Radzie wyrok padł,
To wola nieba: jestem Twoją!...
Cały mój żywot był zadatkem
Spotkania naszych krewnych dusz;
Bóg mi nie zesłał Cię przypadkiem,
Do grobu Tyś mój anioł stróż....
Z dawna mi sen Cię ukazywał
I z niewidzianym łączył los;
I cudny wzrok Twój mnie porywał
I w duszy cudny dźwięczał głos!

Lecz nie!... To nie był tylko sen!
Gdyś wszedł, jam Ciebie wnet poznała.

¹⁸⁹*Strzelec* — popularna wówczas opera romantyczna *Wolny Strzelec* (1821) Carla von Webera. [przypis edytorski]

Jam zapłonęła, osłupiała
I w myśli rzekłam: Oto ten!
Wszak prawda? Muszę głos twój znać...
To Ty mówiłeś ze mną w ciszy,
Gdy szłam biednemu pomoc dać,
Gdy się modliłam, klęcząc w niszy,
By w serce słodki pokój wlać!
Czyś to nie Ty wśród groźnych mgnień,
Gdy nocą wzrok mój się wysiłał,
Wstępował w mgłę, jak miły cień,
Nad mym wezłowiem się pochylał?
Nie twójże głos brzmiał dźwiękiem cytry,
Szeptał, że przejdzie pora burz?...
Kto jesteś?... Czyś kusiciel chytry,
Czy dobrotliwy anioł stróż?
Rozstrzygnij trwożne te zwątpienia...
Może to wszystko jeden błąd,
Okrutny błąd niedoświadczenia...
I innym będzie Boży Sąd!
Wszystko mi jedno!... Cały los
Sklądam w tej chwili w Twoje ręce,
Ku Tobie z prośbą wznoszę głos:
Ulżyj głębokiej mojej męce;
Zrozumiej tylko: jestem sama,
Nikt tu nie zajrzy w moją duszę,
Mój umysł cierpi tu katusze,
Dokąd się zwróci — wszędzie tama...
Czyliż w milczeniu zginąć muszę?
Czekam na Ciebie w strugach łez...
Ożyw mnie jednym oka rzutem,
Albo złudzeniom połóż kres
I zasłużonym raż wyrzutem!

Kończę!... I strach i wstyd mnie dręczy...
Nie śmiem odczytać tego w głos...
Za Ciebie honor Twój mi ręczy,
Śmiało powierzam Ci mój los!»...

XXXII

Tatiana wzdycha przy stoliku;
Raz po raz list w jej dłoni drgnie,
Na rozpalonym jej języku
Opłatek¹⁹⁰ czerwonawy schnie.
Opada głowa ociężała
I zsuwa się koszulka biała
Z prześlicznych ramion... Płyne czas,
Promień księżycy całkiem zgasł,
Przez mgłę poczyna jaśnieć niwa;
Świt idzie na strumyka próg
I w fali drży... Pastuszy róg
Ze snu mieszkańca wsi wyrzywa.
Już dzień... Obudził wszystkich blask.
Tatiana nie wie, że już brzask;

¹⁹⁰opłatek — tu: z ros. *облатка*, krążek papieru z klejem, do zaklejania listu. [przypis edytorski]

XXXIII

Nie wie, że słońko jasno błyska...
 Znużona, snem żelaznym śpi,
 Pieczętkę rytą w palcach ściska...
 Lecz oto cicho skrzypią drzwi;
 To stara niania... Już przy pracy!
 Herbatę wnosi jej na tacy
 I woła: «Taniu! Wstawać czas!
 Ba! Uprzedziła wszystkich nas!
 Moja gołąbka już gotowa!
 O, ranne ptaszę... Wczora tak
 Bałam się, że ci czegoś brak...
 Zły wieczór!... Dzięki Bogu, zdrowa!
 Po takiej nocy choćby ślad!
 Gdzie tam! Tak świeża, kieby¹⁹¹ kwiat!».

XXXIV

«Ach, nianiu!... prośba... mam życzenie...» —
 «Kochanie moje, tylko kaź». —
 «Ach, nie myśl tylko... Podejrzanie...
 Zrobisz to, prawda?» — «Otóż masz!
 Nie wierzą mi... Przysięgam przecie...» —
 «Niech z listem tym twój wnuk w sekrecie
 Idzie do O... No, wiesz już kto?
 Nasz sąsiad... Lecz zapowiedz to:
 Nikomu niech nie mówi słowa,
 Niechaj nie powie, list ten skąd...» —
 «Komu, kochanie?... Zrobię błąd,
 Tak zesłabiała moja głowa,
 Sąsiadów różnych wkoło huk...
 Kto by to wszystkich pomnieć mógł?»

XXXV

«Czyli nie możesz zgadnąć, nianiu?» —
 «Kochanie moje, nie wiem, kto!...
 U starej rozum stępsiał, Taniu...
 A dawniej bystra byłam, ho!
 Pan rzeknie słówko, ja już skora...» —
 «Ach, nianiu, nianiu, czy to pora
 O starych czasach teraz pleść?...
 No, widzisz, list ten trzeba nieść
 Do Oniegina». — «Tera jasno!...
 Nie gniewaj się, gołąbku mój.
 Ja stara... A sąsiadów rój.
 Ot, znów ci liczka, Taniu, gasną!...» —
 «Idź, nic mi nie jest!» — «Dałby Bóg» —
 «Idź i niech zaraz spieszy wnuk».

XXXVI

Dzień minął. Nie ma odpowiedzi...
 Nastaje drugi... Nic i nic!
 Od świtu Tania, milcząc, siedzi
 I trwoży dom bladością lic.
 Do Olgi Leński przybył. Oto

¹⁹¹kieby (gw.) — jakby, niby, jak. [przypis edytorski]

Matka jej pyta go: «A co to,
Druh pański już zapomniał nas?».
Tatiana drgnęła... «Ach, w sam raz
Spytała pani... Dziś przyjedzie —
Rzekł Leński. — Ze mną jechać chciał,
Ale robotę z pocztą miał
I pewnie będzie po obiedzie».
Tatiana oczy spuszcza w dół,
Jakby wyrzutem ktoś ją kłuł.

XXXVII

Był zmierzch... Na stole blask rozlewał
Samowar, kipiąc. Jego war
Chińskie czajnika dno rozgrzewał...
Wkoło się snuły kłęby par.
Olga pospiesza wnet z posługą;
Do filiżanek ciemną strugą
Leje się płyn, wydając woń...
Chłopak śmietankę poda doń.
Tatiana stoi cicho, dysze
Na szyby okna ust swych tchem,
I coś, porwana słodkim snem,
Prześlicznym swym paluszką pisze;
I widać na omglonym szkle
Luby monogram: «O» i «E».

XXXVIII

Drży Tania, że ją zdradzą szpetnie
Ślady na twarzy łzawych smug.
Wtem tętent... Krew się w żyłach zetnie.
Już bliżej... Ścichło... Zdąza w próg
Eugeniusz. «Ach!» i jako łania,
Przez drugą sień ucieka Tania,
A z sieni na dwór, potem w sad...
Wzdłuż ogrodowych biegnie krat,
Głowy na chwilę nie odwraca,
Obiegła mostki, bagna skraj,
Aleję do jeziora, gaj;
Bzy łamie i do sadu wraca,
Po klombach depce i bez tchu
Ku małej ławce spieszy. Tu —

XXXIX

Upada.
«On! Eugeniusz w domu!
List czytał! Jak mnie sądzi żeń?!»
I serce pełne męki, sromu¹⁹²,
Kryje nadziei mglistej cień.
Drży cała... cała żarem dyszy.
Czeka czy idzie?... Nic nie słyszy.
W sadzie służące pośród grząd
Zbierały wiśnie. Parku kąt
Rozbrzmiewał pieśnią nakazaną

¹⁹²srom (daw.) — wstyd. [przypis edytorski]

(Nakaz ten cel osiągnąć mógł,
Że pańskich jagód usty¹⁹³ sług —
Chciwymi usty nie zjadano;
Bo usta musiał zająć śpiew...
I na wsi dowcip rzuca siew).

Pieśń dziewcząt

«Hej, dziewice, krasawice,
Gołębiczki, kochaneczki,
Rozigrajcie się,
Rozbiegajcie się!
Zaśpiewajcie pieśń
Ulubioną swą!
Oto chłopca wraz
Zwabcie pieśnią tą...
Ledwie zwabim go,
Z dała ujrzym go,
Rozbiegniemy się,
Zarzucimy go —
Zarzucimy wiśnią,
Wiśnią i maliną,
Czerwonymi porzeczkami
Zarzucimy ino!
Nie chodź, chłopcze, podłuchiwać
Piosnki tajemnicze!
Nie chodź, chłopcze, podpatrywać
Nasze gry dziewczęce».

XL

Śpiewają... Tania mimo woli
Wysłuchuje się w ich dźwięczną pieśń:
I czeka na to, że powoli
Ucichnie drżąca serca cieśń,
Że twarz ochłonie rozpalona,
Że się ukoi pierś wzburzona.
Lecz nie pomaga parku chłód...
Bardziej goreje twarz niż wprzód.
Tak, różnobarwnym skrzydłem drgając,
Biedny motylek pragnie zbiec,
A psotnik go nie przestał wlec;
Tak w ozimie drży ów zając
I głębiej chowa ciało w rów,
Widząc przez krzaki błyski luf!

XLI

Wreszcie Tatiana lżej oddycha...
Wstaje, przez mały idzie most...
Lecz do alei ledwie z cicha
Skreśliła — patrzy: przed nią wprost
Eugeniusz!... Idzie, błyszcząc wzrokiem,
Jak groźny cień, ogromnym krokiem.
Jakby się na nią ognia skry
Sypnęły... Stoi... Cała drży.
Lecz co się stało tam z wieczora,

¹⁹³ *usty* (daw.) — dziś popr. forma N. Im.: *ustami*. [przypis edytorski]

Jaki spotkania skutek był,
Opisać nie mam dzisiaj sił;
Po długiej mowie wytchnąć pora,
Na spacer iść... Dość plecy giąć...
Dokończę później jakoś bądź!

ROZDZIAŁ IV¹⁹⁴

La morale est dans la nature des choses.¹⁹⁵

Necker¹⁹⁶

I, II, III, IV, V, VI

.....

VII

Im mniej rozkochasz się w kobiecie,
Tym łatwiej się podobasz jej,
Pewniej ku zgubnej ciągniesz mecie
I w sieć ponętą pchasz ją lżej.
Rozpusta zimna w dawne wiosny
Z sztuki chlubiła się miłosnej,
Trąbiła wciąż, że sprawia cud,
Bo rozkosz czerpie, dając chłód;
Ale poważna ta zabawa —
Małp starych godna, których stek
Stworzył sławetny dziadów wiek.
Dziś Lowelasów zbladła sława;
Z pudrem wspaniałych peruk wraz
Pogrzebał ją zwycięski czas!

VIII

Kogóż nie znudzi — wiecznie kłamać,
Tych samych słów spożywać wikt,
Albo poglądy takie łamać,
Których nie głosi serio nikt;
Jedne zarzuty słyszeć wiecznie,
Niszczyć przesady niedorzecznie,
Których nie zdążył wetchnąć świat
W dziewczę, co ma... trzynaście lat!
Kogóż nie znużą kłątwy, groźby,
Pierścionki, lzy, żaloszny ton,
Listy, co mają dziesięć stron,
Zdrady, ploteczki, kłamstwa, prośby,
Nagle stawanie matek w drzwiach
I ciężka przyjaźń mężów, ach!

¹⁹⁴Rozdział IV — Czwarty i piąty rozdziały *Oniegina* poświęcone zostały Pletniewowi. W odnośnym wierszu prosi Puszkina kolegę po piórze o przyjęcie »zbioru barwnych rozdziałów, na pół śmiesznych, na pół tęsknych, prostych i podniosłych — niedbałego owocu igraszek, nocy bezsennych, lekkich natchnień, niedojrzałych i zwiędłych lat, zimnych notat rozumu i gorzkich uwag serca«. [przypis tłumacza]

¹⁹⁵*La morale est dans la nature des choses* (fr.) — Moralność jest z natury rzeczy (słowa Neckera w rozmowie z Mirabeau, z książki Madame de Staël *Considérations sur les principaux événements de la Révolution française*, 1818). [przypis edytorski]

¹⁹⁶Necker, Jacques (1732–1804) — genewski finansista i polityk, pierwszy minister króla francuskiego Ludwika XVI, ojciec pisarki i publicystki znanej jako Madame de Staël. [przypis edytorski]

IX

Tak drwił Eugeniusz mój z przeszłości...
 On, co ofiarą z młodu był
 Nieokiełzanych namiętności
 I burz, co w oczy miecą pył...
 Życiem próżniaczym wypieszczony,
 Jakąś drobnostką w mig olśniony,
 Rozczarowany inną wnet,
 Palony żądzą *tête-à-tête*¹⁹⁷,
 Tryumfem łatwym szybko psuty,
 Wzrok topiąc w ciemny serca grunt,
 Aby tam dostrzec wieczny bunt,
 Ziewanie kryjąc w śmiechu nuty —
 Oto jak, niszcząc życia kwiat,
 Zmarnował osiem młodych lat!

X

Więc już na schadzki nie pospieszał,
 Leniwie nogi na nie włókl;
 Odmówią — szybko się pocieszał,
 Zdradzą — był rad, że wytchnąć mógł.
 Szaleń żywota nie zakłócał,
 Bez żalu damę serca rzucił;
 Miłość znużyła go i złość!
 Tak obojętny jedzie gość
 Na wieczór, skrócić czas przy wiście¹⁹⁸;
 Siadł... gra się kończy... wstaje wnet...
 Wraca, w sypialni progi wszedł
 I tam zasypia oczywiście,
 A gdy gwar ranka przerwie sen,
 Nie wie, gdzie spędzi wieczór ten.

XI

Lecz otrzymawszy liścik Tani,
 Wzruszony mój bohater był;
 Z tych uczuć, co w nim żyły raniej¹⁹⁹,
 Jak gdyby naraz strząsnął pył.
 W myśli stanęła mu dziewica,
 Jej bladość, piękne smutkiem lica.
 W niewinny i bezgrzeszny sen
 Już go pogrąża obraz ten.
 Ogień jej listu w serce wchłania,
 Czuje w nim stary, znany ton...
 Lecz nie wyzyska przecie on
 Duszy niewinnej zaufania.
 A teraz lećmy w sad co tchu:
 Na niespodziane *rendez-vous*²⁰⁰.

XII

Milczeli kilka chwil oboje...
 On pierwszy podszedł i rzekł tak:

¹⁹⁷*tête-à-tête* (fr.) — sam na sam; spotkanie tylko we dwoje, schadzka. [przypis edytorski]

¹⁹⁸*wiść* — daw. gra w karty podobna do brydża, popularna w XVIII i XIX w. [przypis edytorski]

¹⁹⁹*raniej* (daw., reg.) — wcześniej. [przypis edytorski]

²⁰⁰*rendez-vous* (fr.) — spotkanie. [przypis edytorski]

«Pisałaś do mnie: pismo — twoje!
O, nie przecz, pani! Słów mi brak,
Aby wyrazić, jak wyznanie,
Niewinnej duszy zaufanie,
Jak twoja szczerłość wzrusza mnie!
O młodych lat wspomniałem śnie,
Wspomniałem dawnych marzeń roje...
Od chwałb tych płonie twoja twarz? —
Więc dość!... Za szczerłość oto masz
Wyznanie szczerze, jako twoje.
Przyjmij spowiedź. Pojmiesz stąd...
A zresztą sama wyrzecz sąd!

XIII

Gdybym chciał wejść w hymenu sieci,
W domowym ciasnym kole żyć,
Gdyby mi mężem, ojcem dzieci
Przyjemny los nakazał być,
Gdybym na moment choć jedyny
Zatęsknił sercem do rodziny,
Nie szukałbym, by spełnić sny,
Innej dziewicy, niżli ty!
Bez madrygałów²⁰¹ mówiąc wstrętnych:
Gdyby ten cel mi wskazał Bóg,
Ciebie bym jedną obrać mógł
Na towarzyszkę dni mych smętnych,
Przed tobą bym kolano zgiął
I szczęścia — ile można — wziął.

XIV

Nie dla mnie szczęście jest... niestety!
Los sobie zrobił ze mnie żart!
Daremne wszystkie tve zalety,
Nie jestem ich zupełnie wart.
Wierz mi (sumienie me poręką),
Małżeństwo będzie dla nas męką;
I choćbym twój uwielbił czar,
Przyzwyczajenie — zniszczy żar.
Ty zaczniesz płakać... Niewymowna —
Dla mego serca burza łez,
Tylko mi nerwy skąsa bies!
Więc sądz, Hymena²⁰² dłoń czarowna,
Jaki nam w życie wplecie kwiat?
Może na długi szereg lat!

XV

Cóż gorsze jest niż ta rodzina,
Gdzie biedna żona, sama wciąż,
W dzień i wieczorem przypomina,
Jak się odmienił nędzny mąż;
Gdzie z nudy on, jej wartość znając
(A los wszelako przeklinając)
Zimno zazdrosny, chmurny wciąż,

²⁰¹madrygał — gatunek krótkiego poematu miłosnego na cześć damy serca. [przypis edytorski]

²⁰²Hymen (mit. gr.) — bóg zaślubin i małżeństwa. [przypis edytorski]

Milczący, gniewny... Piękny mąż!
Jam taki! Tęgo żeś szukała,
Gdyś z takim żarem młodych snów,
Prostotą cudny liścik ów
Z takim rozumem napisała?
Czyliż surowy życia głos
Tobie przeznaczył taki los?

XVI

Sny nie wracają, ani lata,
Nie kwitnie dwakroć duszy kwiat.
Ja kocham cię miłością brata,
A może czulej niżli brat.
Wysłuchaj mnie bez gniewu, proszę:
Nieraz na nowych snów rozkosze
Zamieni dziewczę stare sny,
Tak żółty liść na drzewie drży,
Lecz wiosna nowy niesie w dani...
Tak Bóg urządził każdą rzecz!
Pokochasz po raz wtóry, lecz...
Naucz się rządzić sobą, Pani.
Nie każdy ciebie pojmie tak!
Zważ, doświadczenia gubi brak!».

XVII

Eugeniusz prawil tak kazanie.
Rumieniec znikł z Tatiany lic;
Nie dyszy, przeczyć nie jest w stanie,
Słucha — przez łzy nie widzi nic.
Podał jej rękę... Smutkiem tchnąca,
Automatycznie, wciąż milcząca,
Tatiana bierze jego dłoń
Pochyliła na bok bladą skroń...
Przez ogród cieniem otulony
Przyszła do domu razem z nim.
Nikt za złe tego nie wziął im:
Swoboda wsi ma mile strony;
Korzysta wieś też z swoich praw,
Jak Moskwa, pyszna jako paw.

XVIII

Chyba mi przyzna tu czytelnik:
Z miłą zacnością prostych dusz
Postąpił sobie mój pustelnik
Ze smutną Tanią. Nieraz już
Jednako sprawił się szlachetnie,
Chociaż go świat obgadał szpetnie,
Złośliwej żyłce płacąc dług...
Jego przyjaciel, jak i wróg
(Ach, to na jedno wyjdzie może)
Sławił go różnie — tak i siak.
Komuż na świecie wrogów brak?...
Lecz od przyjaciół strzeż nas Boże!
Oj, przyjaciele!... Kilka słów
Chcę im poświęcić. — Muzo, mów!

XIX

Nie spiszę tego, co się marzy...
 W nawiasach stwierdzą pewną rzecz:
 Że nie ma podłej dość potwarzy,
 Z tych, co je łgarz uprawia precz,
 Płodzi na strychu gdzieś namiętnie,
 A świecka czern je szerzy chętnie,
 Bzdurstw takich, które tworzy złość,
 Epigramatów²⁰³ brudnych dość,
 Aby się druh wam nie przysłużył,
 Bez złości krzty, bez planów złych,
 Z uśmiechem stokroć — żeby ich
 Porządny ludzom nie powtórzył!
 A zresztą... wstąpi za Cię w bój,
 Kocha Cię tak, jak... krewniak twój!

XX

Hm! hm! Szlachetny czytelniku!
 Jakże tam krewni? Zdrowiż są?
 Zapewne krewnych masz bez liku?...
 Chcesz o nich znać opinię mą?
 Mogę Ci krewnych odmalować:
 Trzeba ich kochać i szanować;
 Na obyczaje mając wzgląd,
 Wizytę złożyć podczas Świąt;
 Albo też zamiast tego kroku,
 Kiedy Wigilii przyjdzie czas,
 Życzenia pocztą posłać raz,
 Aby w ich myślach resztę roku
 Nie został po was ani ślad...
 Więc niechaj żyją do stu lat!...

XXI

Nie wierz krwi związkom i przyjaźni.
 W miłości masz pewniejszą broń,
 Gdy burza życia cię rozdrażni,
 Miłość ci jeszcze poda dłoń...
 Zapewne tak... Lecz zmiany mody,
 Kobiecej duszy niepogody,
 Opinii świata bystry ruch...
 Płeć piękna — lekka jest jak puch...
 Ba! I mężowskich zdań powaga
 Dla żony, co ma mnóstwo cnót,
 Musi być święta... Rzadki cud,
 Gdy zbiór tych wpływów nie przemaga.
 Tak ginie wierność serca dam...
 Miłością igra szatan sam!

XXII

Więc kogo kochać? Komu wierzyć?
 Kto nie zgotuje nigdy zdrać?
 Kto naszym łokciem będzie mierzyć
 Z usłużną miną — cały świat?

²⁰³ *epigramat* (lit.) — krótki, przeważnie dwuwierszowy utwór poetycki z dobitną puentą; gatunek pochodzący z poezji staroż. [przypis edytorski]

Kto o nas fałszu nie powtórzy?
Kto da przytułek podczas burzy?
Kto się nie złąknie naszych plam?
Kto się nie znudzi nigdy nam?
O ty, co widma szukasz mylnie,
Porzuć wysiłków próżnych rój
I, czytelniku luby mój,
Samego siebie kochaj silnie,
Boć tylko w sobie — dobrze zważ —
Taki uprzejmy przedmiot masz!

XXIII

Lecz cóż spotkania było skutkiem?
Nie trudno zgadnąć... Jasna rzecz:
Z duszy, co rada żyje smutkiem,
Miłość i ból nie poszły precz.
Jeszcze ją mocniej szal pochłania;
Goreje biedna moja Tania!
Odbiega sen, a za nim w ślad
Uśmiech i zdrowie, życia kwiat,
Dziewiczy spokój — wszystko pierzcha...
Snów miłych rozkosz, marzeń wdzięk —
Wszystko przepada jako dźwięk...
I Tani młody dzień się zmierzcha.
Tak samo mroczy burzy cień
Na wschodnim niebie jasny dzień.

XXIV

Tatiana wędnie, gaśnie, blednie,
Niby zwarzony mrozem kwiat...
Obcym jej życie jest powszednie,
Zda się jej obcym cały świat.
Ten i ów sąsiad głową kiwa,
Niejeden szeptem się odzywa:
«Jej za mąż pora!... dawno czas!»
Lecz o tym dość... Toć muszę was
Piórem mym trochę rozweselić;
Obraz miłości szczęsnej dać!
Wiem... mimo woli z wami snadź
Chciałem mą wielką troskę dzielić.
Wybaczcie mi ten miary brak:
Moją Tatianę kocham tak!

XXV

Z każdą godziną więcej wzrusza
Leńskiego młodej Olgi wdzięk,
W niewoli słodkiej jego dusza
Chciwie jej głosu chwyta dźwięk.
Wiecznie ich razem napotkacie.
Po ciemku siedzą w jej komnacie;
Gdy ranną rosą błyszczą kwiat,
Pod rękę razem idą w sad.
I cóż?... Miłością upojony,
Leński uczuwa rzewny wstyd;
Już w tym śmiałości widzi szczyt,

Gdy jej uśmiechem zachęcony,
Ustami dotknie skraju szat
Lub w lok rozwity wplecie kwiat.

XXVI

To romans czyta jej moralny
Głosem przejętym, pełnym zmian;
Naturę autor idealny
Skreślił tam tak, jak Chateaubriand²⁰⁴.
A jednak po dwie, po trzy strony,
Przepuszcza on — zarumieniony,
Wietrząc w nich pustej bredni siew,
Groźny dla serca młodych dziew.
Albo przy szachach, gdzieś w altanie,
Siedzą... schylone głowy w dół,
Łokcie oparte są o stół...
I Leński, wpadłszy w zadumanie,
Wyciąga roztargnioną dłoń:
Własną królową bije koń!

XXVII

Do domu jedzie; jego myśli
I tam zajmuje Ola znów:
Coś w jej albumie pilnie kreśli,
Zdobi go czarem swoich słów.
Rysuje wiejskie w nim pejzaże,
Z lekka farbami potem maże;
Pomnik, Cyprydy²⁰⁵ grecki chram,
Lirę z gołąbkami skreśli tam.
Do cudzych wspomnień słówko wtrąca;
Na kartce, gdzie się wpisał ktoś,
Czułym swym rymem doda coś;
Pamiętka młodych snów milcząca,
Dum błyskawicznych lekki ślad —
Nie straci wdzięku z biegiem lat.

XXVIII

Powiedzcie: album wiejskiej panny
Czy kiedy braliście do rąk?
Przez koleżanki zapisany
Z początku, z końca, z boku, w krag!
Zwyczajem częstym tu się trafi
Wiersz, co jest drwiną z ortografii;
Tam zbytek sylab, tu znów brak —
Zły rytm — przyjaźni wiernej znak!
Na pierwszej kartce napis witasz:
«*Qu'écrirez vous sur ces tablettes?*»²⁰⁶
I podpis: «*t. à v. Annette*»²⁰⁷.

²⁰⁴Chateaubriand, François-René de (1768–1848) — francuski pisarz i polityk, inicjator romantyzmu w literaturze francuskiej; rozgłos przyniosły mu opowiadania z życia Indian: *Atala* i *René*, z nastrojowymi opisami piękna dzikiej przyrody. [przypis edytorski]

²⁰⁵Cypryda (mit. gr.) — przydomek Afrodyty, bogini miłości, urodzonej z piany morskiej w pobliżu Cypru. [przypis edytorski]

²⁰⁶*Qu'écrirez vous sur ces tablettes?* (fr.) — Co napiszecie na tych kartkach? [przypis edytorski]

²⁰⁷*t. à v. Annette* (fr.) — oddana wam Aneta; *t. à v.*: skrót używany w korespondencji, od: *tout à vous* (dosł.: cały Wasz, cały Pański itp.). [przypis edytorski]

A na ostatniej zwykle czytasz:
«Kto bardziej kocha Cię niż ja,
Dalej ode mnie pisać ma!»

XXIX

Znajdziecie kwiatek tu niebieski,
Dwa serca z kluczem, ognia słup
I słowa: «Do grobowej deski
Trwa miłość moja» — rzewny ślub!
Tu retor z armii wojowniczej
Wlepił z pewnością wiersz zbrodniczy...
W albumie tym — rzecz prawdę mam? —
Ja gotów jestem pisać sam.
Bowiem spokojny, mam na względzie,
Że każda brednia moja w mig
Zasłuży mi na wdzięczny dyg,
Że później nikt z niej drwić nie będzie,
Pod lupę każde słówko brać,
Ważyc, czym nie mógł zręczniejsz łąć!

XXX

Lecz wy, tortury rymopisów —
Albumy, szyte z świetnych kart,
Wy, które z biblioteki bisów²⁰⁸
Chyba na świat wyrzuca czart!
Sam Baratyński rymem słodkim
I cudotwórczym pędzlem wiotkim
Tolstoj²⁰⁹ ozdabiać musiał was —
Niechże was piorun spali raz!
Gdy swój *in quarto*²¹⁰ modna dama
Da mi z uśmiechem, spojrzeć dość,
Bym uczuł w piersi dreszcz i złość:
Drży w głębi serca epigrama,
Ledwie nie wyda gniewu twarz,
A madrygały pisać masz!

XXXI

Nie madrygały Leński pisze,
Lepszego album Olgi wart...
Miłością pióro jego dysze,
Nie błysnie spodeń²¹¹ zimny żart:
Coś dojrzy, słyszy coś o Oli,
Notuje zaraz prawdzie gwoli.
Na kształt szumiących rzeki fał,
W elegiach płynie słodki żal...
Jak on, Jazykow²¹² mój natchniony,
Gdy jego serce ogniem tchnie,
Opiewa — kogo? Pan Bóg wie —

²⁰⁸bisów — tu: biesów, diabłów. [przypis edytorski]

²⁰⁹Tolstoj — tu: Fiodor Pietrowicz Tolstoj (1783–1873), ros. medalier, rzeźbiarz i malarz klasycystyczny. [przypis edytorski]

²¹⁰*in quarto* (łac.) — format książki wielkości 1/4 arkusza, odpowiadający mniej więcej rozmiarom dzisiejszego A4. [przypis edytorski]

²¹¹spodeń — połączenie przyimka z -ń, skróconą formą zaimka osobowego „on”; znaczenie: spod niego. [przypis edytorski]

²¹²Jazykow, *Mikołaj Michajłowicz* (1803–1847) — ros. poeta z kręgu literackiego Puszkina. [przypis edytorski]

A tom, z elegii upleciony,
Wysłuchanym w ich czarowny głos
Opowie z czasem jego los.

XXXII

Lecz ciszej!... Słyszysz ostry przytyk?
Elegii skromny wianek rwać
W strzępy — surowy każe krytyk,
Na rymotwórców woła brać:
«Hola, przestańcie wreszcie płakać,
Wciąż jedno w srogim żalu kwakać,
I o „minionym” duby pleść,
Dosyć!... Odnajdźcie nową treść!» —
«Masz słuszność! Pewnie nam pokażesz
Maski, kindżały z dawnych lat,
I odnowiwszy stary grat,
Myśl „nową” wskrzesić nam rozkażesz?
Czy tak, mój druhu?» — «Ale, ba!
Panowie, ody pisać trza!

XXXIII

Według poważnej starej mody,
Gdy żył potężny przodków ród...» —
«Co? Uroczyste same ody!
Czy się nie złęknieś czasem ód?
Zważ, ody tworzył i satyryk!
*Cudzego zdania chytry liryk*²¹³
Mali²¹⁴ dla ciebie większy wdzięk
Niż rymotwórców naszych jęk?» —
«Lecz treść elegii tchnie pustotą,
Jej cel jest marny! Ody pisz,
Bo oda wzniośle dąży wzwyż,
Szlachetny cel ma»... Mógłbym o to
Spór wzniecić, ale spokój dam;
Po co dwa wieki klócić mam?

XXXIV

Wielbiciel sławy i swobody,
Z myślą burzliwych pełną nut,
Włodzimierz byłby pisał ody,
Lecz Olga nie czytała ód.
Wieszczu! Czyś czytał swej uroczej
Elegię tkliwą, patrząc w oczy?
Wyższej nagrody nie zna wieszcz!
Tak mi mówiono... Szczęścia dreszcz
Wstrząsa skromnego wielbiciela,
Gdy Ona — słodki przedmiot ów
Miłości, rymów, westchnień, snów —
Uwagi swojej mu udziela!
Szczęsny... Choć ona — wiercie mi —
Nie o tym myśli, albo śpi!

²¹³„Cudzego zdania” *chytry liryk* — Iwan Iwanowicz Dmitrijew (1760–1837), ros. poeta, autor satyrycznego poematu pt. *Cudze zdanie* (1795), wyśmiewającego mierne, napuszone ody. [przypis edytorski]

²¹⁴*mali* (daw.) — konstrukcja z partykułą -li; znaczenie: czy ma, czyż ma. [przypis edytorski]

XXXV

Lecz ja, co Muzom złożę w dani
 Owoce natchnień, marzeń kwiat,
 Czytam jedynie starej niani,
 Druhowi moich młodych lat.
 Lub gdy znudzony, po obiedzie,
 Przypadkiem sąsiad do mnie zjedzie,
 Rwę go za połą za ten błąd,
 Duszę tragedią, cisnąc w kąt;
 Lub (tu żartować nie wypada),
 Słuchając smętnej Muzy praw,
 Kieruję kroki ponad staw,
 Wystraszam dzikich kaczek stada:
 Spędza je z brzegu nagły lęk,
 Gdy słyszą słodkich strof mych dźwięk!

XXXVI

.....

XXXVII

A cóż Oniegin?... — zapytacie,
 Widząc, że Pegaz²¹⁵ na bok mknie...
 Jeśli cierpliwym będziesz, bracie,
 Opiszę, jak przepędza dnie...
 Żył jak pustelnik... Zerwał z światem;
 O siódmej rano wstawał latem,
 Wychodził na czczo... Wieś tę znam:
 Pod górą rzeczka płynie tam...
 Piewcę Gulnary²¹⁶ naśladował,
 Przepływał wplaw Hellespont²¹⁷ ów;
 Potem do domu wracał znów,
 Pił kawę, dziennik zły wertował,
 Ubierał się.

.....

XXXVIII

.....

XXXIX

Przechadzki, książki, sen głęboki,
 Strumyka szept, cienisty gaj,
 Czasem dziewicy czarnookiej
 Świeżutki całus (w to mi graj!),
 Koń bystry, a wędzidłu korny.
 Obiad zaprawdę dość wytworny,
 Białego wina puchar i —
 Samotność, luba cisza wsi:
 Ot, cały żywot Oniegina!
 Nieznacznie z ciszą tą się zżył,
 Nie liczył dni, pogodny był...
 W spokoju miłym zapomina

²¹⁵ *Pegaz* (mit. gr.) — skrzydlaty koń, symbol natchnienia poetyckiego i malarskiego. [przypis edytorski]

²¹⁶ *Gulnara* — bohaterka poematu *Korsarz* Byrona. [przypis edytorski]

²¹⁷ *Przepływał wplaw Hellespont* — w 1810 roku Byron przepłynął wplaw cieśninę Hellespont (ob. Dardanele), o szer. ok. 1,2 km, by udowodnić, że wyczyn mitycznego Leandra był całkowicie wykonalny. [przypis edytorski]

Przyjaciół, bale, newski gród
I nudę, co go gryzła wprzód.

XL

Ale północne nasze lato,
Karykatura włoskich zim,
Mignie i znikło... Zgoda na to?...
Więc czemuż kryć się z sądem tym?
Już czuć w powietrzu tchy jesienne,
I słońko świeci mniej promienne,
I coraz krótszy dzienny czas
Cienisty, tajemniczy las
Z posepnym szmerem głąb obnaża;
Na pole pada mgła, wśród chmur
Krzykliwych gęsi leci sznur
Het, na południe... I zagraża
Nuda, jesieni wierny stróż...
Listopad stał na progu już.

XLI

Świt blady w mgłę się wdiera chłodną;
Na łąkach hałas pracy zmiłkł
I wraz z wilczycą swoją głodną
Na drogę z lasu dąży wilk;
I już go poczuł koń podróżny,
Rozdyma chrapy; pan ostróżny,
Pędzi co tchu na górski szczyt!
Już pastuch, gdy nadejdzie świt,
Z chlewu wyganiać krów nie będzie,
Ani w południe jego róg
Nie zwoła ich na zakręt dróg;
W izbie, śpiewając, dziewa przędzie.
Przed nią zimowych nocy druh,
Łuczywo barwi kłębka ruch.

XLII

Lecz mróz już trzeszczy... Śnieżne burze
Pokryły srebrem całą wieś...
(Czytelnik czeka rymu: «róże»;
No, więc go żywo sobie weź!).
Jako posadzka woskowana —
Czyściej — lśni rzeka w lód odziana.
Krzykliwych chłopców drobny lud
Łyżwami zręcznie kraje lód.
Na kraśnych łapkach gąsior dąży,
Ot, chce po łonie płynąć wód,
Ostrożnie zsuwa się na lód,
Ślizga się, pada... Patrz, jak krąży
Wesołych śnieżnych płatków rój,
W mig tracąc kształt gwiaździsty swój.

XLIII

Co począć w głuszy w takim czasie?
Na spacer iść? Ach, stygnie krew,

Gdy przykry widok oczy pasie
Nagością monotonną drzew.
W surowym stepie jechać konno?
Z biedą się spotkasz nieuchronną:
Groźna podkowie śliska błoń,
Jeszcze ci nogę złamie koń!
Pod dach się kryj więc od zamieci!
Czytaj: ot, Pradt²¹⁸, ot, Walter Scott²¹⁹!
Nie chcesz? Rachunki sprawdzaj, ot!
Gniewaj się, pij — i wieczór zleci...
Nazajutrz wstąp na tenże szlak...
Pysznie ci zima zejdzie tak.

XLIV

Jako Childe Harold nieustannie
Oniegin duma... Próżniak zeń!
Rankiem w lodowej siędzie wannie,
A potem w domu cały dzień
W obrachowaniach pogrążony
I tęym kijem uzbrojony
W dwie kule na bilardzie gra...
Od rana ta zabawa trwa...
Nadchodzi wieczór... Wtedy z dłoni
Wypuszcza kij. (Ba, głód już czuł!)
Już przy kominku gotów stół...
Eugeniusz czeka... Trójką koni
Nadjeżdża Leński... «Otóż masz
Głodnego! Obiad podać każ!»

XLV

Za stołem siada mój poeta,
A słowo już zmienione w czyn:
Wdowy Cliquot, albo Moëta²²⁰
Błogosławiony niosą płyn;
W zmarzniętej pieni się butelce...
Niegdyś i moją duszę wielce
Nęciło grą swą wino to:
Koledzy! Wszakże za Cliquot
Puszczalem ongi resztki monet;
Pomnicie: z tych czarownych strug
Powstawał miłych bredni huk,
Mnóstwo i żartów i *canzonet*²²¹.
Niespodziewanie świetnych słów,
Zajadłych sporów, słodkich snów!

XLVI

Lecz dzisiaj zdradzasz mój żołądek
Swą gwarną pianą, o, Cliquot!
Zmieniając dawny uczt porządek,

²¹⁸ Pradt, *Dominique Georges Frédéric Dufour de* (1759–1837) — fr. dyplomata i historyk stosunków międzynarodowych. [przypis edytorski]

²¹⁹ Walter Scott (1771–1832) — szkocki autor powieści historycznych (m.in. *Ivanhoe*, *Rob Roy*) i poeta, bardzo popularny w swojej epoce. [przypis edytorski]

²²⁰ wdowa Cliquot, Moët — gatunki francuskiego szampana. [przypis edytorski]

²²¹ *canzonetta* (wł. dosł.: pioseneczka) — gatunek krótkich, popularnych utworów wokalnych o lekkim charakterze, powstały w poł. XVI w. we Włoszech. [przypis edytorski]

Rozsądne wolę dziś bordeaux²²².
Ai²²³ mi szkodzi nawet szklanka...
Ai — druhowie! — to kochanka,
Błyszcząca, wietrzna, zmiennych cech:
Kapryśna, w pusty wpada śmiech!
Lecz ty, bordeaux, ty jesteś druhem
I towarzyszem w każdy czas,
Co w smutku zwykł pocieszać nas.
Wspomagać w położeniu kruchem,
Miłą gawędą pieścić słuch...
Niech żyje nam bordeaux, nasz druh!

XLVII

Przygasa ogień... Popiół biały
Powleka złoty węgiel blask;
Ciepło przepelnia pokój cały,
W kominku ustał iskier trzask...
Wzlatują z fajek dymu wstęgi,
Wokół butelek tworzą kręgi...
I spuszcza się wieczorny zmrok...
(Ach, przy kieliszku gawęd tok,
Łgarstw przyjacielskich miła chwilka,
Zwłaszcza o zmierzchu urok ma,
Gdy ta niepewna pora trwa,
«Pora pomiędzy psa i wilka»²²⁴;
Ten termin — mój obraża słuch).
Lecz słuchaj mych przyjaciół dwóch:

XLVIII

«A cóż sąsiadki? Co Tatiana?
I co się dzieje z Olgą twą?» —
«Dolej mi wina... Dzisiaj z rana
Byłem tam. Wszyscy zdrowi są.
Panny pokłonić się kazały...
Jak plecy Oli wyładniały!
Co to za dusza! Kiedyś bądź
Zajedziem do nich. Proszę, sądz:
Dwa razy tylko tam zajrzałeś —
Gościnnie cię przyjęto tam,
A ty — czy słusznie, rozważ sam —
Już nosa im nie pokazałeś...
Ależ... to osioł ze mnie!... Wszak
Proszony jesteś!» — «Ja?» — «A tak!

XLIX

W sobotę Tani imieniny,
Ola i matka proszą cię;
Odmówić nie ma wszak przyczyny...
Pojedziesz, prawda?» — «Zlituj się!
Tam kupa gości, wiem to z góry,
A przy tym moc hałustry, której...» —

²²²*bordeaux* — rodzaj czerwonego wytrawnego wina z okolic fr. miasta o tej samej nazwie. [przypis edytorski]

²²³*Ai* — szampan z okolic miejscowości Aj w płn.-zach. Francji. [przypis edytorski]

²²⁴*Pora pomiędzy psa i wilka* — kalka francuskiego wyrażenia *entre chien et loup*, oznaczającego zmierzchu. [przypis edytorski]

«Nikt, tylko swoi, dobrze wiem!
Zaręczyc mogę słowem swem.
Pojedziesz, proszę!» — «Zgoda!» — «Dzięki!
Jaki ty dobry!» — Mówiąc to,
Do góry kielich wzniosł z Cliquot,
Wychylił go za Olgi wdzięki
I o nich jął rozprawiać znów.
Ba, miłość nie zna innych słów!

L

Był wesół... Toć za dwa tygodnie
Szczęśliwy termin wypaść miał...
Czekał na żar, co nie ochłodnie,
Na szczęście, na zachwyty szął,
Na małżeńskiego łoża tajemię...
Nigdy nie sądził, że zwyczajnie
Hymen przynosi troski nam,
Żal, poziewanie, chłód i kram...
Gdy domowego życia scena
Wrogom Hymenu wróży swąd
Albo obrazków nudnych rząd,
Romans w rodzaju Lafontaine'a²²⁵,
Mój biedny Leński o niej śnił:
Dla tego życia zrodzon był!

LI

On był kochany... albo sądził,
Że jest kochany... Szczęścia dość!
Szczęśliwy, kto się wiarą rządził,
Kto zdusił chłodną myśli złość,
Nie wstrzymał słodkich marzeń w biegu,
Jako podróżny na noclegu
Spojony, w śnie nie słyszał burz,
Lub motyl ssący nektar z róż...
Lecz biada temu, co przewidzi
Już z góry wszystko, zimny jest,
Kto każde słowo, każdy gest,
Za treść wewnętrzną nienawidzi,
Śród mroźnych życia zastygł burz:
Zapomnieć się nie zdoła już!

ROZDZIAŁ V

*O, Świetlano moja,
Bogdajbyś nie znała
Onych strasznych snów.*²²⁶

*Żukowski*²²⁷

²²⁵August Lafontaine [1758–1831] — autor romansów z rodzinnego życia. [przypis autorski]

²²⁶*O, Świetlano moja, / Bogdajbyś nie znała / Onych strasznych snów* — fragm. ostatniej zwrotki ballady Żukowskiego *Świetlana* (1813). [przypis edytorski]

²²⁷Żukowski, Wasilij Andriejewicz (1783–1852) — czołowy ros. poeta i tłumacz; odegrał wielką rolę w rozwoju literatury ros., inspirując wielu autorów swoimi parafrazami poezji zachodnioeuropejskiej. [przypis edytorski]

I

Jesień w tym roku długo trwała,
 Jak gdyby czasu zwolnił bieg...
 Natura zimy wyglądała;
 Dopiero w styczniu upadł śnieg,
 Trzeciego w nocy... Już z posłania,
 Ocknąwszy się, spostrzega Tania
 Przez okno — pobielają dwór,
 Parkan z przeciwka, dachów sznur,
 Gałęzie sosen srebrem kryte,
 Na szybach w kształcie haftu szron,
 Na śniegu gwarne roje wron,
 Miękkim kobiercem opowite
 Błyszczące grzbiety bliskich wzgórz...
 Dokoła wszystko w bieli już!

II

Zima!... Włościanin, tryumfując,
 Saniami pierwszy znaczy ślad;
 Kobyłka, śnieg pod stopą czując,
 Klusem przebiega mimo chat;
 Pryskając wokół śnieżnym puchem,
 Kibitka²²⁸ śmiga żwawym ruchem;
 Stangret na kozioł żywo wlaźł,
 Lśni na kożuchu kraśny²²⁹ pas...
 Patrz, na folwarku biega malec,
 W saneczki z drzewa wsadził psa,
 Sam przy nich konia dzielnie gra;
 Swawolnik już odmroził palec.
 Choć ból doskwiera, mknie co tchu,
 A matka z okna grozi mu...

III

Lecz... wy wolicie temat inny,
 Nie tych obrazów prostych rząd;
 To wszystko jest natury gminnej,
 Niewiele wdzięku bije stąd.
 Już inny wieszcz²³⁰, Apollinową
 Obdarzon łaską, cudną mową
 Wam odmalował pierwszy śnieg,
 Wszystko o cudach zimy rzekł...
 Przejazdźki w saniach tajemnicze
 Umiał w ognisty zamknąć rym
 I pewnie was czarował nim...
 Z nim walczyć — sobie dziś nie życzę,
 Ani wymieniać z tobą strzał,
 Śpiewaku Edy z fińskich skał!²³¹

²²⁸kibitka — wóz na kołach lub płozach, używany w Rosji w gospodarstwie, a także do przewozu więźniów.
 [przypis edytorski]

²²⁹kraśny a. krasny (daw.) — czerwony; piękny. [przypis edytorski]

²³⁰inny wieszcz [...] Wam odmalował pierwszy śnieg — Wiąziemski, autor utworu *Pierwszy śnieg*. [przypis autorski]

²³¹Śpiewak Edy z fińskich skał — Baratyński w *Edzie* [poemat z 1825 o młodej Fince; red. WL] opisał zimę fińską. [przypis autorski]

IV

Tania — że ruską duszę miała —
 Rosyjskiej zimy chłodny wdziałek
 Całą swą duszą ukochała...
 (Wyjaśnić, za co — byłby sęk!)
 Kochała sanek polot śliski,
 W zorzy różowe śniegu błyski,
 Sosny na mrozie skrzący wierzch,
 Wieczorów grudnia długi zmierzch.
 Dom cały święcił zwyczaj miły:
 W zmroku służebnych huczał głos;
 Wróżyć panienkom przyszły los
 Z kuchni, z folwarków się schodziły:
 Przepowiadały im co rok
 Wojskowych mężów bliski krok!

V

Tania w prostocie słucha służby,
 Wierzy w znaczenie wieszczych słów,
 W kabałę z kart, w księżycy wróżby,
 W przesady, w głos prorocznych snów.
 I różne złe ją trwożą znaki;
 Wypadek, przedmiot lada jaki
 Ma dla niej tajemniczy wiew;
 Przeczucie w żyłach ścina krew.
 Kot z zalotnością na kominie,
 Miaucząc, łapkami mordkę mył:
 To dla niej znak niemylny był,
 Że goście jadą. Wtem wypłynie
 Dwurogiej Luny młoda twarz
 Na lewym niebie — otóż masz:

VI

Tatiana zbladła i zadrżała!
 A kiedy, złoty kreśląc szlak,
 Przez ciemne niebo przeleciała
 Gwiazdka, spadając — na ten znak,
 Tatiana spieszy szepnąć właśnie,
 Dopóki gwiazdka nie zagaśnie,
 Życzenie serca... Znaków złych
 Ustrzec się chce: gdy czarny mnich
 Przeszedł jej drogę albo zając
 Mignął przed okiem pośród pól,
 Uczuwa w sercu strach i ból,
 Na miejscu stoi, już dumając,
 Jaki ją rychło spotka cios,
 Jaki ją czeka smutny los...

VII

Cóż? Tajny urok grozy siła
 Posiada... Tanię nęci strach...
 Natura tak nas utworzyła,
 Z sprzeczności wznosząc życia gmach!...

Nastaly Świątki²³². Toż uciecha!
Młodość wróżenia nie zaniecha,
Choć nie zna, wietrzna, co to żal,
Choć przed jej okiem życia dal
Ciągnie się jasna... Z nią ochotnie
Przez okulary wróży też
Starość, grobowych bliska leż,
Straciwszy wszystko niepowrotnie!
Nadzieja wszędzie bierze prym;
Bełkotem dziecka kłamie im!

VIII

Ciekawym okiem Tania bada,
Jak mieni się, topniejąc, воск;
Przedziwny jego kształt powiada,
Czy czekać uciech, czyli trosk.
W naczynie z wodą kładzie rączki,
Szuka pod pieśni takt obrączki,
Wyjęła swoją... Biedna drży,
Bo właśnie motyw stary brzmi:
«A tam to chłopcy są bogate,
A złota, srebra mają w bród...
Komu śpiewamy, temu cud
Przyniesie szczęście!»... Przecie stratę
Wróży ten motyw... Sercu dziew
O kotku z kotką miłszy śpiew²³³.

IX

Noc mroźna... Niebo jasne, czyste...
Gwiazdy, odwieczny pełniąc lot,
Płyną poważne, uroczyste.
Tania wybiega na dwór... Ot!
Lusterkiem w drżącej ręce błysnie²³⁴;
Pierś w pół odkrytą drugą ciśnie,
Patrzy w lusterko... W lustrze masz
Tylko miesiąca smutną twarz!
Pst!... Śnieg zaskrzypiał... Ba, wędrowiec!
Na palcach dziewczę biegnie wnet
I pyta głosem, co jak flet
Rozbrzmiewa słodki: «Proszę, powiedz,
Jak twoje imię?». Na to on
Spojrzy i mruknie: «A-ga-fon!».²³⁵

X

Tatiana, według rady niani,
Nocą chce wróżb rozplątać nić;

²³²Świątki (ros. *Святки*) — w Kościele prawosławnym okres 12 dni świątecznych pomiędzy Bożym Narodzeniem (25 grudnia) a świętem Chrztu Pańskiego (6 stycznia). [przypis edytorski]

²³³Przecie stratę/ Wróży ten motyw... [...] O kotku z kotką miłszy śpiew — piosenka o kocie, nawołującym kotkę do snu na przypiecku, wróży wesele. Tymczasem motyw pierwszej pieśni, pomimo zwodniczej treści, według wiary ludowej wróży śmierć. [przypis autorski]

²³⁴Lusterkiem w drżącej ręce błysnie [...] — tak dowiadują się dziewczę, jakim będzie imię ich przyszłego. [przypis autorski]

²³⁵Spojrzy i mruknie: „A-ga-fon!” — Agaton (ros. *Агафон*) to imię używane niegdyś wśród prostego ludu, rażące popospolitością w nastrojowej scenie wróżby. [przypis edytorski]

Przeto cichaczem każe w bani²³⁶
Na dwie osoby stolik kryć.
Lecz straszno robi się Tatianie...
Ja sam — ach, na myśl o Świetlanie,
Drzę również!... Strachu działa moc...
Nie będziem z Tanią wróżyć w noc!
Jedwabny pasek Tania zdjęła,
Już się w posłania rzuca biel.
Nad piękną główką krąży Lel²³⁷.
A pod poduszkę, nim usnęła,
Włożyła lustro z drzeniem rąk...
Śpi Tania... Cisza legła w krąg.

XI

I dziwny sen się śni Tatianie...
Zdaje się jej, że idzie w dal,
Idzie po śnieżnej wciąż polanie...
Wokoło mgła, a w sercu żal...
Patrz! W rowie przed nią się przewala
Potoku ciemnosiwa fala;
Nieskuty zimą wartki bieg,
Szumiąc, unosi z brzegów śnieg...
Dwie żerdzie, lodem słabo zbite,
Tworzą przez potok zgubny most...
Tania ku niemu dąży wprost,
Lecz zatrzymała oczy wryte:
Iść nie śmie... drży pod stopą żerdź...
A z głębin, zda się, patrzy śmierć...

XII

Jak na rozłękę przykrą, srogą,
Tatiana szemrze tak na toń...
Po tamtej stronie — ba! nikogo,
Kto by pomocną podał dłoń.
Wtem bryła rusza się śniegowa,
Spod niej potworna wstaje głowa...
Kudłaty niedźwiedź... Tania w krzyk...
A na jej «ach!» odpowie ryk...
Łapę w pazury ostre zbrojną
Wyciąga zwierz; Tatiana, drżąc,
Wsparła się, ledwie spojrzeć śmiać,
I przeszła stopą niespokojną
Przez ruczaj... Idzie dalej w świat...
Lecz niedźwiedź kroczy za nią w ślad.

XIII

Dreszcz trwogi wstrząsa moją Tanią;
Przyspiesza krok... nie patrzy już...
Ale kosmaty lokaj za nią
Jak nieodstępny goni stróż...
Niežnośny niedźwiedź, rycząc, wali...
Las nieruchomy widać w dali:

²³⁶bania (daw., ros.) — łaźnia parowa. [przypis edytorski]

²³⁷Lel — zgodnie z tradycją literacką słowiańskie bóstwo miłości, którego imię pojawiało się w pieśniach ludowych. [przypis edytorski]

Posępnie pięknych sosen rząd²³⁸...
Dźwiga gałęzi każdy skręt
Śnieżną oponę; przez wierzchołki
Nagich jesionów, lip i brzoź
Błyskają gwiazdy... Krzepnie mróz...
Ni śladu drogi... Krzaki, dolki,
Wszystko zamieci powiew skrył;
Narzucił wszędy śnieżnych brył...

XIV

Tania do lasu... Niedźwiedź za nią...
W śniegu do kolan dziewczę brnie...
To kolce sosny w szyję zranią,
To długa wić ją w ucho tnie
I złoty kolczyk wyrwie zdradnie;
To kruchy śnieg z jej nóżki skradnie
Trzewiczek mokry... Albo wraz
Chusteczkę zgubi... Lecz nie czas
Schylić się, podnieść... Jak się zegnie,
Gdy za nią niedźwiedź spieszy tuż?!
Więc nawet drżącą ręką już
Szat nie unosi... Biegnie — biegnie...
Zwierz za nią miecie śnieżny pył...
I Tania biec już nie ma sił.

XV

Upadła w śnieg; a zwierz już czyha,
Pochwycił, zręcznie niesie łup...
Ona — bez ruchu — nie oddycha —
Korna — nieczuła — jako trup...
On z łupem mknie śród leśnej drogi...
Wtem szalas pośród drzew, ubogi...
Dokoła głucho... Z wszystkich stron
Śnieg go zasypał... Lecz przez szron
Jaskrawym światłem błyszczą szyba,
W szalacie hałas, gwar i szum.
Niedźwiedź przemówił: «Tu mój kum,
Pozwoli ci się ogrzać chyba».
Do sieni wchodzi... U swych nóg
Składa Tatianę tam na próg.

XVI

Przyszła do siebie... Niedźwiedź szpetny
Gdzieś zniknął... Tania wstaje w mig...
Za drzwiami, jak na stypie świetnej,
Słyszysz brzęk szklanek, gwar i krzyk...
Gdzież jest?!... Ciekawość ją pochłania...
W dziurkę od klucza patrzy Tania
Przebóg! Co widzi?... Stołu kąt...
Przy nim potworów siedzi rząd...
Tam szkielet hardy, tam diablina,
Tamten z rogami, mordą psią,
Ów z łbem kogucim, z łapą lwią,

²³⁸ *rząd* — dziś popr.: rząd. [przypis edytorski]

Tuż z koźlą brodą czarownica
Karzeł z ogonem... dalej, ot!
Na poły żuraw, na pół kot.

XVII

Okropnych dziwów moc się skupia:
Gna na pająku konno rak,
Na gęsiej szyi głowa trupia
W czerwonym fezie kroczy wspak
I młyn w prysiadach²³⁹ żwawo płąsa,
Skrzydłami warczy i potrząsa;
Szczekanie, śmiechy, świst i ryk
Tętenty końskie, ludzki krzyk!
Lecz co się w sercu Tani mieści,
Gdy wpadł jej w oczy pewien gość,
Co już ją w życiu strwożył dość —
Miły bohater mej powieści?!
Oniegin — tam! Za stołem grzmi...
Czasem ukradkiem patrzy w drzwi.

XVIII

Znak poda: wszyscy wnet poskoczą;
Rozśmieje się — i wszyscy w śmiech;
Pije — i wszyscy gęby moczają;
Brwi chmurzy — wszystko wstrzyma dech.
Rzecz jasna z ruchów, z jego twarzy:
On na tej uczcie gospodarzy.
Więc Tania z własnych obaw drwi.
Z wolna otwiera nieco drzwi.
Wtem wicher zadął... Drgnęli wszyscy...
Gaśnie kagańców nocnych blask...
Strwożona szajka... Ustał wrzask...
Oniegin gniewnym okiem błyszczy,
Powstał od stołu... groźnie grzmi...
Powstali wszyscy... Idzie w drzwi...

XIX

I strach ją zdjął, i uciec pragnie...
Lecz nie ma sił; chce wydać krzyk —
Głos w gardle zamarł; drży, jak jagnię,
Gdy z jaru idzie na nie dzik. —
Pchnął drzwi Eugeniusz... Tania błąda
W oczy piekielnym widmom wpada.
Brzmi dzikim śmiechem każdy kąt
I gorejących oczu rząd,
Kopyta, kły, języki krwawe,
Ogony, ryje, każdy róg —
Wskazują Tanię... Mierzą w próg
Palce kościste i koślawe...
Lecz wymowniejszy niżli gest —
Krzyk poczwara: «Moja, moja jest!».

²³⁹prysiuady — przykucnięcia z podskokami w rosyjskich i ukraińskich tańcach ludowych. [przypis edytorski]

XX

«Moja!» — Eugeniusz krzyknął groźny...
 I znikła szajka... tylko dym
 Wzbił się na miejscu... We mgle groźnej
 Zostało dziewczę samo z nim...
 On ją powoli wiódł do kąta,
 Na ławie złożył... Tam się krząta
 Wkoło niej, cuci... Potem skroń
 Wsparł o jej ramię... ściska dłoń,
 Wtem Olga wchodzi — Leński za nią...
 W izbie błysnęło mocą gust,
 Oniegin rękę groźnie wzniosł,
 Klnie nieproszoną tę kompanią...
 I twarz mu skurczył dziki śmiech...
 Tatianie w piersi zmarł dech...

XXI

Rozgorzał spór... Eugeniusz długi
 Nóż chwycił nagle... Błysnął... W mig
 Leński powalony. — Mroku strugi
 Zgęstniały... straszny rozbrzmiał krzyk.
 Drży szalas... Ziemia go pochłania — —
 I w strachu z snów się budzi Tania...
 Patrzy... W komnatce widno już...
 Na zmarzłej szybie blaski zórz
 Różowo grają... Drzwi otwiera
 Ola... Wlatuje jako ptak,
 A tak różowa, świeża jak
 Aurora²⁴⁰, gdy się w drogę zbiera...
 «Siostrzyczko! — woła — kto był ten,
 Kogo widziałaś dziś przez sen?»

XXII

Nie widzi siostry — milczy Tania,
 W łóżku zajęta nie na żart,
 Książka uwagę jej pochłania...
 Przewraca szybko szereg kart.
 W tej książce nie masz dziwnych zdarzeń,
 Ani poety słodkich marzeń,
 Ani prawd mądrych... Jednak ot!
 Przenigdy Byron, ani Scott,
 Wirgili²⁴¹, Rasyń²⁴² lub Seneka²⁴³,
 A nawet «Żurnal Damskich Mód»²⁴⁴
 Nikogo tak nie zajął wprzód:
 Bowiem to Marcin był Zadeka²⁴⁵,

²⁴⁰Aurora (mit. rzym.) — bogini zorzy porannej, Jutrzenka, odpowiednik Eos w mit. gr. [przypis edytorski]

²⁴¹Wirgili, zwykle: Wergiliusz, właśc. Publius Vergilius Maro (70–19 p.n.e.) — poeta, twórca rzym. eposu narodowego, *Eneidy*. [przypis edytorski]

²⁴²Rasyń — Racine, Jean-Baptiste (1639–1699) fr. dramaturg, autor m. in. *Fedry*. [przypis edytorski]

²⁴³Seneka — Lucjusz Anneusz Seneka Młodszy (ok. 4 p.n.e.–65 n.e.), rzym. filozof stoicki i dramaturg. [przypis edytorski]

²⁴⁴„Żurnal Damskich Mód” — zapewne „Дамский журнал” (Damski Żurnal), wyd. 1823–1833 przez Piotra Iwanowicza Szalikowa, lub fr. czasopismo „Journal des dames et des modes”, wyd. 1801–1839. [przypis edytorski]

²⁴⁵Zadeka, / Co wiódł chaldejskich mędrców huf, / Kabaty twórca [...] — był tylko wydawcą senników, autor tylko żartem nadał mu szumne tytuły. [przypis tłumacza]

Co wiódł chaldejskich mędrców²⁴⁶ huf,
Kabały twórca, tłumacz snów!

XXIII

W tę ustron kupiec koczowniczy,
Pod pliką²⁴⁷ książek chyląc kark,
Przyniósł ten utwór tajemniczy,
I z Tanią wreszcie kończąc targ,
Z *Malwiną*²⁴⁸, gdzie brak kart sześćdziesiąt,
Ustał go za trzy pięćdziesiąt.
A że głęboki był to twór,
Wziął na dodatek bajek zbiór,
Gramatykę, dwie Petryjady²⁴⁹
I Marmontela²⁵⁰ trzeci tom.
A odkąd wszedł Zadeka w dom,
Tania w nim szuka ulgi, rady...
On wiernym druhem jej się stał,
Pod jej poduszką zawsze spał.

XXIV

Dziś senne trwoży ją marzenie...
Przedmiot uwagi głębszej wart.
Ciemne groźnego snu znaczenie
Musi odnaleźć wśród tych kart.
Po to spis rzeczy na początku
W abecedowym ma porządku.
Znalazła: «burza», «bór» i «bieg»,
«Mrok», «mostek», «niedźwiedź», «potok», «śnieg»...
Et cetera... Lecz i Zadeka
Zwikłanych nie rozjaśnił snów!
Jedno widoczne z wszystkich słów:
Że trosk i smutków moc ją czeka.
Pamięta sen... Po kilku dniach
Jeszcze ją ciągle dręczy strach.

XXV

Lecz z dolin dłonią purpurową
Wytacza zorza słońca glob,
A za jasnością zdąża dniową
Gwarne imienin święto w trop...
Rój gości spieszy uczcić Tanię;
Od rana bryczki, wózki, sanie
Lecą; sąsiadów zjechał huk —
Z żonami, z dziećmi, z kupą sług.
W podworcu ruch i psów szczekanie,
W sieni bieganie, hałas, tłok,
W bawialni posuwisty krok,
Śmiechy, dziewczęcych ust cmokanie,

Świt

²⁴⁶ *chaldejscy mędrzy* — kapłani chaldejscy (babilońscy) słynęli w starożytności ze znajomości astronomii i astrologii. [przypis edytorski]

²⁴⁷ *plika* (daw.) — dziś popr.: plik. [przypis edytorski]

²⁴⁸ *Malwina* — romans autorstwa Sophie Cottin z 1800 roku. [przypis edytorski]

²⁴⁹ *Petryjada* — epicki poemat o Piotrze I Wielkim; takie utwory powstawały w XVIII i na pocz. XIX w. [przypis edytorski]

²⁵⁰ *Marmontel, Jean-François* (1723–1799) — fr. pisarz, dramaturg, współpracownik Wielkiej Encyklopedii Francuskiej. [przypis edytorski]

Szuranie nóg, ukłonów szyk,
Dziecięcy płacz i mamek krzyk!

XXVI

Z tłustą połówą okazały
Zjechał Pustiakow, ze wsi Głusz
Gwoździn, gospodarz doskonały,
Właściciel mnogich głodnych dusz,
Siwy Skotinin ze swą starą,
Z dziątek wszelkiego wieku chmara:
Od lat trzydziestu do dwóch lat;
Pietuszkow — wiejskiej młodzi kwiat;
I bliski kuzyn mój, Bujanow²⁵¹,
W cylindrze z daszkiem (w twarzy pąs,
Strój w pierzach, niegolony wąs),
I «*otstawnoj sowietnik*»²⁵² Flianow,
Łapownik, żarłok, stary łgarz,
Plotkarska gęba, błazna twarz.

XXVII

Panfil Charlikow z żoną chudą,
A z nimi wraz *monsieur* Tricke
(Żartami i peruką rudą
W Tambowie niegdyś wslawił się).
Prawdziwy Francuz — dla Tatiany
Kuplet w kieszeni wiózł, na znany
Dziateczkom motyw; kuplet brzmi:
*Reveillez-vous belle endormie...*²⁵³
Śród kart zgrzybiałych almanachu
Był drukowany kuplet ów,
Tricke go z prochu wskrzesił znów;
Zręczny poeta nie zna strachu,
Więc śmiało zamiast «*belle*²⁵⁴ *Nina*»
Postawił: «*belle Tatiana*»!

XXVIII

Wtem słyhać ostróg brzęk... Rotmistrza
Z mieściny bliskiej poznasz krok —
Panien przejrzałych już bożyszczca,
Na którym matek wisi wzrok...
Wszedł, przyniósł nowość... Ba! Muzyka
Wojskowa dąży... Pułkownika
Śle ją tu rozkaz... (Toć nie dal...)
Co za uciecha: będzie bal!
Zawczasu już dziewczęta skaczą...
Lecz jeść podano... Powstał gwar...
Idą do stołu rzędy par...
Panny na bliskość z Tanią baczą...
Młodzież naprzeciw. — Cichnie szum...
Przeżegnał się i zasiadł tłum.

²⁵¹bliski kuzyn mój, Bujanow — żart autora: Bujanow to bohater poematu satyrycznego *Niebezpieczny sąsiad* (1811), napisanego przez stryjka poety, Wasilija Lwowicza Puszkina. [przypis edytorski]

²⁵²*otstawnoj sowietnik* (ros.) — emerytowany radca. [przypis edytorski]

²⁵³*Reveillez-vous belle endormie...* (fr.) — Obudź się, śpiąca ślicznotko (popularna piosenka francuska ze sztuki Charlesa Dufresny'ego *La Belle Dormeuse*, ok. 1710). [przypis edytorski]

²⁵⁴*belle* (fr.) — piękna. [przypis edytorski]

XXIX

Na mig rozmowa zwykła ścichać,
 Gdy żują usta... Tylko dźwięk
 Talerzy lub widelców słychać,
 Zgrzyt nożów i kieliszków brzęk.
 Ale powoli gwar znów rośnie;
 Ten i ów krzyczy coś donośnie,
 Nie słucha nikt... Zgiełkliwy chór
 Tworzą śmiech, hałas, pisk i spór...
 Wtem drzwi rozwarło. Leński wchodzi,
 Oniegin z nim. Gosposia — «Ach!
 Nareszcie!» — woła... Jeszcze w drzwiach,
 A już im każdy rad wygodzi:
 Nakrycia, krzesła zsuwa gość,
 By druhom zrobić miejsca dość.

XXX

Naprzeciw Tani siedli oba...
 Drząc, jako łań²⁵⁵ na rogów wieść,
 Bledsza niż miesiąc, kiedy doba
 Wszczyła się ranna — nie śmie wznieść
 Ściemniałych oczu biedna Tania...
 Wre w sercu... Duszno... Powitania
 Druhów nie słyszy... Z oczu łzy
 Gotowe upaść... Cała drży.
 Biedaczka ledwie nie zemdleje...
 Lecz wola i rozsądku moc
 Schodzącą na jej duszę noc
 Przemogły... Z cicha się rozśmiej,
 Przez zęby cedzi słówka dwa...
 Usiedzi, chociaż boleść trwa!

XXXI

Traginerwowych zjawisk różnych,
 Dziewiczych zemdleń, płaczu burz
 (Zniósłszy tak wiele łez usłużnych)
 Eugeniusz mój nie znosił już!
 Dziwak, że wpadł na bal ogromny,
 Był mocno nierad... A nieskromny
 Chwilowy Tani widząc szął,
 Już oburzeniem skrytym wrzał;
 Nadął się, oczy spuścił gniewnie,
 Leńskiego w duchu mocno kłął
 I zemsty plan obmyślać jął...
 Uknuwszy, jak go skarać pewnie,
 Czas skraca, w duchu, jako widz,
 Karykatury tworząc z lic.

XXXII

Zmieszanie Tani mej uroczej
 Nie on jedynie dostrzec mógł,

²⁵⁵łań — dziś popr.: łania. [przypis edytorski]

Lecz tłusty «pieróg»²⁵⁶ wszystkich oczy
Pociągnął wówczas (ręką sług
Był na nieszczęście przesolony).
Lecz, patrz, w butelce zasmolonej,
Nim po pieczystym przyjdzie krem,
«Cymlańskie»²⁵⁷ służba wniosła... Z niem
Rzęd kieliszków długich, wiotkich,
Jak twoja kibić, o Zizi²⁵⁸,
Kryształe młodych moich dni,
Przedmiocie wierszy moich słodkich,
Amforo uciech, których wiew
Pijanił ongi moją krew...

XXXIII

Wystrzelił korek mokry; wino
Perli się w czarach; pośród pań
Siedzący, wstał z poważną miną
Monsieur Tricke (już dawno krtań
Tłoczył mu kuplet); wszystko w ciszy
Utonie; Tania ledwie dyszy;
Do niej się zwraca mówca nasz:
Laurka w ręku, wzniosła twarz...
Śpiewa, fałszując... Wnet ogromny
Wybuch zapal: brawa, krzyk...
Tania zmuszona zrobić dyg;
A wiesz choć wielki, jednak skromny,
Na cześć jej pierwszy toast wzniosł,
Wręczając kuplet... Zapal wzrósł.

XXXIV

Z powinszowaniem tłum się rusza;
Wokoło Tani gości tłok;
Przyszła i kolej Eugeniusza:
Podszedł... Dziewicy tęskny wzrok,
Przy jej znużeniu i wzruszeniu,
Budzi w nim litość... Więc w milczeniu
Złożył jej ukłon... Ale z ócz
Świeciła tkliwość... W czymże klucz
Zagadki był? — Czy mimo woli
Wzruszony, stracił duszy hart?
Czy kokietując, zrobił żart?
Nienaumyślnie? Ze swawoli?
Dość, że mu wzrok pieśczołą drgnął
I w serce Tani życie tchnął.

XXXV

Zagrzmiały krzesła odsunięte
I do bawialni wali tłum...
Tak na wiosennych łąk ponętę

²⁵⁶*pieróg* (ros. *nupoż*) — potrawa kuchni rosyjskiej i ukraińskiej: pieczony placek z nadzieniem przygotowany na słodko (z białym serem lub jabłkami) lub na słono (z ziemniakami, ziemniakami z serem, kaszą, mięsem, rybą lub kapustą). [przypis edytorski]

²⁵⁷*cymlańskie* — wino musujące z okolic stаницы Cymła nad Donem (ob. miasto Cymlańsk). [przypis edytorski]

²⁵⁸*Zizi* — zdrobniałe imię Eupraksii Nikołajewny Wulf (1810–1883), znajomej Puszkina z czasu pobytu w Michajłowskiem. [przypis edytorski]

Rój pszczół wylata — sprawia szum...
I po paradnym syt obiedzie
Już sąsiad sapie: «Hm, sąsiedzie!»...
Przy piecu zasiadł matron rząd;
Panny poszeptać poszły w ką;
Zielone stoły rozstawiono;
Spieszmy kłótniwy młody gracz
Do gry w bostona²⁵⁹, a tam, patrz! —
Wistem się bawi starców grono.
Z ich jednostajnych czytasz min,
Że każdy — chciwej nudy syn.

XXXVI

Już osiem robrów odegrali
Bogowie wista; ósmy raz
Już miejsca swoje pozmieniali...
Herbatę dano... Lubię czas
Mierzyć obiadem i kolacją;
Na wsi, zaprawdę, z wielką racją
Określasz jadłem pory w dniu;
Żołądek jest zegarkiem tu.
Lecz zauważę rad, w nawiasach,
Że równie często lubię wpleść —
W strofy swej pieśni miłą treść —
O ucztach, winach i frykasach,
Jak ty, Homerze, bożku nasz,
Co wiek trzydziesty w chwale trwasz.

XXXVII

Herbata... Panny wzięły sztywnie
Spodeczki w palce... Ale wnet
Za drzwiami w długiej sali dziwnie
Kusząco zabrzmia trąba, flet...
Parys²⁶⁰ miasteczek okolicznych
Rzuca herbatę z rumem; z licznych
Pań wybrał Olgę, objął stan:
Już mój Pietuszkow pomknął w tan.
Leński z Tatianą; z Charlikową
Puszcza się w tan Tambowski wieszcz;
Walc w nich rozkoszy budzi dreszcz;
Uniósł Bujanow Pustiakową,
Tłum sypie się z sąsiednich sal
I w całej krasie błyszczą bal.

XXXVIII, XXXIX

.....

XL

Jam na początku poematu
(Patrz pierwszy zeszyt) zamiar miał,

²⁵⁹*boston, wist* — gry karciane. [przypis edytorski]

²⁶⁰*Parys* (mit. gr.) — zwany też Aleksandrem, syn króla Troi; poproszony o rozstrzygnięcie sporu bogiń jako najpiękniejszą wskazał Afrodytę, za co ta obiecała mu Helenę, żonę Menelaosa. Parys rozkochał w sobie i porwał Helenę, wywołując w ten sposób wojnę trojańską. [przypis edytorski]

Jak Alban²⁶¹, hołdy składać światu,
Stołeczny bal opisać chciał...
Ale porwało mnie marzenie;
Znajomych nóżek przypomnienie
Uniosło w snów młodzieńczych świat;
O nóżki, wasz wążutki ślad
Bez uwag muszę dziś zostawić;
Trzeźwiejszym, mędrszym trzeba być,
Przestać w dojrzałych latach snić,
W czynach i w stylu się poprawić —
I piątej pieśni snując treść,
Dygresji brzydki zwyczaj znieść.

XLI

Migają pary; walca tony
Miarowo-słodko brzmią i w rytm
Kłębi się walca wiatr szalony,
Jak wichur wśród piaszczystych wydm...
Godziny zemsty słysząc bicie,
Oniegin się uśmiecha skrycie,
Podszedł do Ołgi... Spełnia plan...
Na długo ją porywa w tan,
Potem na krzesła usadowił,
Przemówił do niej kilka słów,
A po minutach paru znów
Z swoją tancerką walca wznowił;
Wszyscy zdziwieni krokiem tym...
Leński nie wierzy oczom swym.

XLII

Wtem mazur zagrzmi... Dawnym czasem
Bywało, kiedy mazur grzmi,
Posadzka trzeszczy pod obcasem,
W ogromnej sali wszystko drży
I z dźwiękiem szyb się trzęsą ramy.
Inaczej dziś. — I my, jak damy,
Przyjmuję cichy, śliski chód...
Lecz wieś i powiatowy gród
Mazura w pełnym wdzięku chowa;
Hołubce, podskok, ostróg brzęk,
Ogromny wąs, obcasów dźwięk —
Tam żyją jeszcze; moda nowa,
Choroba dnia, ten tyran nasz,
Nieprędko tam ukaże twarz.

XLIII, XLIV

Bujanow (brat mój) z Olgą Tanię
Prowadzi wśród tanecznych zmian
Do Oniegina; ten powstanie,
Wybrał — i... z Olgą idzie w tan!
Niedbale sunie — jeszcze chwila:
Z czułością ku niej się pochyla —
I komplementem pieści słuch

²⁶¹Albani, Francesco (1578–1660) — wł. malarz barokowy, twórca sielskich obrazów mitologicznych i alegorycznych. [przypis edytorski]

I rączkę ściska... — Oli duch
Miłości własnej pełen: żywy
Rumieniec bije z pięknych lic...
Drgnął Leński — mimowolny widz,
Końca mazura niecierpliw
Czeka... (Zazdrością oczy lśni!)
Do kotyliona prosi ją...

XLV

Ona «nie może»... Co? Nie może?
«Dała już słowo»... Komu? Jak?
«Onieginowi!»... Boże! Boże!
Czy wierzyć uszom?... A więc tak?!
Więc to możliwe!... Takie dziecko —
Kokietką! Igra już zdradziecko!
Już wieje chydrość z serca dna!
Wietrznica²⁶², sztukę zdrady zna!...
Leńskiego tłoczy straszna mara;
Klnie serca kobiet, pełne zrad. —
Wyszedł... na konia spieszenie siadł...
I pędzi. Pistoletów para —
Dwie kule — jednej kuli cios —
Rozstrzygną wkrótce jego los!...

ROZDZIAŁ VI

La, sotto i giorni nubilosì e brevi,
Nasce una gente a cui l'morir non dole.²⁶³

Petrarka

I

Oniegin po zniknięciu druha,
Syt zemsty, tuż przy Oldze siadł.
Nie mówi sam i jej nie słucha,
Znudzony, w zadumanie wpadł.
Ziewa z nim Olga i oczyma
Szuka Leńskiego... Zła, że nie ma
Końca kotylion. Taniec ten
Nuży ją tak, jak ciężki sen...
Nareszcie kres. Kolacją dano.
Ścielą się łóżka... Miejsca dość...
Od sieni do czeladnej gość
Znajdzie tu nocleg. Pozostaną
Wszyscy... Oniegin jeden (snadź
Sen w domu woli), wraca spać...

II

I zeszedł spokój: już w bawialni
Chrapie Pustiaków; tenże błąd
Zdradza małżonka... A w jadalni
Na krzesłach równo legli w rząd

²⁶²wietrznica (daw.) — kobieta zmienna w uczuciach. [przypis edytorski]

²⁶³La, sotto giorni nubilosì e brevi... (wł.) — Tam, gdzie dni pochmurne i krótkie, rodzi się plemię, które umiera bez bólu (z kancony A Giacomo Colonna... Petrarki). [przypis edytorski]

Pietuszkow, Gwoździn i Bujanow,
I niezupełnie zdrowy Flianow;
Tricke leżał na podłodze tuż,
Szlafmycę, trykot włożył już...
W pokojach Olgi i Tatiany
Wszystkie panienki słodko śpią...
I tylko jedne oczy lśnią...
Tania w promieniach białych Diany,
Siedzi przy oknie... W sercu żal...
A oczy w ciemną patrzą dal.

III

Jego wizyta niespodziana,
Nagła serdeczność jego ócz,
Potem przy Oli nowa zmiana —
Wszystko ją dziwi... Gdzie jest klucz
Do jego dziwactw? Nie rozumie...
Gubi się w różnych myśli tłumie...
Dręczy ją zazdrość, więcej żal...
Jakby dłoń zimna, niby stal,
Szarpała serce, jakby pod nią
Czerniała przepaść, ciągnąc w dół.
«Niech zginę — szepcze — on by czuł...
A nie — szemranie jest już zbrodnią!
Ginąc przez niego — szczęścia plon!
Innego — dać nie może on!»

IV

Pędź, mój romansie, naprzód! nuże!
Wnet nową postać wplączę weń.
Od wsi Leńskiego Krasnogórze
O pięć wiorst²⁶⁴ mieszkał — po dziś dzień
Słynny wśród szlachty okolicznej —
W pustyni swej filozoficznej
Zarecki — niegdyś burda, żbik,
Krzykacz i wódz szulerskich klik,
Hultajów bóg, garkuchni mówca;
Dziś cichy rolnik, dobry pan,
Wyborny druh, z prostoty znan,
Kawaler — ojciec dzieci hufca,
Ba, nawet i uczciwy człek:
Tak to poprawia się nasz wiek.

V

Niegdyś z pochwałą doń usłużną
Zbliżał się słodko nawet wróg...
W asa o sążni²⁶⁵ pięć nie próżno
On z pistoletu trafiać mógł!
W bitwie z odwagi raz zasłynął,
Gdyby się nie spił, byłby zginął;
Lecz z kałmuckiego konia spadł
Odważnie w błoto... Ani zbladł,

²⁶⁴wiorsta — daw. ros. jednostka długości, nieco ponad kilometr. [przypis edytorski]

²⁶⁵sążeń — daw. jednostka długości, równa szerokości rozpostartych ramion dorosłego mężczyzny, tj. ok. 1,8–2 m. [przypis edytorski]

Kiedy go Francuz brał w niewolę...
Toż zakład był!... Honoru bóg,
Regulus²⁶⁶ nowy, gdyby mógł,
Przyjąłby znowu więźnia dołę,
Aby na kredyt u «Verie»²⁶⁷
Co dzień butelki spijać trzy!

VI

Niegdyś szyderstwem w ludzi godził,
Z głupców zabawnie umiał drwić,
I nawet mędrców za nos wodził,
Powagą żart potrafił kryć;
Wprawdzie za tę lub ową sztuczkę
Dostał niekiedy sam nauczkę;
Wprawdzie niekiedy miewał kram,
Gdy w własne sieci wpadał sam...
Lecz się wesoło spierać umiał
Odciać się, czasem żarcik znieść;
Wcale rozważny, sam rozumiał,
Kiedy ma milczeć, kiedy pleść;
Sklócić przyjaciół — talent miał
I w pojedynkę później pchał.

VII

Lub godził szybko spór zażarty,
Aby śniadanie w trójkę zjeść,
Po czym snuć skrycie kłamstwa, żarty,
Zgodzonym wieniec hańby spleść.
*Sed alia tempora!*²⁶⁸ Swawoli,
Jak i miłości, przejdzie kolej
Wraz z tchem wiosennym młodych burz...
Zarecki dziś, jak rzekłem już,
Pod cień kasztanów i akacyj
Od burz się ukrył, ciszy chce,
Dzieciom wskazuje A, B, C,
Kapustę sadzi jak Horacy,
O rozplód gęsi bardzo dba...
Mędrzec — spokoju wartość zna.

VIII

Rozsądny był... Oniegin tedy,
Chociaż szacunku nie miał dlań,
Lubił pogadać z nim niekiedy
I cenił trzeźwość jego zdań;
Chętnie widywał go czasami.
Więc, gdy stukając obcasami,
Zarecki rankiem wstąpił doń,
Nie zdziwił się, wyciągnął dłoń...
Ten ledwo wita — mina sucha —

²⁶⁶ *Regulus*, właśc. *Marcus Atilius Regulus* (III w. p.n.e.) — rzym. konsul i dowódca w czasach I wojny punickiej, wzór patriotyzmu i wierności danemu słowu; wzięty do niewoli przez Kartagińczyków został zwolniony na dane przez siebie słowo, że w Rzymie wynegocjuje dla nich pokój albo powróci do niewoli; dotarwszy do Rzymu, odrzucił zawarcie traktatu, przekonując rodaków, że korzystniejsze będzie kontynuowanie wojny ze słabnącym przeciwnikiem; zgodnie z danym słowem powrócił do Kartaginy, gdzie zginął zamęczony. [przypis edytorski]

²⁶⁷ *Verie* — paryski restaurator. [przypis autorski]

²⁶⁸ *Sed alia tempora* (łac.) — Lecz czasy inne. [przypis edytorski]

Szybko rozmowy przerwał tok —
I topiąc w nim złośliwy wzrok,
Podaje kartkę mu od druha.
Oniegin kartkę szybko wziął,
Podszedł do okna, czytać jął...

IX

Szlachetny, miły list, a krótki:
Wyzwanie; w liście Leński mój
Grzecznie, lecz chłodno, bez ogródki,
Zapraszał przyjaciela w bój.
Oniegin ledwie okiem rzucił,
Wnet ku posłowi się odwrócił
I, jakby słów się zbytnich strzegł,
Tylko: «Jam zawsze gotów» — rzekł.
Zarecki powstał... W progi rusza...
«Nie może zostać: zdarzył traf,
Że ma dziś w domu wiele spraw»...
Znikł bez wyjaśnień... Eugeniusza,
Kiedy pozostał z sobą sam,
Dręczył tej głupiej sceny kłam.

X

I słusznie dręczył: po rozbiorze,
Na wczorajszego zajścia tle,
Odnalazł własną winę może;
Czuł, że już w tym postąpił źle,
Iż z czułych serc w minionej dobie
Tak lekkomyślnie zadrwił sobie;
Po wtóre zaś: niech czuje wieszcz
Z powodu głupstwa gniewu dreszcz
I głupstwa robi... Bo to wolno
Ośmnastu latom... Ale on,
Gdy w sercu czuł przyjaźni ton,
Przesądów piłką być bezwolną
Nie wolen... Winien poryw zgnieść,
Jak mąż z honorem zgodę nieść.

XI

Mógł myślą krew swą uspokoić,
Miał się najeżyć jako zwierzę;
I młode serce mógł rozbroić
Uczuciem własnym... «Licho bierz!
Za późno teraz... Zresztą drwinkarz
(Myśli Eugeniusz), pojedynek
Wsadził w tę sprawę swoje kły;
Gaduła stary, plotkarz zły...
Prawda, jest godna dlań zapłata —
Pogarda... Ale głupców cech —
Ich szept — spojrzenia drwiące — śmiech»...
I oto wam opinia świata!
Honor — nasz bożek i nasz kat!
To, na czym dziś się kręci świat!

XII

A Leński w domu, po swym liście,
 Czeką, gorączki czując dreszcz...
 Nareszcie sąsiad uroczyście
 Przywiózł odpowiedź. Rad mój wieszcz...
 Świąteczny dzień dla zazdrośnika!
 On bał się figlów swawolnika,
 Co mógł obrócić wszystko w żart,
 I znaleźć pretekst (mimo hart
 Swej duszy), by nie stanąć w walce...
 Lecz wszystko dobrze! Pewny — czyn:
 Jutro przed świtem, gdzie jest młyn,
 Zjadą się obaj, zimno palce
 Na cynglach złożą... ścisną broń
 I mierzyć będą w druha skroń!

XIII

Kokietkę pragnąc znienawidzić²⁶⁹,
 Wzburzony Leński nie chciał już
 Przed pojedyńkiem Olgi widzieć;
 Patrzył na blask wieczornych zórz,
 Na zegar — ale... ot, wypadek! —
 Znalazł się wkrótce u sąsiadek.
 Myślał, że jego przyjazd w dom
 Uderzy w Olę jako grom.
 Gdzie tam! Jak dawniej z sieni skoczy
 Witac go Olga... Tenże gest;
 Tak samo jasna, świeża jest;
 Tak samo przez wesołe oczy
 Patrzy nadziei wietrznej wschód:
 Słowem, jest taka, jak i wpród!

XIV

«Czemu pan wczoraj znikł tak wcześniej?»
 Pierwszym pytaniem brzmi jej głos,
 Leńskiemu zda się, że jest we śnie,
 Milcząc, na kwintę spuścił nos.
 I gniew, i zazdrość znikły oto
 Przed pieszczotliwą tą prostotą,
 Przed jasnym blaskiem onych ocz.
 I Leński myśli: «Tu się ucz,
 Jak z oczu tych o sercu wnosić!
 Kocha mnie jeszcze!»... Żal i wstyd,
 I skruczę czuje... Gniewu syt,
 Sam przebaczenia gotów prosić...
 I drży... Nie może znaleźć słów...
 Szczęśliwy jest i niemal zdrów.

XV, XVI

.....

²⁶⁹nienawidzić (daw.) — dziś popr.: nienawidzić. [przypis edytorski]

XVII

I patrzy, patrzy w obraz miły...
 Lecz znów na czoło pada cień;
 Posmutniał... Biedak nie ma siły
 Przypomnieć jej wczorajszy dzień;
 I myśli: «Będę zbawcą Oli,
 Nie ścierpię, aby ze złej woli
 Rozpustnik jad w nią pochlebstw wlał
 I młode serce skusić miał;
 By na łodydze lilii hożej,
 Toczając ją, usiadł podhy czerw,
 By kwiat dwóch ranków uwiądł wpierw,
 Zanim listeczki swe roztworzy».
 A skryty sens tych dumań był:
 Stanowczo będę z nim się bił!

XVIII

O, gdyby wiedział, jaka strzała
 W płonącym sercu Tani tkwi!
 Gdyby Tatiana to wiedziała,
 Że jutro przed grobowe drzwi
 Eugeniusz z Leńskim pójda razem
 By o nie toczyć spór żelazem:
 Może jej miłość — kilka słów
 Złączyłyby przyjaciół znów!
 Lecz nikt nie umiał należycie
 Wyczytać żaru z bladych lic;
 Oniegin o tym nie rzekł nic,
 Tatiana usychała skrycie;
 Niania — ta wiedzieć mogła, lecz
 Zgadywać — ba, to nie jej rzecz.

XIX

Przez cały wieczór roztargniony
 Leński to wesół był, to milki;
 Lecz kto przez Muzę jest pieszczony,
 Ten zawsze taki; to jak wilk
 Spojrzał — i siadł przy klawikordzie
 I akord bierze po akordzie;
 To w Olę oczy wlepi znów
 I szepcze: «Jam szczęśliwy, mów!».
 Lecz późno; jechać pora. Serce
 Ból ścisnął. — Kiedy żegna ją,
 Wszystkie mu struny w duszy drżą
 I sam ze sobą jest w rozterce;
 Więc cień na licach Oli legł...
 «Co tobie?» — «Nic!» — I z schodów zbiegł.

XX

Przyjechał do dom; pistolety
 Zbadał, w szkatułce zamknął znów;
 Legł i drogiego tom poety
 Otwiera; czar Schillera słów
 Nie działa jednak... Myśl ucieka,
 Nie drzemie serce, krwią ocieka;

Nad jego łóżem dzierży straż
Uroczą wizja: Oli twarz...
Więc książkę zamknął, pióro chwyta;
Przy świecy pisze... Cisza w krąg...
Pełne miłosnych bredni, mąk,
Leją się dźwięki... W głos je czyta
Pełen liryzmu, ognia, sił,
Jak Delwig²⁷⁰, gdy pijany był.

XXI

Mam wiersze te; nie zagięły...
Oto jak pieśń Leńskiego brzmi:
«O kędy, kędyście umknęły,
Mej młodej wiosny złote dni.
Dzień przyszedł idzie... Cóż gotuje?
Daremnie w przyszłość wzrok szybuje,
Bo czegoż szuka w gęstej mgle?
Los słuszność ma, cokolwiek śle!
Czy padnę sam, przebity strzałą,
Czy cios mnie minie w groźnym dniu —
Za wszystko dank²⁷¹: czuwania, snu,
Zakreślił czas granicę śmiało.
Błogosławiony troski dzień,
Błogosławiony nocy cień!

XXII

Zabłysznią jutro ranne zorze,
Jaskrawym światłem zagra dzień,
A ja, być może, głowę złożę
W grobowca tajemniczy cień.
W cichej letejskich wód głębinie
Młodego wieszczą pamięć zginie.
Świat mnie zapomni... Niechaj tak!
Lecz ty, o dziewczę, przyjdiesz wszak
Łzę wylać do mej wczesnej urny
I myśleć: dla mnie poniósł zgon,
Jedyną mnie poświęcił on
Świt burzliwego życia chmurny!
Najdroższa moja!... Będę śnić
Żem Twój małżonek... Przyjdź... o przyjdź!»

XXIII

Tak pisał on «niejasno — ckliwie»
(Co romantyzmem u nas zwą,
Choć ja się nazwie takiej dziwię;
Lecz co tam! Jest to kwestią czczą).
Wreszcie przed samym świtem zaśnie;
Znużoną głowę spuścił właśnie,
Gdy pisał modny wyraz ten:
«Ideał»... Lecz zaledwie sen
Objął go głębszy nad stolikiem
I uniósł w słodkich marzeń świat,

²⁷⁰ Delwig, Anton Antonowicz (1798–1831) — ros. poeta i redaktor, przyjaciel Puszkina z jednej klasy szkolnej.
[przypis edytorski]

²⁷¹ dank (daw., z niem.) — podziękowanie; nagroda. [przypis edytorski]

Już do pokoju sąsiad wpadł,
Budzi Leńskiego głośnym krzykiem:
«Godzina siódma! Jechać czas!
Oniegin dawno czeka nas!».

XXIV

Lecz mylił się; bo jak zabity
Eugeniusz w owej porze spał.
Już słońce wzgórz pozłaca szczyty,
Już kogut wiele razy piał.
Oniegin śpi. I wyżej słońce
Wznosi się... Płatki śniegu lśniące
Rozrzuca zamieć... Nikną mgły...
On leży jeszcze... Jeszcze sny
Latają nad nim... Nagle oczy
Roztwiera... Senny wyraz znikł...
Coś przypomina... Rozwarł w mig
Poły kotary... Z łóżka skoczy.
W szczelinę bije światła pas.
Widzi Oniegin: jechać czas.

XXV

Gwałtownie dzwoni, nawołuje...
Wbiegł lokaj — Francuz, pan Guilleau.
Szlafrok, pantofle proponuje,
Bieliznę wyjął, podał ją.
Eugeniusz spieszy... (Moc kłopotów)...
Poleca służce, by był gotów
Pojechać z nim, ażeby broń
W szkatułce wziął... Już parska koń
Przy lotnych saniach... Siedli żwawo,
Do młyna lecą... Już tam są...
Za panem niesie broń Guilleau —
Lepage'a²⁷² groźne lufy. W prawo
Skierował stangret sanek ruch...
Ma czekać tam przy dąbkach dwóch.

XXVI

Wsparty o groblę Leński czeka,
Wpatrzony w dal... Zarecki siadł;
O młynie znawczy²⁷³ sąd wyrzeka:
W biegaczu znalazł kilka wad.
Oniegin podszedł, wybaczenia
Za zwłokę prosi. Lecz zdziwienia
Zarecki zrobił ręką gest:
«A gdzież sekundant Pański jest?».
Klasyk i pedant w pojedynkach
Metodę kochał, chciał, by człek
Nie byle jak od kuli legł,
Lecz jak w przepisach i przyczynkach
Do owej sztuki kazał świat;
Czczył święcie prawa dawnych lat.

²⁷²Lepage — słynny fabrykant broni. [przypis autorski]

²⁷³znawczy — przymiotnik od: znawca. [przypis edytorski]

XXVII

«Sekundant mój?» — Eugeniusz powie —
 «On tu, *monsieur* Guillot, mój druh...
 Nie sprzeciwią się, panowie...
 Dodam, gdym wasz obraził słuch,
 Że choć nieznany, bez znaczenia,
 To człek uczciwy — bez wątpienia!».
 Zarecki wargi przygryzł... Ów
 Do przyjaciela rzecz znow:
 «Więc cóż, zaczniemy?». Wstrząsnął głową
 Włodzimierz: «Owszem». I za młyn
 Szli obaj... Sekundantom z min
 Czytasz, że ważną są umową
 Zajęci... Odwróćni w pól
 Wrogowie stoją... Oczy w dół...

XXVIII

Wrogowie?!... Dawnoż ich rozdziela
 Krwi bratniej żądza — straszny głód?
 Dawnoż wśród słodkich chwil wesela
 Dzielili uczty, myśli, trud?
 A teraz gniewni i cyniczni,
 Jakby wrogowie dwaj dziedziczni,
 W śnie czy w obłądnie, z zimną krwią
 W pierś przyjacielską mierzyć chcą
 I knują zguby plan surowo?
 Czyż się nie zaśmiać, zanim dłoń
 Krwią nie powala bratnia skroń?
 Czy się nie rozejść pokojowo?
 Ba!... Świeckiej złości dziki zgrzyt
 Zna jedną moc — fałszywy wstyd!

XXIX

Już pistoletów lśni żelazo,
 Słysząc o stemple młotków dźwięk,
 I kule w rżnięte lufy wążą,
 I zabrzmiał pierwszy kurków szczęk.
 I szarą strugą na panewki
 Proch się posypał ze sakiewki.
 A cyngiel trzyma kurka zęb
 W odwodzie jeszcze. Już za dęb
 Guillot się schował. Płaszcz szeroki
 Odrzucił każdy z wrogów dwóch.
 Zarecki, ściśle ważąc ruch,
 Trzydzieści dwa odmierzył kroki...
 Prowadzi druhów do ich met...
 Pistolet bierze każdy wnet.

Pojedynek

XXX

«Teraz się schodźcie»...
 Idą wrogowie,
 Jeszcze nie mierząc, z zimną krwią,
 Wolno i równo wznoszą nogi,
 Trzy kroki przeszli... Ach, to są
 Trzy stopnie, które w grób prowadzą.

Eugeniusz pierwszy, z wielką władzą
Nad sobą, ciągle krocząc w bój,
Pistolet jął podnosić swój.
Jeszcze pięć kroków przeszli... Leński
Przymruża oko... z ciężkim tchem
Celować począł... Ale wtem
Oniegin strzelił... Groźna klęski
Godzina bije... Leński dłoń
Rozwarł, wypuścił cicho broń...

XXXI

Na pierś bez jęku składa rękę
I pada. Lecz zamglony wzrok
Śmierć wyobraził, a nie mękę.
Tak wolno w dół przez górski stok
Śnieżna lawina sunie, jeszcze
W słońcu miotając iskier deszcze...
Eugeniusz pobladł, uczył chłód,
Spiesz na pomoc... Próżny trud!...
Patrzy i wzywa... Nadaremnie:
Jego już nie ma. Młody wieszcz
Kres wczesny znalazł. Chłodu dreszcz
W kwiat piękny wniknął potajemnie...
I uwiądnął kwiat w jutrzniowy czas,
I na oltarzu ogień zgasł.

XXXII

Leżał bez ruchu. Dziwnie była
Spokojną twarz... Śmierć starła gniew.
Kula na wylot pierś przebiła;
Dymiąc się, z rany ciekła krew...
Wcześniej o jedno okamgnienie,
A biło w sercu tym natchnienie,
Nadzieja, miłość, boleść, gniew,
Igrało życie, wrzała krew.
Teraz, jak w domu opuszczonym
Cisza i zmrok... Na pustki znak
W nim okiennice przywarł hak
Ku szybom, kredą pobielonym.
Uszła zeń pani kędyś w świat.
Gdzie jest, wie Pan Bóg... Przepadł ślad.

XXXIII

Mile jest sypać śmiało żarty,
Gdy się nie umie odciąć wróg,
Mile jest patrzeć, gdy uparty
W dół schyli swój bodliwy róg
I nie śmie spojrzeć się w zwierciadło,
By się w nim poznać nie wypadło;
Milej, gdy wściekły w świetle dnia
Zawyje z głupia: toć to ja!
I mile jest, gdy w uniesieniu
Wreszcie was wyzwie taki kiep²⁷⁴,

²⁷⁴kiep (daw.) — człowiek nierozgarnięty, dureń. [przypis edytorski]

Celować w jego blady łeb,
Stojąc w szlachetnym oddaleniu...
Lecz nie wiem, czyli byłbyś rad,
Posławszy go na tamten świat.

XXXIV

A cóż dopiero, kiedy padnie
Od waszej kuli młody druh,
Że odpowiedział nie dość ładnie
Lub głupstwem wasz obraził słuch,
Drobnostką dotknął przy butelce,
Chociażby sam, rozdrażnion wielce,
Wyzwanie harde posłał wam —
Powiedźcie sami, ile płam
Znajdziecie wówczas w swojej duszy,
Widząc, jak zachwiał się, jak padł,
Śmiertelnie w oczach waszych zbladł,
Kiedy się więcej nie poruszy,
Kiedy na ziemi stygnie w mig,
Głuchy na wasz rozpaczny krzyk?

XXXV

Pistolet dłonią gniótl zdrętwiała
Jakby go Harpii²⁷⁵ legion strzegł;
Eugeniusz oczy wlepił w ciało.
«No cóż? Zabity!» — sąsiad rzekł.
«Zabity!» Krzyk ten go ocucił;
Eugeniusz zadrżał, broń odrzucił,
Odchodzi — woła ludzi — znikł...
Zarecki zręcznie, jako zwykł,
Na saniach składa chłodne ciało,
Skarb straszny kryje burką swą...
Poczuwszy trupa, konie drżą,
Rozdęły chrapy, pianą białą
Bryzają na wędzideł stal
I już jak strzała lecą w dal...

XXXVI

Wam żal poety, przyjaciele!
Los w nim naczynie drogie stłukł,
On zapowiadał nadziei wiele;
Nim złote wróżby spełnić mógł,
Uwiądł!... Gdzie teraz poryw świetny,
Gdzie wzniosły zapał, gdzie szlachetny
Uczuć i myśli młodych pęd?
Przed brudem życia piękny wstręt?
Gdzie są miłości żądze złudne?
Dążność do wiedzy, grzechu strach,
Pragnienie pracy — i gdzież, ach!
Marzenia tęskne, widma cudne
innego życia — i gdzież wy,
Świętej poezji słodkie sny!...

²⁷⁵*Harpie* (mit. gr.) — demony w formie ptaków z kobiecymi głowami; porywały dusze zmarłych. [przypis edytorski]

XXXVII

Ach, może on dla dobra świata
 Lub choć dla sławy zrodzon był...
 Z umilkłej harfy pieśń nie wzłata,
 Co może miałyby dość sił,
 By grzmieć przez wieki... Duch poety
 Może do wyższej kroczył mety
 Przez stopnie świata... W straszny dzień
 Jego męczeński zabrał cień.
 Ze sobą świętą tajemnicę...
 I może przez złowrogi los
 Zmilkł żywotwórczy dla nas głos
 I za mogilną już granicę
 Doń nie doleci w przyszły czas
 Hymn błogosławieństw wdzięcznych mas!

XXXVIII

.....

XXXIX

A może być i tak: poecie
 Zwyczajny los gotował czas;
 Młodości dni by przeszły przecie,
 Ogień by w duszy jego zgaśł.
 On sam by mocno się odmienił,
 Z Muzą się rozstał i ożenił,
 Życie zrozumiałby w sam raz
 I w haftowany szlafrok włożył;
 Na wsi szczęśliwy i rogaty
 W podagrze²⁷⁶ późny żywot wiódł,
 Jadł, pił, poziewał, tłuszczał, chudł
 I w łóżku wreszcie skończył z laty²⁷⁷,
 Pośród lekarzy, dziatwy, sług,
 Bab, co się z bekiem tłoczą w próg.

XL

Tak, czy inaczej — Muz wielbiciel,
 Wsłuchany w dźwięk nadziejskich stron,
 Kochanek młody i marzyciel,
 Z ręki przyjaźni znalazł zgon!...
 Jest miejsce: w lewo idź od siola,
 Gdzie mieszkał pieszczoch Muz — tam woła
 Oracza w skwar dwu sosen cień;
 Korzenie swoje jeden pień
 Tam z korzeniami splótł drugiego;
 W krąg nich owinął strugi swe
 Strumień, co z gór pobliskich rwie:
 Z dzbankami tam żniwiarki biega;
 Cień gęsty bije tam na twarz;
 W tym miejscu prosty pomnik masz.

²⁷⁶ *podagra* — dna moczanowa, rodzaj zapalenia stawu, zazwyczaj u palucha u stopy. [przypis edytorski]

²⁷⁷ *z laty* — dziś N. Im: z latami (tu domyślnie: życia). [przypis edytorski]

XL I

Pod nim (gdy skąpe krople zlewa
 Wiosenny czas na zasiew pól),
 Pastuch, pstre łapcie plotąc, śpiewa
 Rybaków wołzkich²⁷⁸ tęskny ból.
 Mieszczanka młoda, w letniej porze
 Mieszkając na wsi, po ugorze
 Samotna konno mknąc co tchu,
 Rzemienią uzdę ściąga tu,
 Wstrzymuje konia przed kamieniem,
 Odsłania woal, napis ów,
 Złożony z kilku prostych słów,
 Przeczyta biegłych ócz spojrzeniem;
 I oczy jej przesłoni mgła,
 Po miłym licu spłynie łza.

XL II

I stępa jedzie pośród pola,
 Marzenia w sercu wiodą rej...
 I mimo woli wieszczą dola
 Zapelnia całą duszę jej.
 I myśli: «Co się z Olgą stało?
 Czy długo serce jej cierpiało?
 Czy krótko płacząc, zniosła cios?
 I jaki jest jej siostry los?
 Gdzie dziwak ów chmurnego serca,
 Piękności modnych modny wróg,
 Wygnaniec ze światowych dróg,
 Młodego wieszczą druh-morderca?».
 Czekaście, proszę: przyjdzie czas,
 O wszystkim powiadomię was.

XL III

Ale nie teraz. Choć serdeczną
 Do bohatera słabość mam,
 Chociaż doń wrócę. Dziś konieczną
 Rzeczą jest wytchnąć... Wyznam wam,
 Że wiek do twardej prozy skłania,
 Mój wiek figlarny rym odgania;
 Za rymem — ach! nie odgadłbyś —
 Leniwszym krokiem stąpam dziś.
 Ochoty dawnej braknie stalce²⁷⁹
 Mazać arkusze, wiersze snuć,
 Gdy moją duszę poczał truć
 I w ciszy wsi, i w świata walce
 Innej, surowszej troski jad,
 Innych, zimniejszych marzeń kwiat.

XL IV

Jam głos usłyszał innych marzeń,
 Mam w sercu sroższych bólów stal,
 A zwiął nadzieję bieg wydarzeń;
 I dawnych smutków dziś mi żal.

²⁷⁸wołzski — dziś popr.: wołżański (przym. od nazwy rzeki Wołgi). [przypis edytorski]

²⁷⁹stalka (daw. pot.) — stalówka, element pióra do pisania. [przypis edytorski]

O sny, gdzież wasza jest osłoda?
Gdzie wieczny rym jej: dusza młoda?
Czyż czas z jej wieńca świeżość startł
I wianek z głowy mojej zdarł?
Bez elegijnej metafory
Wypadaż wreszcie przyznać mi,
Że znikła wiosna moich dni
(Com żartem twierdził do tej pory)?
I już mi jej nie wróci świat?
Trzydzieści skończę wkrótce lat?

XLV

Wybił południa czas, wyraźnie
Trzeba to przyznać... Już po śnie!
Więc pożegnajmy się przyjaźnie,
Młodości mojej lekkie dnie!
Więc dzięki wam za upojenia,
Za smutek, słodkie udręczenia,
Za uczty, burze i za gwar,
Za wszystkich darów waszych czar,
Za wszystko dzięki ci, młodości!
Od ciebie w ciszy i wśród trwóg
Jam zaznał uciech... ilem mógł...
Jam syty! Dość!... Na szlak przyszłości
Z jasną dziś duszą wstąpić chcę,
Odpocząć po młodości śnie.

XLVI

Niech się obejrzę. Sądów cieniu,
Gdziem żył wśród głuszy, tyle snów
Z mej duszy wysnuł, gdziem w pragnieniu,
W lenistwie pędził dni — bądź zdrów!
Lecz ty, natchnienie młode, raźniej
Służ postarzałej wyobraźni,
W drzemiącym sercu obudź prąd
I często zjawiaj się w mój kąt.
Nie daj ostygnąć duszy wieszczej,
Zgoryczeć, uschnąć, iżby czas
Zamienił ją na twardy glaz —
Pośród światowych uciech kleszczy,
Śród głupców, którzy blaskiem lśnią,
Pyszaków, którzy z uczuć drwią,

XLVII

Śród tchórzów chytrych i cynicznych,
Spieszonych dzieci z duszą czczą,
Śród łotrów nudnych i komicznych,
Służalców, co do kajdan lgną,
Pośród kokietek rozmodlonych,
Śród sędziów tępych, nieproszonych,
Pośród powszednich, modnych scen,
Miłości nikłych jako sen,
Pośród oszczerców, błaznów, trutni,
Co w zimnych sądach szerzą jad;

Śród płaskich myśli, grzecznych zdrad,
Bezmyślnych rozmów, nędznych kłótni —
W odmęcie tym, gdzie z wami wraz
Pograżył mnie nasz miły czas.

ROZDZIAŁ VII

*Jakże tu nie lubić rodzimej Moskwy.*²⁸⁰

Baratyński

I

Już śniegi, wiosny promieniami
Pognane z gór stojących w krąg,
Mętnymi zbiegły strumieniami
Na zatopione równie łąk.
Ocknąwszy się z uśmiechem w oku,
Natura wita ranek roku;
Lśni błękit nieba w ranny czas...
I przezroczysty jeszcze las
W zielony puch się stroi szczytnie;
Pszczola opuszcza biedny ul,
Leci podatek zbierać z pól;
Dolina schnie i w barwy kwitnie.
Na drogach stada wzbily kurz;
I nocą słowik śpiewał już.

II

Miłości poro! wiosno! wiosno!
Jak smutnie witam powrót twój!
W mej duszy budzisz pieśń żalosną,
Poruszasz rzewnie krwi mej zdroj.
Ach, z jakim ciężkim upojeniem
Dziś się napawam twoim tchnieniem,
I gdy twój powiew leci z pól,
W tej ciszy wiejskiej czuję ból!
Czyli mi obcą jest uciecha?
Czy wszystko, co radością drży,
Co życiem drga i blaskiem skrzy,
We mnie tęsknoty budzi echa?
I tylko nudy wieje tchem
Na duszę, śpiącą martwym snem?

III

Gdy wiosna nowy listek wplata
Na miejsce tego, który zmarł,
Czyż pamiętniejszą bywa strata
Tych, które wiatr jesienny zdarł?
Czyliż z naturą ożywioną
Łączymy myślą zasmuconą
Sprzeczność więdnących naszych lat,
Których nie wróci nigdy świat?
Być może inną, starą wiosnę

²⁸⁰*Jakże tu nie lubić rodzimej Moskwy?* — cytat z poematu Eugeniusza Baratyńskiego *Uczty*. [przypis edytor-
ski]

Marzenie przypomina nam
I na swych skrzydłach niesie tam,
Gdzieśmy roili sny miłosne,
W tę księżycową cudną noc,
Gdyśmy poznali szczęścia moc!...

IV

Próżniacy mili, którym chmura
Nie zasępiła nigdy czoł,
Wy, mędrcy szkoły Epikura²⁸¹,
I ty, rolniczych dziatwo szkół,
I wy szczęśliwej wsi Pryjamy²⁸²,
I wy, sentymentalne damy,
Hej, wiosna woła na wieś już —
Pora roboty, ciepła, róż,
Pora przechadzek ulubionych,
Kuszających nocy miły czas...
Hej, w pola! wszyscy pędźcie wraz
W karocach szczelnie zapełnionych,
Lub pocztą na wsi zróbcie zjazd
Poprzez rogatki waszych miast.

V

I ty, mój miły czytelniku,
W swój zagraniczny siadaj kocz²⁸³;
Z miasta, gdzieś zabaw miał bez liku
Przez całą zimę, za mną skocz...
Pójdziem z kapryśną Muzą moją
Tam, gdzie szumiące wierzby stoją,
Tam, gdzie potoku szemrze zdroj,
Tam, gdzie Eugeniusz mieszkał mój,
Pustelnik, z dziwactw swoich sławny,
Gdzie jeszcze bawił zimy tej,
W sąsiedztwie miłej Tani mej,
Tej marzycielki niepoprawnej,
Gdzie nie ma go, bo uszedł w świat...
Gdzie smutny pozostawił ślad.

VI

Śród gór, półkolem roztopczonych,
Pójdziemy, gdzie strumienia pas
Po łąkach wije się zielonych
Ku rzece przez lipowy las.
Tam róż kochanek, słowik, śpiewa
Przez całą noc; tam rozebrzmiewa
Szept źródeł; dziko kwitnie tarń²⁸⁴.
Tuli się gład mogilny w darń,
Pod cieniem sosen dwóch zgrzybiałych;
Napisem rytym mówi gład:
«Włodzimierz Leński śpi tu, zgał

²⁸¹ *Epikur* (341–270 p.n.e.) — filozof gr., uznający szczęście za najwyższą wartość, zwolennik hedonizmu. [przypis edytorski]

²⁸² *Priam* (mit. gr.) — król Troi podczas wojny trojańskiej; miał wiele żon i liczne dzieci. [przypis edytorski]

²⁸³ *kocz* — rodzaj czterokołowego powozu konnego, często na resorach. [przypis edytorski]

²⁸⁴ *tarń* (daw.) — tarnina, kolczasty krzew, dający drobne, cierpkie owoce. [przypis edytorski]

W rozkwicie wieku śmiercią śmiałych».
Wiek i rok śmierci idzie tu...
«Niech ziemia lekką będzie mu!»

VII

Nad cichą urną tą, bywało,
Z gałązki sosny wianek zwisał;
Wiatr ranny nim kołysał śmiało,
A czasem czerw się w listki wgrzył.
Bywało tam w wieczornej dobie:
Szły dwie dziewice i na grobie,
Spowite w księżycowe mgły,
Objąwszy się, mieszały łzy.
Dziś... zapomnienie tutaj włada;
Do grobu trawą porósł szlak
I na gałęzi wianka brak;
Tylko pod głazem jeszcze siada
Siwiutki pasterz, plecy gnie,
Nuci i łapcie plecie swe.

VIII, IX

.....

X

Mój biedny Leński! Wszakże ona
Już wyplakała łez swych zdroj.
Ach, jego młoda narzeczona
Prędko zdradziła smutek swój.
Ktoś inny jej pociągnął oczy,
Ktoś inny pochlebstw jad uroczy
Wlał w serce wietrzne, uspił żal...
Już za ułanem patrzy w dał,
Ułana kocha sercem całym,
Z nim przed ołtarzem stoi już;
Na licach blask wstydliwych róż,
Schylona twarz pod wieńcem białym,
Na ustach lekki uśmiech drga,
W spuszczonych oczach ogień gra.

XI

Mój biedny Leński! Czy mogiła
Nie daje mocy wszystko znieść?
Czy go za grobem zasmuciła
O zdradzie tej fatalna wieść?
Czy go nad Letą nic nie smęci?
Śpi, szczęśliw z wiecznej niepamięci,
Głuchy dla ziemskich dźwięków, zdrad,
I niemym jest dla niego świat?...
Tak! Obojętne zapomnienie —
Oto umarłych zwykły los:
Kochanek, druhów, wrogów głos
Zamilknie wnet; o nasze mienie
Jedynie spadkobierców chór
Prowadzi brudny, gniewny spór.

XII

Już wkrótce dźwięczny głosik Oli
 W Łarinów domu zmiłknąć miał.
 Ułan, niewolnik swojej doli,
 Jechał do pułku, żonę brał.
 Staruszka, córkę swą żegnając,
 Gorzko się łzami zalewając,
 Trzęsła się cała; Tania, acz
 Śmiertelnie blada, jednak płacz
 Wstrzymała, raczej łez nie miała.
 W pamiętny pożegnania dzień,
 Służba stłoczyła się przed sień,
 Karetę młodych otaczała...
 Wszystko się jęło krzątać, biec...
 Tania nie mogła słowa rzec.

XIII

I długo, blada jako ściana,
 Patrzyła za karetą w ślad...
 I oto sama jest Tatiana!
 Ach, przyjaciółka tylu lat,
 Owa młodziutka gołębica,
 I bliska krwią jej powiernica
 W świat obcy dąży... Straszny cios!
 Na zawsze je rozłączył los.
 Jak cień, bez celu, błądzi Tania,
 W osierocony idzie sad;
 Wszystko w jej serce sączy jad;
 Wszystko od chwili pożegnania
 Coraz w niej sroższy budzi żal...
 Zdusiła łzy i patrzy w dal...

XIV

Czas w samotności smutnie płynie,
 Powstają roje dawnych snów
 I o dalekim Onieginie
 Serce poczyna mówić znów...
 Ach, nienawidzić go powinna:
 W zgubie Leńskiego była czynna
 Dłoń jego... Przezeń zginął brat —
 Mąż przyszły Oli... Ale świat
 Zapomniał wieszczą... Narzeczona
 Kocha innego... poszła z nim.
 Pamięć o piewcy, jako dym,
 W błękitne niebo lecąc, kona...
 Jeszcze go może serca dwa
 Pomną... Lecz na co ból ich trwa?

XV

Był zmierzch. Ciemniało niebo. Rzeka
 Płynęła cicho. Brzęczał chrząszcz.
 Wiatr pieśni ze wsi niósł... Z daleka,
 Za rzeką, ponad lasów gąszcz
 Z rybaczych²⁸⁵ ogni dym wlatywał;

²⁸⁵rybaczy (daw.) — dziś: rybacki. [przypis edytorski]

Miesiąc wieczorną mgłę przesywał
Blaskiem... I srebrem drżała mgła.
Tatiana w polu sama szła...
Szła, szła... Aż wtem przed zamyśloną
Pod wzgórzem wyrósł pański dwór...
Na lewo sad, na prawo bór.
Patrzy na dom, na odwróconą
W szybie wód ścianę... W chwili tej
Silniej zabiło serce jej.

XVI

Przez moment ją wątpliwość trzyma:
«Iść naprzód, czy się cofnąć?... At!
Nikt mnie tu nie zna, jego nie ma,
Spojrzę na dom ten, zajdę w sad».
I schodzi z wzgórza... Ledwie dyszy...
Wchodzi we wrota... W martwej ciszy,
Zda się, spoczywa pusty dwór...
Wtem ze szczekaniem psiarni chór
Rzuca się na nią... Tania krzyczy...
Zbiega się wiejskich chłopców tłum;
Zachodzi kłótnia, rośnie szum,
Každy obronić pannę życzy...
Lecz rozegnali wreszcie psy...
Tatiana jeszcze lekko drży.

XVII

«Czy można» — ochłonąwszy nieco,
Pyta — «zobaczyć pański dom?»
Wnet do Anisji dzieci lecą,
Wracają z krzykiem: «Klucze som!».
Stara za dziatwy zdąża zgrają,
Klucz zgrzyta, drzwi się otwierają...
Tatiana wchodzi... brak jej tchu...
On, on niedawno mieszkał tu!
Patrzy: kij na bilardzie w sali
Śpi zapomniany... Przeszła próg...
Wciśnięta w miętej sofy róg
Szpicruta leży... Tania dalej...
Stara: «Kominek jest tu... Tam
Nasz pan siadywać lubił sam.

XVIII

Tutaj z nim często obiadywał
Nieboszczyk Leński... kiedy żył...
Nasz sąsiad często u nas bywał.
A tu gabinet pański był...
Tu sypiał, kawę pijał rano,
Tu mu raporty podawano
I książkę czytał tu do snu,
Dawniejszy pan też mieszkał tu...
W niedzielę... że to nudno w głuszy...
Tu okulary kazał dać,
W «Czarnego Piotra» raczył grać
Ze mną... Zbawienie jego duszy,

A kościom pokój niech da Bóg...
Był krzepki... jeszcze żyć by mógł!»

XXIX

O długo, długo, rozrzuwiona
Ogląda Tania każdą rzecz;
W bolesną rozkosz pogrążona,
Nieprędko krok stąd cofnie wstecz.
Tu wszystko drogie jest jej pono:
I stolik z lampą zakopconą,
I dywan, wytwór pilnych rąk,
Byrona portret, stopy ksiąg,
I w srebrną smugę księżycową
Przenikający drobny kurz,
I widok z okna pól i wzgórz;
I słupek z lalką metalową
O chmurnym czole, oczach wżwyż,
Rękach na piersi złożonych w krzyż.

XX

Tatiana stoi w celi modnej,
Jakby porwana w czarów kraj...
Lecz późno... Wiatr się zrywa chłodny.
W dolinie mroczno. Zasnął gaj.
Miesiąc ukrywa się za górą
I rzeka czerni się ponuro
I tajemniczo szemrze las...
Pielgrzymce dawno wracać czas.
Westchnienie tłumi i spojrzenie
Raz jeszcze rzuca; już do wrót
Podąża, lecz od starej wprzód
Bierze Tatiana pozwolenie
Wizycie nadać dalszy ciąg,
Korzystać w pustym zamku z ksiąg.

XXI

Za bramą żegna się z klucznicą.
A rankiem już na trzeci dzień,
Lipową krąży znów ulicą
I wchodzi w porzuconą sień.
W milczącym siada gabinecie...
Zapominając tam o świecie,
Długo na smutny płacze los.
Potem przewraca książek stos.
Niechętnie naprzód patrzy na nie,
Wypuszcza je z bezwładnych rąk...
Lecz ją uderza wybór ksiąg.
Wkrótce zagłębia się w czytanie
Z płomienną żądzą młodych lat —
I w nich odkrywa nowy świat.

XXII

Choć znudzonego Eugeniusza
Od dawna już nie nęcił druk,

Do kilku dzieł go parła dusza,
Tych nie wyrzuciłby za próg.
Tam śpiewak Giaura i Juana²⁸⁶
Na stole leżał; z nim dobrana
Romansów wiązka; kartek stek,
W których się nieźle odbił wiek
I człek współczesny z duszą suchą,
Egoistyczną, nędzną, czczą,
Z myślą oziębłą, niemal złą,
Bez moralności, z wolą kruchą,
Wciąż szukający błędnych mar,
Na próżny czyn tracący żar.

XXIII

Tam na niejednej był stronicy
Znaczny²⁸⁷ paznokcia ostry rys;
I żywiej płonął wzrok dziewicy,
Czytając ustęp obok kres.
I dreszcz się w Tani coraz wzmaga,
Gdy widzi, jaka myśl, uwaga,
Trafiła w serca jego ton
I z czym się, milcząc, zgadzał on.
Tam jakąś kartkę on zagina,
Tu znak na marginesie kładł;
Wszędzie ołówka zdradny ślad
Wydaje duszę Oniegina:
Króciutki frazes, «nie» lub «tak»,
Wykrzykownik, zapytania znak.

XXIV

I coraz jaśniej — Bogu chwała! —
Przed okiem Tani staje ten,
Przed którym dusza jej zadrżała,
Kto rzucił ją w dręczący sen...
W czym sens zagadki niebezpiecznej?
Ów dziwak chmurny, niebezpieczny,
Piekieł czy stref niebieskich twór,
Ten pyszny czart czy anioł z chmur,
Któż on?... Cień nędzny, co kopiował
Cudze pomysły?... Obcych min
Komentarz tylko?... Moskwy syn,
Co się w Harolda płaszcz drapował?
Leksykon pełny modnych słów?
Wreszcie parodia cudzych snów?

XXV

A więc zagadkę rozwiązała?
Znalazła słowo?... Jaki srom!
Godziny biegną; zapomniła,
Że na nią czeka cały dom.
Za stołem dwóch sąsiadów siada;
Przed nimi stara matka biada:
«Co robić? Czekaj? Ręce złóż?»

²⁸⁶Śpiewak *Giaura i Juana* — Byron, autor poematów *Giaur* (1813) i *Don Juan* (1818–1824). [przypis edytorski]

²⁸⁷znaczny (daw.) — wyróżniający się, widoczny. [przypis edytorski]

A Tania nie jest dzieckiem już!
Toć od niej młodszą była Ola.
Wydać dziewczynę dawno czas,
Lecz co z nią począć? Każdy raz
Odmawia: „Taka moja wola!
Nie pójdę za mąż”... Nie je nic...
W las bieży, smutek wieje z lic.»

XXVI

«A może kocha?» — «Ależ... kogo?
Bujanow swatów przysłał — precz!
Pietuszkow — odszedł tężę drogą,
Był huzar Pychtin — myślę: rzecz
Tu pójdzie składniej... Tydzień gościł,
Patrzył i wzdychał, prawie pościł,
Do nóg się kłaniał... Ale gdzie!
Los świetny — nic! Uparła się!» —
«Do Moskwy, matko, by się zdało,
Tam jarmark panien... Dalibóg!
I wolnych miejsc, jak słyszę, huk...» —
«Och, ojcie mój, dochodów mało!» —
«Na jedną zimę starczy wam;
A nie, to ja pożyczkę dam».

XXVII

W myśl starej trafia dobra rada:
Do Moskwy! — słusznie sąsiad rzekł...
Rachunki robi, cyfry bada,
Czeka, aż spadnie pierwszy śnieg.
Tania nierada z wieści nowej:
Jechać, na świata sąd surowy
Ponieść spóźnionych strojów krój,
Styl mowy starszy niżli strój,
Prowincjonalnych jasnych rysów
Prostotę, którą wydrwi świat...
Iść pod kłujących spojrzeń grad
Moskiewskich Cyrcej²⁸⁸ i dandysów!
O, strach! Nie lepiej to się kryć?
Śród głuszy lasów zawsze żyć?

XXVIII

I Tania teraz wstaje z brzaskiem,
Mknie w pole, rozwiął się jej włos,
Jej oczy smutnym świecą blaskiem...
Staje, spogląda, mówi w głos.
«Żegnajcie, ciche wy doliny,
I wy, znajomych gór wyżyny,
Żegnaj i ty, o lasku mój,
Coś w moich oczach zmienił strój,
Wesoła żegnaj mi przyrodo!
Zastąpiąź twój pogodny blask
Świata bezmyślny szych i blask?
I ty mi żegnaj, o swobodo!

²⁸⁸ Cyrce a. Kirke (mit. gr.) — czarodziejka, która uwięziła Odyseusza na swojej wyspie, a jego towarzyszy zamieniła w świnie. [przypis edytorski]

Kędyż przeznaczeń ciągnie głos?
Co mi gotuje przyszły los?»

XXIX

Coraz są dłuższe jej spacer-y.
Listek, natury miły dar,
Strumyczek, wzgórze, drzew szpalery
Jawią jej jeszcze żywszy czar.
W gajach i polach biegać rada,
Jak z przyjaciółmi z nimi gada,
Żegna rodzinnej rzeki brzeg.
Ale szybkiego lata bieg
Dogania wreszcie jesień złota;
Jako ofiara cały świat
Drży w blasku najświetniejszych szat.
Już północ chmur kłębam i miota,
Zawyje wiatrem, śniegiem tchnie
I czarodziejka zima mknie!

Zima

XXX

Przyszła, rozparła się i szmaty
Wiesza na każdy dębu sęk;
Na pola, szczyty gór, na chaty
Kobierców miękkich rzuca pęk.
I brzegi z rzeką nieruchomą
Swym puchem równa... I łakomo
Mróz czyha... Ale wiejski świat
Z figielków matki-zimy rad.
Ty jedna smucisz się, o Taniu!
Na jej spotkanie nie chcesz iść,
Na mrozie dyszeć, śniegu kiść
Zdjąć z dachu łąźni o zaraniu,
Obmyć nim piersi, plecy, twarz...
Ty w myśli straszną podróż masz!

XXXI

Już odjazd nieraz odroczone;
Wreszcie stanowczy przyszedł dzień.
Starą landarę, odświeżoną,
Toczy kilkoro sług przed się.
I obóz gotów — cztery fury;
Na nich manatków całe góry...
Kufry, krzeselka, z kuchni sprzęt,
Rondelki, misy, garnczków rząd,
Słoje konfitur, z drobiem klatki,
Sienniki i do pierzyn puch...
Wre na dziedzińcu hałas, ruch...
Wszczyna się w izbie śród czeladki
Krzyk, pożegnalny płacz i gwar...
Przywiedli klaczy dziewięć par.

XXXII

W powóz wprzągnięto je bojarski;
Jadło z kucharskich wzięto łap;

Woźnice klną; ich okrzyk dziarski
Miesza się z kłótnią dworskich bab...
Na klaczy chudej i kosmatej
Zasiada forys²⁸⁹, chłop brodaty,
I czeladź zbiega się do wrót,
Żegna się z państwem dobry lud.
Siedli. Szanowny powóz rusza...
Z dziedzińca wreszcie wywłókł się...
«Przytulku drogi, żegnam cię!
Ujrzęz cię kiedyś, wsi, gdzie dusza
W ciszy roila słodkie sny?» —
I z oczu Tani trysły lzy...

XXXIII

Kiedy oświacie dobrodajnej
Szerzej się nasz otworzy świat,
(Według rachuby niezwyčajnej
Mędrców — za pięćset ledwie lat
Nastąpi u nas czas ten błogi),
Zmienia się mocno w Rosji drogi:
Przerzną ją szosy tam i siam,
Przetną, za łącznik służąc nam.
Żelazne mosty nad wodami
Zanucą swój zuchwały łuk,
Przewiercim góry mnóstwem dróg,
Pod wodą przejdziem tunelami,
Na każdej stacji chrzczony lud
Gospodę znajdzie — istny cud!

XXXIV

Dziś zapomniane mosty gniją,
Stan dróg jest oplakanie zły,
Na stacjach krew z nas chciwie piją
I spać nie dają pluskwy, pchły.
I gospód nie ma. W izbie chłodnej,
Kwiecisty w stylu, ale głodny
*Prejskurant*²⁹⁰ dla oględzin masz;
Wisi, apetyt drażniąc nasz.
Zgłodniały czekasz, aż cyklopy²⁹¹
Wiejskie w wolnego ognia skrach
Wyleczą ruskim młotkiem, ach,
Leciuchny wyrób Europy,
Modląc się, by zachował Bóg
Wyboje, rowy wiejskich dróg.

XXXV

Lecz za to śnieg o porze chłodnej
Kryje dróg naszych mnogi brak...
Jak wiersz bez myśli w pieśni modnej,
Tak gładki jest zimowy szlak.

²⁸⁹forys — konny pacholek, pomocnik stangreta. [przypis edytorski]

²⁹⁰prejskurant (z ros.) — cennik, wykaz cen. [przypis edytorski]

²⁹¹cyklopy — tu: kowale; w mit. gr. *cyklopi*, olbrzymi z jednym okiem na środku czoła, wykuwali pioruny dla Zeusa, pracowali w kuźni Hefajstosa. [przypis edytorski]

Bieg naszych trójek²⁹² niezmeńczony,
Siarczyście mkną Automedony²⁹³,
Miga wiorstowych słupów rząd,
Niby sztachety²⁹⁴ — taki pęd!
Lecz, ba, pocztówki²⁹⁵ koszt przestrasza
Łarinę (miała racji krztę)...
Własnymi końmi wlokła się.
Nudziła się też Tania nasza;
Milczy wciąż w drodze... Matka śpi...
Jechały tak przez siedem dni...

XXXVI

Lecz blisko już. Już coraz bliżej
Jest biała Moskwa... Płoną już
W powietrzu blaski złotych krzyży
Na stałych szczytach wszere i wzdłuż.
Jam już nie prosił, bracia, o nic,
Gdy raz mi w oczy cerkwi, dzwonnicy,
Pałaców, parków szereg wpadł...
Lecz później, w biegu młodych lat,
Wygnaniec, gorzkie pędząc chwile,
Gdy serce gryzł tęsknoty wąż,
Moskwo, o tobie myślał²⁹⁶ wciąż!
Moskwo... w tym jednym dźwięku tyle
Dla rosyjskiego serca drży!
I tyle ech w tym dźwięku brzmi!

XXXVII

Piotrowy zamek²⁹⁷ pośród wrzosów
Stoi tam. Czas niedawny wiał
Weń chmurną dumę... Pieszczoch losów,
Tu Napoleon długo stał —
I tu się zawiódł w swoich planach...
Czekał, że Moskwa na kolanach
Wyjdzie doń, niosąc Kremla klucz;
Lecz nie spuściła trwożnie ócz,
Nie szła do niego Moskwa moja.
Gdy on na darów czekał rój,
Ona przywdziała z ognia strój,
Ją przepasała z iskier zbroja...
W tym miejscu on w zadumę wpadł,
Patrzył w płomienie, z gniewu bladł.

XXXVIII

Żegnajcie sławy zgasłej świadki,
Piotrowe baszty. Ruszaj! Wio!

²⁹²trójka — tu: trojka, zaprzęg trzykonny. [przypis edytorski]

²⁹³Automedon (mit. gr.) — przyjaciel Achillesa, powożący jego rydwanem; synonim zręcznego woźnicy. [przypis edytorski]

²⁹⁴Miga wiorstowych słupów rząd, Niby sztachety — porównanie pożyczone od K., znanego z bujnej fantazji. Opowiadał on, że będąc raz posłem Potemkina do cesarzowej jechał tak prędko, że koniec jego szpady, wysunąwszy się, dzwonił po słupach wiorstowych jak po palach częstokołu. [przypis autorski]

²⁹⁵pocztówka — tu: powóz pocztowy, dylżans. [przypis edytorski]

²⁹⁶o tobie myślał — konstrukcja z ruchomą końcówką czasownika; inaczej: o tobie myślałem. [przypis edytorski]

²⁹⁷Piotrowy zamek — pałac zbudowany za panowania Katarzyny II przy ulicy Twerskiej, na przedłużeniu traktu do Petersburga; w 1812 zatrzymał się w nim Napoleon. [przypis edytorski]

Bieleją słupy u rogatki,
Wehikuł skrzypi, konie mkną,
Po Twerskiej²⁹⁸ skaczą przez wyboje.
Migają w oczach miejskie stroje,
Budki, latarnie, płoty, mur,
Chłopaki, baby, sklepów sznur,
Pałace, parki, monastery,
Bulwary, sady, lwy u wrót,
Apteki, magazyny mód,
Tatarzy, kupcy, chłopci, skwery,
Balkony, wieże, cerkwie, dzwon.
I wkoło krzyżów stada wron.

XXXIX

O Moskwo! Moskwo!
.

XL

Tania nie patrzy... Jest znużona...
Bez końca zda się wielki gród...
W zaułku cerkwi Charitona
Wreszcie wstrzymały się u wrót.
Staruszka ciotka tu mieszkała,
W suchotach czwarty rok cherlała,
Nie miała w licach kropli krwi.
Na oścież im otworzył drzwi
W kaftanie pstrym, z pończochą w łapie,
Siwiutki Kałmuk²⁹⁹... Mruknał, znikł.
Spotyka je w bawialni krzyk
Księżnej, leżącej na kanapie.
Uderzą w płacz staruszki dwie,
Wołając wraz, całują się:

XLI

«Księżno, *mon ange!*»³⁰⁰ — «*Pachette!*»³⁰¹ — «Polinko!»³⁰² —
«Kto by pomyślał?» — «Tyle lat!» —
«Na długo?» — «Jak się masz, kuzynko?» —
«Usiądź! Ot scena! Jakbyś skradł
Z romansu opis powitania...» —
«A to jest córka moja, Tania». —
«Ach, Tania!... Dziecko, pójdz no tu.
Wiesz, wszystko to ma pozór snu...
Kuzynko, pomnisz Grandisona?» —
«Kto, Grandison?... A, Grandison!
Jakże, pamiętam. A gdzie on?» —
«On mieszka tu, u Simeona;
Był u mnie w święta, w karty grał.
Niedawno syna żenić miał.

²⁹⁸ *Twerska* — gł. ulica dawnej Moskwy, prowadząca od płn.-zach. rogatki (na drodze przez Twer do Petersburga) w stronę Kremla. [przypis edytorski]

²⁹⁹ *Kalmuk* — członek ludu mongolskiego zamieszkującego okolice M. Kaspijskiego, do pocz. XX w. koczowniczego; dawniej Kałmucy byli w domach rosyjskich służącymi. [przypis edytorski]

³⁰⁰ *mon ange!* (fr.) — mój aniele! [przypis edytorski]

³⁰¹ *Pachette!* — sfrancuszczone w wymowie rosyjskie imię Paszeńka (zdrobn. imienia Pasza). [przypis edytorski]

³⁰² *Polinko!* — w oryg.: *Алино!*, tj. Alino! [przypis edytorski]

XLII

A ten... ach, później ci opowiem.
 Jutro odwiedzisz krewnych... Tak!
 Pokażesz Tanię. Źle z mym zdrowiem.
 Pojechać z wami sił mi brak,
 Ledwie powłóczę chore nogi.
 Lecz wy zmęczone pewnie z drogi...
 Pójdźmy odpocząć... Sił mi brak...
 Osłabłam jakoś... To zły znak:
 Teraz już radość też mnie męczy,
 Nie tylko smutek... Ach, *Pachette*,
 Niechby mnie Pan Bóg zabrał wnet!
 Na starość życie tylko dręczy...
 Już nic nie jestem warta... Ach!» —
 I rozkaszała się we łzach...

XLIII

Chorej pieścizoty i uciecha
 Wzruszają Tanię... Lecz cóż stąd?
 Miłsza domowa niska strzecha,
 Niżli tych obcych komnat rząd.
 Jedwab, kotary, nowe łoże —
 Wszystko zbyt obce... Spać nie może.
 Zrywa się, kiedy w domu śpią,
 Zaledwie ranne dzwony brzmią,
 Zwiastując wczesną pracę ludzi.
 Rzednieje mgła... Ją trapi ból,
 Gdy z okna, zamiast swoich pól,
 Ogląda widok, co ją nudzi:
 Kuchnia i stajnia, obcy dwór
 I oficyny żółty mur.

XIV

Co dnia rodzinne są obiadki,
 Rozjeżdża Tania z kąta w kąt...
 Widzieć ją pragną babcie, dziadki,
 O młodej wnuczce powziąć sąd.
 Wszędzie okrzyki, słówka miłe,
 Krewne z dalekiej wsi przybyłe
 Napotykają... «A to kto?
 Tania? Ta panna?! Bobo to!
 Niedawno do chrztu ją trzymałam». —
 «A ja ci naznosiłam fig!» —
 «Ja klapsa dałam za zły dyg!» —
 «A ja na ręce ciebie brałam».
 I wszystkie babcie głoszą wraz:
 «Mój Boże, jak też leci czas!»

XLV

Co do nich, czas nie zmienił wcale
 Ani ich min, ni w życiu ról:
 Ciotka Helena nosi stale
 Ten sam czepeczek, tenże tiul.
 Wciąż się pudruje Daria Lwowna,
 Jednakże lże Liubow Pietrowna,

Iwan Pietrowicz z biegiem lat
Nie zmądrzał; nie schudł jego brat.
Ciotki Aglai Nikoławny
Monsieur Fine-Mouche jest druhem wciąż;
Nie zmienion chart, nie zmienion mąż,
A mąż ten — klubu członek dawny,
Wciąż cichy, ciągle zły ma słuch,
Pije za trzech, a je za dwóch.

XLVI

Ich córki, Gracje³⁰³ Moskwy, Tanię
Objęły, cedzą kilka słów;
I okiem wprawnym a starannie
Zmierzyły ją od stóp do głów;
Sądzą, że nieco jest dziwaczna,
Że prowincjalność³⁰⁴ na niej znaczna,
Zbyt blada, chuda — duży błąd!
Niebrzydka zresztą... Skończon sąd,
Natura młoda górę bierze:
Do swoich komnat wiodą ją,
Całują, przyjaciółką zwa,
Trefią jej modnie włos i szczerze
Zwierzają swe sekrety już,
Tajniki swoich serc i dusz:

XLVII

Świetne zwyczajstwa salonowe,
Nadzieje, sny, figielki swe...
Czasem w niewinną ich rozmowę
Leciutka potwarz wkrada się...
Potem za miłą paplaninę,
Pragną jej wyznań wziąć daninę:
Niech im otworzy serce swe;
Lecz moja Tania, jakby w śnie.
Słucha ich rozmów bez udziału,
Zaledwie chwyta słów ich treść
I tajemniczą serca wieść,
Skarb szczęścia, łez, drogiego szafu
Chowa. Nie zwierzy nigdy! Nie!
Ukrywa ból na serca dnie.

XLVIII

W rozmowy chce się wsluchać Tania,
Rozważyć to, co każdy rzekł:
Lecz wszystkich bawi i pochłania
Niežnośnych, płaskich bredni stek!
Tak blado, obojętnie bają,
Ba, nudno nawet spotwarzają;
Z tych bezowocnie suchych mów,
Bezmyślnych plotek, starych słów,
Przez cały wieczór, choć przypadkiem,
Nie błysnie myśli nawet skra;
Ani tam serce żywiej gra,

³⁰³ *Gracje* (mit. rzym.) — boginie radości, wdzięku i piękna. [przypis edytorski]

³⁰⁴ *prowincjalność* — dziś popr.: prowincjonalność. [przypis edytorski]

Ani drgnie rozum choć ukradkiem.
Świat pusty z dawna dobrze znam:
Nawet głupstw śmiesznych nie masz tam.

XLIX

Spode łba patrzy się na Tanię
Czupurna, archiwalna młódz³⁰⁵...
Śród nich kursuje cicho zdanie,
Że ją prowincją nazbyt czuć.
A oto jakiś błazen smutny
Stanął przy drzwiach jak cień pokutny,
W niej idealną widząc treść,
Tworzy elegię na jej cześć.
Spotkawszy ją u nudnej ciotki,
Wiaziemski przy niej jakoś siadł,
Ten jeden głębszą duszę zgadł
I zajął ją; wnet starzec słodki
Widząc ją z nim, perukę swą
Poprawia, pragnie poznać ją.

L

Lecz tam, gdzie grzmiąco się odzywa
Przeciągły Melpomeny³⁰⁶ ryk,
Gdzie chłodnych tłumów nie porywa
Jej płaszczą szych, jej wzniosły krzyk,
Gdzie Talia³⁰⁷ brawa nie usłyszy
I zadrzemała sobie w ciszy,
Gdzie tylko Terpsychory³⁰⁸ lic
Wygląda chciwie młody widz
(Jak działo się i w dawnej porze,
Za waszych i za moich lat),
Nie zwrócił na nią oczu świat,
Nie skierowały na nią łóże,
Dam pełne, swych zawistnych szkieł;
Znawcy nie wzięli jej na kiel.

LI

Do klubu wiozą moją Tanię.
Tam ścisk, gorąco, duszność, gwar,
Orkiestry grom i świec błyskanie,
Miganie, wicher szybkich par,
Piękności słynnych lekkie stroje
I na galeriach ludzkie roje.
Tam salonowych mnogość lwów,
Panien do wzięcia, ciepłych wdów;
Tam dandys w walcu lub w galopie,
Wystawia lśniaco biały gors,
Swą arogancję i swój tors.
Huzarzy, będąc na urlopie,

³⁰⁵ *archiwalna młódz* — ros. *архивные юноши*, wykształcona młodzież szlachecka pracująca w moskiewskim Archiwum Kolegium Spraw Zagranicznych; określenie ukute przez jednego ze znajomych Puszkina. [przypis edytorski]

³⁰⁶ *Melpomena* (mit. gr.) — muza tragedii. [przypis edytorski]

³⁰⁷ *Talia* (mit. gr.) — muza komedii. [przypis edytorski]

³⁰⁸ *Terpsychora* (mit. gr.) — muza tańca. [przypis edytorski]

Grzmią tam, podziwu budzą krzyk,
Błysną, zwyciężą, znikną w mig.

LII

Jest moc na niebie gwiazdek ślicznych,
A w Moskwie wiele pięknych dziew,
Lecz jaśniej od gwiazdeczek licznych
Lśni Luna wśród przezroczych stref.
Lecz Ona, którą strun mych dźwiękiem
Trwożę w tej chwili z wielkim lękiem,
Gdzie pięknych pań jest huczny zjazd,
Jak Luna błyszczy pośród gwiazd.
Z jakąż niebiańską dumą Ona
Dotyka ziemi stopką swą!
Jej oczy jakimś czarem lśnią!
Zapowiedź pieszczot bije z łona!
Lecz dosyć, dosyć! Wszakże szął
Ode mnie dość już danin brał!

LIII

Ukłony, śmiechy, mazur szumny,
Ogonów szelest, szybki krok...
A wśród dwóch ciotek, u kolumny,
Gdzie jej nie dojrzy niczyj wzrok,
Tatiana patrzy — i nie widzi,
Światowych gwarów nienawidzi...
Jej duszno tu... Marzeniem stąd
Ucieka w cichy wioski kąt,
Gdzie stoją biedne chłopskie chatki,
Gdzie się odbija w stawie prom,
Gdzie pośród brzoź jest stary dom,
Gdzie są jej książki i jej kwiatki,
Gdzie lipa gęsty rzuca cień,
Gdzie on się zjawiał w pewien dzień.

LIV

Marzy... o balu zapomniała,
Znikł jej z przed oczu gości tłok...
A poważnego generała
Tymczasem śledzi za nią wzrok.
Kiwnęły obie ciotki na się,
Trącą ją w łokcie w jednym czasie
I każda Tani szepcze już:
«Na lewo, Taniu, prędzej spójrz!» —
«Na lewo? gdzie? cóż tam takiego?» —
«Patrz!... teraz ręką zrobił ruch...
Tam, gdzie w mundurach jeszcze dwóch...
Teraz lokaje dwaj doń biega...»
«O, bokiem stanął... Dał im znak...» —
«Kto? Ten generał tłusty?» — «Tak!»

LV

Tu mogę Tani powinszować
Zwycięstwa... przeczuć dobrą wieść...

I w inną stronę wzrok skierować,
Bom już przeoczył główną treść!
Więc niech mnie słowa te ostrzegą:
«Opiewam druha tu młodego,
Jego dziwactwa, jego los...
Epicka Muzo, na mój głos
Znijdź³⁰⁹ błogosławić mej podróży,
Pozwól iść śladem twoich nóg,
Nie daj mi zbaczać z moich dróg!»
Dość! Już się klasyk nie oburzy,
Nie podrze pieśni mej na strzęp...
Choć późno — jest epicki wstęp!...

ROZDZIAŁ VIII

Fare thee well, and if for ever,
Still for ever, fare thee well.³¹⁰

Byron

I

Był park w Liceum³¹¹... Moja dusza
Tam zażywała słodkich chwil,
Bawił ją twór Apulejusza³¹²,
A Cynceron³¹³ nudził styl...
W dni one siedzę na murawie,
Słyszę łabędzi krzyk na stawie
I tonę w jakimś błogim śnie...
Wtem Muza w ramię trąca mnie.
Odtąd studencka moja cela
Błysnęła światłem: Muza w niej
Na ucztach ją wodzić rej,
Śpiewała młodą pieśń wesela
I chwałę naszych dawnych lat,
I serca dreszcz, i marzeń kwiat.

II

Świat mile przyjął Muzy dary,
Z uznaniem był dla pierwszych prób;
I dostrzegł nas Dierżawin³¹⁴ stary
I błogosławił, schodząc w grób.

.....
.....
.....
.....

³⁰⁹znijdź (daw.) — zejść. [przypis edytorski]

³¹⁰*Fare thee well, and if for ever...* (ang.) — Żegnaj, a jeśli na zawsze, to na zawsze żegnaj (początek wiersza Byrona *Fare thee well*, 1816). [przypis edytorski]

³¹¹*Liceum* — chodzi o Liceum Aleksandrowskie w Carskim Siole pod Petersburgiem, gdzie Puszkina uczył się w latach 1811–1817. [przypis edytorski]

³¹²*Apulejusz* — retor, filozof, bajkopisarz rzymski z II. w. po Chr., autor romansu pt. *Złoty osioł*, pełnego dowcipu i humoru, nie zawsze przyzwoitego. [przypis tłumacza]

³¹³*Cynceron*, właśc. *Marcus Tullius Cicero* (106–43 p.n.e.) — najwybitniejszy mówca rzymski, filozof, polityk, pisarz. [przypis edytorski]

³¹⁴*Dierżawin*, *Gawriła Romanowicz* (1743–1816) — czołowy rosyjski poeta epoki klasycyzmu; *dostrzegł nas Dierżawin stary i błogosławił*: Puszkina robi tu aluzję do pochwały, jaką otrzymał od Dierżawina po recytacji swojego wiersza przed komisją egzaminacyjną w roku 1815. [przypis edytorski]

.....
.....
.....
.....
.....
.....

III

Jeszcze nie wierząc w żadną klęskę,
Uznając jedno prawo — szal,
Jam szedł na uczty koleżeńskie
I rześką Muzę z sobą brał,
Gdzie huczą spory, dzwonią żarty,
Ku wielkiej zgrozie nocnej warty.
I Muza w ten szalony gwar
Rytmicznych dźwięków niosła dar,
I jak bachantka³¹⁵, pijąc chętnie,
Pieśń przy kielichu mogła snuć...
A w onych dniach przyjazna młódź
Za nią włóczyła się namiętnie.
A ja... wyznaję: rósł mi duch,
Że mą wietrznicę chwali druh.

IV

Wreszcie rozstałem się z druhami,
Uciekłem... za mną Muza w dal.
Teraz umiała pieszczotami
Koić wygnańca niemy żal,
Bajką czarować słuch z wieczora;
Na koniu ze mną, jak Lenora³¹⁶,
Pędziła wśród kaukaskich skał,
A miesiąc srebrne blaski lał!
Wodziła mnie na brzeg Tauridy³¹⁷,
Gdzie się rusalek schodzi tłum,
Abym usłyszał morza szum,
Szept niemilknący nereidy³¹⁸,
Huczących fal wieczystą treść:
Chwalebny hymn na Twórcy cześć!

V

I o stołecznym świecie butnym
Zapominała w nocnych mgłach...
I gdzieś w mołdawskim stepie smutnym
Kryła się pod płócienny dach,
Błądne plemiona nawiedzała,
Żyła w szałasach i zdziczała!
Biednych języków dziwny świat
I piosnki, które nosi wiatr,
Dały zapomnieć bogów mowy!...
Wtem nowa zmiana z biegiem lat:

³¹⁵*bachantka* (mit. gr.) — nimfa z orszaku boga wina Dionizosa (Bakchosa). [przypis edytorski]

³¹⁶*Lenora* — tytułowa bohaterka ballady niem. poety Gottfrieda Augusta Bürgera (1747–1794). [przypis edytorski]

³¹⁷*Tauryda* — staroż. nazwa Krymu. [przypis edytorski]

³¹⁸*nereida* (mit. gr.) — jedna z kilkudziesięciu nimf morskich, córek Nereusa. [przypis edytorski]

Zjawiała się w mój wiejski sad
W postaci panny powiatowej,
Co się oddaje smutnym snom
I w rękach ma francuski tom.

VI

I oto Muzę mam wprowadzić
W świat wielki, na wspaniały raut³¹⁹;
Nie wiem, czy zdoła sobie radzić,
Swej prostej duszy zadać gwałt.
Przez zwarty rząd arystokratów,
Wojskowych dandych, dyplomatów,
Cichutko sunie, siadła tam,
Z daleka od wytwornych dam;
Wokoło siebie patrzy rada;
Bawi ją szelest szat i słów,
Przed panią domu uklon głów,
Powolna gości defilada,
Wśród fraków jasne stroje dam —
Obraz, co z ciemnych patrzy ram...

VII

Podoba jej się duma chłodna,
Co nie narazi się na szwank,
Oligarchiczność tonu, godna
Tej mieszaniny lat i rang.
Lecz kto tam w tłumie tym wybranym
Zda się przypadkiem zamieszanym?
Zda się jest wszystkim obcy tu...
Jakby natrętne widma snu,
Migają przed nim ludzkie roje.
W twarzy czy *spleen*? Czy zdradza gest
Cierpiącą pychę? Któż to jest?
Skąd wziął się? Nieba, rzec się boję...
Czyż to Eugeniusz? Przebóg! On!
«Dawnoż z dalekich przybył stron?

VIII

Czy zmienił się, czy maskę rzucił?
Czyli poskromił dawny szal?
Powiedzcie, jakim dziś powrócił?
Czy znów dziwaka będzie grał?
Jak się przedstawi? Cień Melmotha?
Kosmopolita? patryjota?
Harold? świętoszek? kwakier? Ba!
Może świetniejsze maski ma?
Albo pocziwcem sobie będzie,
Jak ty, jak ja, jak cały świat?
Niech zrobi tak. Niech słucho rad...
Rzucają starą modę wszędzie,
Pochlebców głupich dzisiaj brak»...
«Lecz, czy go znacie?» — «Nie i tak!» —

³¹⁹ *raut* — oficjalne przyjęcie wieczorne bez tańców. [przypis edytorski]

IX

«I „nie”?... Więc czemu nieprzychylnie
 Mówicie o nim?... Czy nie stąd,
 Że się staramy tak usilnie
 O wszystkim wydać śpieszny sąd,
 Co z powszedniości wyjdzie granic,
 Co nasz egoizm trzyma za nic,
 Co w naszym sercu nie ma ech,
 Obraża nas lub budzi śmiech?
 Że bierze umysł nierozważny
 Miarę dla czynów tylko z słów;
 Że złość — przywilej głupich głów,
 Że kocha brednie człek poważny,
 I że przeciętność jedną świat
 I znosić, i uznawać rad».

X

Szczęśny, kto młodym był za młodu,
 Szczęśny, kto dojrzał w miarę lat,
 Kto z życiowego nie zmarzył chłodu
 I nazwyczał się do zrad,
 Kogo nie zraził tłum światowy,
 Kto nie biegł w marzeń kraj niezdrowy,
 W dwudziestu latach chwata grał,
 W trzydziestu posag z żoną brał,
 Kogo dług więcej nie uciskał,
 Gdy liczył pięćdziesiąty rok,
 Kto regularny robiąc krok,
 Majątek, sławę, rangę zyskał,
 O kim goszono wyrok ten;
 Porządny człowiek jest N. N.

Szczęście

XI

Lecz boli myśl, że nadaremnie
 Młodością cię obdarzył Bóg,
 Że ona zwiodła cię nikczemnie,
 Żeś sam jej lepiej użyć mógł;
 Że twych najlepszych pragnień roje,
 Marzenia najpiękniejsze twoje
 Straciły świeżość swoich kras,
 Jak liść — w jesieni zgnilej czas.
 Nieznośnie — taczkę niedorzeczną
 Po szarej drodze czasu pchać,
 Obrządkiem nudnym życie zwać
 I za czeredą iść stateczną,
 Nie czując w sercu wspólnych drgań,
 Nie dzieląc z nią ni żądz, ni zdań!...

XII

Nieznośnie rozmów być przedmiotem,
 Do głupich sądów powód dać,
 Gdy świat rozsądny gada o tem,
 Że chcesz dziwaka chlubnie grać,
 Gdy słyniesz jako bzik lub szatan,

Lub duch, z Demonem³²⁰ moim zbratan,
Czart, albo potwór — Boże broń....
Oniegin (znów powracam doń),
Zabiwszy druha w pojedynku,
W bolesny, chmurny nastrój wpadł...
Dożył dwudziestu sześciu lat
W życiu bez celu; w odpoczynku
Cierpiał, znudzony bytem widz...
Nie mógł jednakże robić nic.

XIII

Kazał mu pociąg mimowolny
Błądzić po świecie wszcz i wzdłuż
(To krzyż niektórych dobrowolny,
Częściej — zboliałych cecha dusz:
Potrzeba straszna miejsca zmiany),
Porzucił ciche wioski łany
I smutny dom, gdzie każdy dzień
Zjawiał się przed nim krwawy cień,
I podróżować jął bez celu,
Lecz się nie wyrwał z nudy pęt
I do podróży poczuł wstręt,
I po miesiącach wrócił wielu,
A jako Czacki³²¹, tłumiąc żal,
Z okrętu przyszedł wprost na bal...

XIV

Wtem szmer powstaje; coś uderza
Ciekawy rzadko wyższy świat;
Ku pani domu dama zmierza,
Za nią generał znaczny w ślad.
Nie było cienia w niej pośpiechu,
Ni zbytku chłodu, ni uśmiechu
Dla wszystkich zgoła; pychy lic,
Przesady w słówkach — nic a nic...
Nie tchnął pewnością wzrok nadmierną,
Że los jej sztukę zwycięstw dał...
Prostoty cichy czar z niej wiał...
I była ona kopią wierną
*Du comme il faut*³²². Jak przekład dać?
O, Szyszkow³²³, nie grom, lepiej radź!

XV

Damy sunęły ku niej bliżej,
Staruszki uśmiech słały jej,
Mężczyźni się kłaniali niżej,
Jak korny lud bogini swej.
Dziewice mknęły przed nią ciszej...

³²⁰*Demon* — wiersz Puszkina z 1823; tytułowa postać sący w duszę narratora zwątpienie i negację. [przypis edytorski]

³²¹*Czacki* — główny bohater komedii Gribojedowa *Mądremu biada* (1824); *jako Czacki [...] z okrętu przyszedł wprost na bal*: Czacki wziął udział w balu w swego dnia powrotu do Moskwy po kilkuletnim pobycie za granicą. [przypis edytorski]

³²²*du comme il faut* (fr.) — jak należy; tu: wzór dobrych manier. [przypis edytorski]

³²³*Szyszkow, Aleksander Stemionowicz* (1754–1841) — ros. pisarz i myśliciel; prezes Akademii Rosyjskiej (od 1813), znany ze swojej awersji do zapożyczeń z języków obcych. [przypis edytorski]

I szept pochlebny wkoło słyży
General, krocząc za nią w ślad,
I wyżej nos zadziera rad.
A nie klasyczna to uroda
Wywoływała zachwyty ów,
Lecz to, że w niej od stóp do głów
Nie było nic, co wyższa moda
Zwie w Anglii *vulgar*³²⁴... Nie wiem, jak
Przełożyć to, gdyż słów mi brak!

XVI

Ja lubię to angielskie słowo
I u nas je wprowadzam rad...
Niech sobie Szyszkw kręci głową,
Odrzuca je piszący świat —
Jest dobre, zwłaszcza w epigramie...
Ale powracam ku mej damie:
Już przeszła salę, siadła już,
A przy niej Nina Wrońska tuż —
Ta Kleopatra³²⁵ Newy nowa!
I patrząc na nie, cały świat
Chyba to przyzna za mną w ślad,
Że Niny piękność marmurowa
Nie mogła swej sąsiadki ścmić,
A Nina... bóstwem może być!

XVII

«Czy to być może? Czy to ona?
Czy oczy mam zasnute mgłą?
Ze stepów głuchych? Tak zmieniona!»
Natrętnie swych binokli szkło
Eugeniusz zwraca w jedną stronę
I widzi, jak przez mgły osłonę,
Wraz inną, zapomnianą twarz...
«A, książę! Powiedz, czy ty znasz
Tę damę?... z piórem na berecie...
Z hiszpańskim posłem mówi... tam...»
Zaśmiał się książę: — «Czy ją znam?
Ho! Znać, żeś dawno nie był w świecie.
Chcesz, to przedstawię cię... Wszak...» —
«Lecz kto to?» — «Żona moja!» — «Tak?

XVIII

Żonatys?... Nic mi nie pisano!
Dawno?» — «Już drugi rok. A toć...» —
«Z kim?» — «Z panną Łariną». — «Z Tatianą?» —
«Znasz ją?» — «Sąsiadka». — «O, to chodź». —
Książę podchodzi z nim do żony:
«Mój krewniak, druh odnaleziony...»
W tym duchu rzecze kilka zdań.
I oto księżna spojrzynań...
A choć się wszystko w niej wzburzyło,

³²⁴*vulgar* (ang.) — pospolity; prostacki. [przypis edytorski]

³²⁵*Kleopatra*, właśc. *Kleopatra VII Filopator* (69–30 p.n.e.) — ostatnia królowa Egiptu, słynna z urody i uroku osobistego. [przypis edytorski]

Gdy nagle przed nią stanął on,
Lecz zachowała dawny ton,
Nic jej wzruszenia nie zdradziło;
Uklon powagę zwykłą miał
I wyraz lic spokojem wiał...

XIX

I nie pobladła, nie splonęła,
Zdziwienia cień nie przebiegł lic,
Warg nie rozwarła, nie ścisnęła,
Nie drgnęła brew jej... Nic a nic!
Próżno wzrok jego szukał wprawny:
Nie znalazł śladu Tani dawnej...
Chciał mówić — dziwny zdjął go lęk:
Nie wyszedł z gardła żaden dźwięk.
A ona pyta, kiedy wrócił?
Czy dawno? Skąd? Czy ze wsi już?
Potem na męża, co stał tuż,
Znużony nieco wzrok się zwrócił...
I wyszła z szmerem lekkich szat...
On nieruchomy patrzył w ślad.

XX

Czy to w istocie jest Tatiana,
Ta sama, co przez cichy sad
Szła raz ku niemu pomieszana
I leż na rzęsach miała ślad,
Której moralne lekcje prawil,
Którą tam w guszy pozostawił,
Od której chowa liścik ów,
Co całe serce w ogniu słów,
Co całą duszę jej obnażył?
To dziewczę?... Nie, to chyba sen!
To dziewczę, które znawca ten
Za parafianstwo zlekceważył —
To ona i... Skąd ta pewność, chłód,
W rozmowie z nim nieznanne wprzód?

XXI

I raut porzuca, pełny gwaru,
Do domu zadumany mknie;
Marzenia smutne, pełne czaru,
Latają nad nim w późnym śnie.
Zbudził się: lokaj list przynosi;
W nim książkę N. uprzejmie prosi
Na wieczór. «Do niej! Boże mój!
Z pewnością będę!» — Liścik swój
W tym sensie śle... I niecierpliwym,
Co go udręcza, nie wie sam...
Co się ruszyło w głębi tam,
W duszy oziębłej i leniwej?
Próżności hydra? — gniewu gad?
Czy miłość — troska młodych lat?

XXII

Liczy godziny na zegarze,
 Bez końca dłuży mu się dzień.
 Dziesiąta wreszcie!... Zaprząc każe...
 Wyjechał — pędzi — wchodzi w sien —
 Do księżnej idzie na pokoje.
 Tatiana — sama... I we dwoje
 Chwil kilka siedzą... Ale znów
 Oniegin nie znajduje słów...
 Siedzi pochmurny, na wpół zgięty;
 Niezręczność każdy zdradza ruch...
 Ledwie odpowie... Jego duch
 Upartą myślą jest zajęty;
 Uparcie patrzy... lecz, jak wprzód,
 Widzi w niej jeno spokój, chłód...

XXIII

Mąż wchodzi. Wita Oniegina,
 Przerywa krótkie *tête-à-tête*,
 Eugeniuszowi przypomina
 Figielki stare. Obaj wnet
 Śmieją się. Wchodzi szereg gości.
 Attycka sól światowej złości
 Sypie się gęsto... Ten i ów
 Nić lekkich bredni, zgrabnych słów,
 Wplata bez śmiesznej kokieterii
 W ogólnych rozmów lśniący haft;
 I tka go myśl — bez wiecznych prawd,
 Bez szumnych zdań, bez pedanterii;
 Tu się nie wzdryga niczyj słuch
 Na lekkich rozmów żywy duch.

XXIV

A jednak był tu kwiat stolicy,
 Arystokracji świetny ród,
 Niezbędni głupcy, urzędnicy,
 Trafiani wszędzie, wzory mód.
 Tu były damy złotolice,
 W czepkach i różach czarownice;
 Z pięć dziewic brzydkich jako grzech,
 Które nie znały, co to śmiech.
 Tu poseł był, co, gdy rozprawiał
 O państwie, zwykł podnosić głos;
 I zdobny w siwy, wonny włos
 Starzec, co grono pań zabawiał
 Subtelnym żartem dawnych dni,
 Z czego dziś nieco świat już drwi...

XXV

Tu był na wszystko zły jegomość,
 Co epigramy tworzył w mig:
 Na gazet fałsz i nieświadomość,
 Na płaskość dam, na męski szyk,
 Na przesłodzoną zbyt herbatę,
 Na wojnę i na czasu stratę

W dysputach o romansie mdłym,
Na śnieg, na wiatr, na fajek dym,
Na swoją własną żonę wreszcie...

.....
.....
.....
.....

XXVI

Tu był Saburow³²⁶, co od tłumów
Za podłość wziął pochwalny list;
W tysiącach stąpił on albumów
Twoje ołówki, o St.-Priest³²⁷!
A we drzwiach stał dyktator balów,
Jakby obrazek z mód żurnalów,
Rumiany jak cherubin, mruk
Z obcisłą talią, rozmów wróg.
Nakrochmalony zbyt pyszałek
Wstrzymany w gościach budził śmiech
Mnogością swych zabawnych cech,
Groźnym wierceniem ocznych gałek;
I skrzyżowanych spojrzeń prąd
Mieścił milczący o nim sąd.

XXVII

Lecz mój Oniegin wieczór cały
Spojrzenia ku Tatianie śle —
Nie ku dziewczeczce tej nieśmiałej
Na skromnym traw zielonych tle,
Lecz ku tej świetnej, chłodnej księżnej,
Owej bogini niedosiężnej,
Co zbiera hołdy kornych mas...
O ludzie, ludzie, wszystkich was
Wydała na świat matka-Ewa;
Was nudzi to, co macie wciąż;
I nęci was ku sobie wąż
W tajemniczego liściach drzewa;
Hej, zakazane jabłko daj...
Bez niego rajem nie jest raj!

XXVIII

Zmieniona do niepodobieństwa!
Zgłębiła rolę swą do dna!
Krępującego dostojeństwa
Wszystkie przepisy świetnie zna!
Zginął dziewczeczki ślad nieśmiałej
W owej wspaniałej i niedbałej
Prawodawczyni newskich mód!
I on jej sercem władał wprzód?!
O nim myślała w nocnym mroku,

³²⁶ *Saburow, Andriej Iwanowicz* (1797–1866) — dyrektor carskich teatrów; w innych wydaniach poematu w tym miejscu widnieje „Prołasow” (*Проласов*), znaczące nazwisko postaci karierowicza z komedii rosyjskich. [przypis edytorski]

³²⁷ *Saint-Priest, Emanuel* (1806–1828) — karykaturzysta, syn francuskiego emigranta. [przypis edytorski]

Za nim tęskniła długie dnie,
Jego widziała w szczęsnym śnie,
I patrząc w gwiazdy z łezką w oku,
Marzyła, że nastąpi czas,
Gdy drogą życia pójdą wraz!

XXIX

Miłość nad każdym wiekiem włada;
Ale na lany młodych dusz
Tak dobroczynnie wiew jej spada,
Jak w polu deszcz wiosennych burz.
Bo w burzach pragnień odświeżane
Dojrzeją serca młodociane,
Potężne życie z biegiem lat
Da słodki owoc, pyszny kwiat.
Ale w czas późny i nieplodny,
Na przełomowym punkcie lat,
Namiętność martwy znaczy ślad:
Tak burze w czas jesieni chłodny
Kałuże błotne tworzą z łąk
I obnażają lasy w krąg.

XXX

Niestety! Kocha się, jak dziecko,
W Tatianie dziś bohater mój;
Tęsknota toczy go zdradziecko,
A w sercu wzbiera pragnień zdrój.
I na zwyczaj już nie baczy,
Ku szklanej sieni jej w rozpaczy
Podjeżdża w niemal każdy dzień;
Za nią ugania się jak cień;
Już szczęśny, gdy puszyste boa
Zarzuci wkoło ramion tych,
Albo też pułk liberii pstrych
Przed krokiem jej rozsunać zdoła,
Gorąco dotknie ręki tej,
Lub chustkę spadłą poda jej.

XXXI

Choć konaj, zda się, nie łaskawsze
Będą jej oczy... W planach trwa;
U siebie z nim swobodna zawsze,
W gościnie rzuci słówko, dwa.
To ukłon w miarę mu odważy,
To wcale go nie zauważy...
Nie kokieterii jest w tym ślad,
Bo tej nie znosi wyższy świat.
Nie widzi, że Oniegin blednie,
Lub widzieć nie chce; sądząc z lic,
W suchoty wpadnie; nic a nic
To jej nie wzrusza... Leki przednie
Radzą mu ludzie i do wód
Ślą go doktorzy... Próżny trud!

XXXII

Nie jedzie; raczej sam jest w stanie
 Pradziadom posłać list, by ci
 Już nań czekali... A Tatianie
 To wszystko nic!... (O, sroga płci!)
 On też uparty... ma nadzieję
 Na nowe plany i ideje.
 I śmielszy, gdy w chorobie zległ,
 Z łóżka się z piórem w rękę zwlekł,
 Píše namiętną epistołę:
 Choć z dawna słusznie twierdził sam,
 Że papier nie podbija dam,
 Lecz położenie niewesołe
 Zmogło go... Wierzy mocy słów...
 Tu zacytuję liścik ów:

List Oniegina do Tatiany
 Wiem naprzód — to szalony krok!
 Wiem, że jest rzeczą nierozumną
 Wyjawiać duszy swojej mrok;
 Wiem, że jedynie wzgardą dumną
 Zabłyśnie dumny Pani wzrok,
 Że gniew wywoła na Twe lica
 Odkryta smutna tajemnica.
 Choć do złośliwej wesołości
 Zapewne tylko powód dam —
 Lecz muszę ujście dać miłości...
 Choć czego żądam — nie wiem sam!

Przypadkiem ongi mnie spotkawszy,
 Dałaś mi zajrzeć w swoje serce;
 Iskrę uczucia tam dojrzawszy,
 Jam nie śmiał wierzyć tej iskierce!
 Nie mogło być — przed duszą Twoją,
 Bym swym zwyczajom folgę dał,
 A znowu — wolność nędzną swoją
 Jam się utracić wówczas bał!
 Jeszcze nas jedno rozłączyło:
 Ofiarą biedny Leński padł;
 Wszystko, co sercu miłe było,
 Jam rzucił wówczas... uszedł w świat!
 I obcy wszystkim w onej porze
 I z niczym wówczas niezwiązany,
 Wierzyłem, że do szczęścia zdolność
 Zastąpić mogą spokój, wolność,
 Że one — szczęściem?... O mój Boże,
 Jakżem za błąd ten ukarany!

Nie! Iść za Tobą jako cień,
 Móc Ciebie widzieć co minutę,
 Do ócz Twych oczy mieć przykute,
 Chwytać Twój uśmiech każdy dzień,
 Przy Tobie uczuć własną małość,
 Pojmować Twoją doskonałość,
 Słuchać, co usta Twoje głoszą,
 I każdy dźwięk tych ust pożerać,

I znowu słuchać, znów spojierać,
Przed Tobą pośród mąk zamierać,
Blednąć i gasnąć... to rozkoszą!

I ja jej nie mam!... I w obłędzie
Na próżno Ciebie szukam wszędzie,
Dokąd iść każe przeczuć głos,
Zawodnie szepcząc: ona będzie!
Drogi mi dzień, godzina droga,
Bo dni me już policzył los,
A mnie tęsknota dręczy sroga!
A ja czas tracę na szukanie!
Wiem: już niewiele pozostanie
Życ mi... Zbyt ciężko płynie czas...
Lecz abym dłużej żyć był w stanie,
Muszę być pewnym w dnia zaranie,
Że w dniu tym ujrzę Cię choć raz...

Ja drzę, że w prośbie tej błagalnej
Dostrzeże Twój surowy wzrok
Chytrłości nędznej zamysł walny —
I gniewem spłonie na ten krok.
O, gdybyś znała tę męczarnię:
Miłości ciągle czuć pragnienie,
Płonać — i myśla swoją karnie
Bez przerwy tłumić krwi wzburzenie;
I pragnąc objąć Twe kolana,
I pragnąc płakać u Twych nóg,
Pragnąc Ci wyznać, ukochana,
Co tylko bym wyrazić mógł,
Wszystko udaniem w sobie zgnieść,
Wplecionym być w męczarne koło,
Chłód włożyć w oczy, w rozmów treść,
Z Tobą rozmowę lekką wieść,
Na Ciebie patrzeć się wesoło?

Więc niech się stanie; takiej męce
Już nie wydołam... Wolę cios!
Stało się: oto w Twoje ręce
Oddaję teraz cały los!

XXXIII

Na list — milczenie... Drugi, trzeci
Śle... Odpowiedzi zawsze brak...
Wyszedł, na bal do klubu leci...
Ona! Wprost idzie... Daż mu znak,
Że cierpi?... Boże, jak surowa!
Nie widzi go, nie rzecze słowa
Do niego... Chłód jej jeszcze wzrósł...
Z niej trzaskający wieje mróz!
I powstrzymanym oburzeniem,
Zda się, uparte usta drżą...
On wzrok badawczy wlepia w nią...
Plam łzawych szuka z upragnieniem,
Litości cienia... Nic a nic!
Gniew tylko patrzy z onych lic.

XXXIV

Widoczny gniew, nie strach tajemny,
 By nie zgadł z twarzy świat lub mąż,
 Że jako strumień rwie podziemny,
 Tak krew się skrycie burzy wciąż...
 Oniegin z balu wnet ucieka,
 Klnie szal swój, świata się wyrzeka.
 Nadzieję stracił, przecie szal
 Wciąż w nim głęboko jeszcze trwał.
 I w swym milczącym gabinecie
 Przypomnił z niezbyt dawnych lat,
 Jak *spleen* okrutny za nim w ślad
 Podążył, gonił go po świecie,
 Nareszcie go za kołnierz wziął
 I — do ciemnego kąta pchnął.

XXXV

Czyta od rana do wieczora:
 Gibbona polknął i Rousseau,
 Bichat, Herdera i Chamforta,
 Manzoni, panią Staël, Tisseau,
 Przeczytał sceptycznego Bayle'a,
 Utwory cięte Fontenelle'a³²⁸,
 Naszych autorów kilku zjadł,
 O ile który w ręce wpadł,
 I almanachów, gazet stosy,
 Gdzie dzisiaj nas pouczać chcą,
 Gdzie moje pisma strasznie tną,
 A gdzie był ongi pod niebiosy
 Wynoszono... w tym stałości brak...
*E sempre bene*³²⁹ — tak czy siak!

XXXVI

Lecz cóż?... Czytały tylko oczy,
 A myśli gdzieś uciekły w dal,
 Błąkały w mglistej gdzieś roztoczy,
 Ściagały sny, pragnienia, żal...
 Napiętej duszy oczy czynne
 Śród wierszy druku — wiersze inne
 Czytały... I w nich duszą grzęzł.
 Wczytywał się w ich skryty sens...
 To były dawnych dni podania,
 Zamierzchły a serdeczny świat,
 Urwane sny i groźby strat,
 Wróżby, dziwaczne rozmyślania,

³²⁸ *Gibbona polknął i Rousseau, Bichat, Herdera i Chamforta, Manzoni, panią Staël, Tisseau, (...) Bayle'a, (...) Fontenelle'a* — Edward Gibbon (1737–1794): wybitny bryt. historyk oświeceniowy, autor sześciotomowej monografii *Zmierzch i upadek Cesarstwa Rzymskiego* (1776–1788); Marie François Xavier Bichat (1771–1802): fr. anatom i fizjolog; Johann Gottfried von Herder (1744–1803): niem. historyk kultury i myśliciel, autor dzieła *Głosy ludów w pieśniach*; Nicolas Sébastien Roch de Chamfort (1741–1794): fr. pisarz, aforysta, autor książek *Maksymy i myśli* oraz *Charaktery i anegdoty*; Alessandro Manzoni (1785–1873): czolowy wł. pisarz epoki romantyzmu; *Madame de Staël*, właśc. Anne-Louise Germaine Necker (1766–1817): fr. pisarka i publicystka; Samuel Auguste Tisseau (1728–1797): szwajcarski lekarz, popularyzator wiedzy medycznej; Pierre Bayle (1647–1706): fr. filozof, historyk i publicysta, jeden z prekursorów oświeceniowych idei społecznych, autor *Słownika historycznego i krytycznego*; Bernard le Bovier de Fontenelle (1657–1757): fr. filozof, religioznawca, pisarz i poeta. [przypis edytorski]

³²⁹ *E sempre bene* (wł.) — Zawsze dobrze. [przypis edytorski]

Wzorzysty długiej bajki haft,
Przeczcucia niespodzianych prawd.

XXXVII

Myśl coraz mniej się uwyrażnia,
Jakby zapada z wolna w sen...
Rozwija przed nim wyobraźnia
Szeregi fantastycznych scen:
To młodzian leży tam na śniegu,
Jak gdyby śpiący na noclegu,
Bez ruchu... Słysząc krzyk: «No cóż?
Zabity!» — wszystko znikło już...
To widzi wrogów zapomnianych,
Potwarców, podłych tchórzów rój,
To młodych zdrajczyń modny strój,
To towarzyszy pogardzanych,
To wiejski dom — przy oknie w łzach
Ona... I zawsze Ona!... Ach!...

XXXVIII

Szaleńcom więc wizjami sprostał,
Nieomal w obłąkanie wpadł,
Poetą ledwie że nie został...
Nie wiem, co na to rzekłby świat!
Zaprawdę: mocą magnetyzmu³³⁰,
Rosyjskich wierszy mechanizmu
Sprężynę skrytą chwycił już...
A dawniej w rytmach — ani rusz! —
Gdym uczył go... Dziś, jak poeta,
Gdy na kominku płoną drwa,
W kąciku siada, w dumach trwa,
Lub miauczy: «Idol! Benedetta!»³³¹.
Choć w ogień mu pantofle z nóg
Spadały — dalej marzyć mógł!

XXXIX

Czas płynął, zimie rzekł już *veto!*
I w termometrze spadła rtęć.
Nie umarł, nie stał się poetą,
Zachował swoich klepek pięć.
Żywi go wiosny duch skrzydlaty:
Rzuca zamknięte swe komnaty
(Jak borsuk w norze siedział tam),
Kominiek, rząd podwójnych ram —
I w saniach mknie w pogodę cudną
Wzdłuż Newy... Wodą idą kry...
W błękitnych lodach krzesze skry
Słoneczny blask... Topnieje brudno
Skopany na ulicach śnieg...
Zgadnijcie, kędy szybki bieg

³³⁰*magnetyzm* — tu: magnetyzm zwierzęcy, teoria sformułowana przez Franza Mesmera (1734–1815), według której o zdrowiu organizmów zwierzęcych, jak również ludzkiego, decyduje harmonijny przepływ „fluidu” (energii opisywanej jako subtelna materia). [przypis edytorski]

³³¹*Idol! Benedetta!* — w oryg.: *Benedetta Иль Idol mio*: „Błogosławiona” lub „moje bóstwo”. [przypis edytorski]

XL

Skierować kazał? Dość zabawny
 Z mej strony ten pytania znak!
 Przyjechał dziwak niepoprawny
 Do niej, do Tani swojej... Tak!
 I idzie z miną nieboszczyka,
 Nikogo z służby nie spotyka,
 Przechodzi pustych komnat rząd...
 Otwiera drzwi... I naraz prąd
 Jakby mu wstrząsnął wszystkie nerwy!...
 Tam księżna sama... bladą skroń
 Siedzącej biała wspiera dłoń,
 Po licach płyną łzy bez przerwy,
 List jakiś w drugiej ręce ma...
 I czyta go — i cicho łka.

XLI

Jej niemą boleść w chwilce jednej
 Chyba z tych lic wyczytałbyś!
 Kto Tani dawnej, Tani biednej
 Nie poznał w owej księżnej dziś?!
 Szalona żalność nim owłada...
 Eugeniusz jej do nóg upada.
 A ona drgnęła... Patrzy nań...
 Nie mówi nic... Nie słyhać łkań...
 Nie widać gniewu, ni zdziwienia...
 Usprawiedliwiał jego krok
 Zagasły, chory jego wzrok...
 Ten niemy wyrzut ją odmienia
 I z dawnym sercem, pełnym snów,
 Wskrzusza w niej proste dziewczę znów!

XLII

Długo na niego patrzy tkliwa,
 Na jego śmiałość nie ma skarg,
 Nieczulej ręki nie odrywa
 Od jego chciwych bladych warg...
 W jej duszy wskrzesło uczuć tyle!
 W milczeniu schodzą długie chwile...
 Wtem drgnie i cicho rzecze wraz:
 «Dość tego! Wstań pan!... Nadszedł czas
 Wyznać, com kryła tak opornie...
 Oniegin, czy pamiętasz dzień,
 Gdy nas we dwoje w lipy cień
 Sprowadził los, gdy tak pokornie
 Jam wysłuchiwała lekcji twej?
 Z kolei ty cierpliwość miej!

XLIII

Oniegin, młodszą wtedy byłam
 I, zda się, większy miałam wdzięk...
 Kochałam ciebie... Cóż odkryłam?
 Jaki w twym sercu zabrzmiał dźwięk
 I jakie echo?... Ach, surowe!
 Nie było to dla pana nowe —

Rzucić w tak proste serce siew;
A dzisiaj, Boże, stygnie krew,
Kiedy przypomnę wzrok ten chłodny
I to kazanie... Ale win
Nie ma na panu... Pański czyn
Wówczas szlachetny był i godny...
I wobec mnie miał słuszność pan...
Wdzięczną ci jestem... krwią mych ran.

XLIV

Nieprawdaż, wtedy w mej pustyni
Pan nie znalazłeś we mnie nic?...
Patrzyłeś chłodno. Cóż dziś czyni,
Że prześladowcą stał się widz?
Czemuś mnie raczył dojrzeć przecie?
Czyli nie stąd, że w wyższym świecie
Zjawiam się wśród zbytkownych ram,
Że tytuł i majątek mam,
Że mąż mój w ranach z bitw powrócił
I dwór nie szczędzi nam swych łask,
Że mój upadek miałby blask,
Oczy by świata na nas zwrócił,
Że dziś ma hańba panu snadź
Pragnioną chwałę może dać?!

XLV

Ja płacę... Jeśli swoją Tanię
Jeszcze pamiętasz, o, to wiesz,
Że nad namiętność, lzy, błaganie,
Którym me serce zmiękczyć chcesz,
Ostre wołałabym wyrzuty,
Szyderstwem chłodnym sąd zatruty
Obrazilbyś mnie dzisiaj mniej!
Wtedy dla śniącej duszy mej
Miałeś choć litość... Choćby karność
Uczuleś wobec młodych lat...
A dziś — jak trafiasz na mój ślad?
Do nóg śmiesz padać?... Jaka marność:
Rozum i serce pańskie mieć,
A w płaskiej żądzy wpadać sieć!

XLVI

A mnie ten przepych tylko gniecie,
Ten maskarady nędzny szych...
Moje tryumfy w pustym świecie,
Mój świetny dom... I cóż jest w nich?
Jam każdej chwili oddać rada
Szmat, którym pstrzy się maskarada,
Cały ten gwar, i blask, i czad,
Za półkę ksiąg, za dziki sad,
Za skromny dom nasz i — pamiętasz?
Za miejsce to, gdzie jeden raz
Sprowadził los we dwoje nas,
I za ubogi wiejski cmentarz,

Gdzie dzisiaj wierzb płaczących tren
Kołysze biednej niani sen.

XLVII

A szczęście było tak możebne!
Tak bliskie!... Lecz rozstrzygnął los!
To poświęcenie niepotrzebne
Dyktował nieopatrzny głos.
Lecz w łzach widziałam matkę biedną,
A dla mnie... wszystko było jedno,
Już nie czekałam szczęśnych zmian.
I wyszłam za mąż... Musisz pan
To uznać, czego już nie złamać!
Zostaw mnie! Proszę... Honor masz
I obowiązku drogę znasz...
Ja kocham ciebie... (Po co kłamać?)
Lecz z innym już mnie związał ślub
I wierną żoną zejść w grób!»

XLVIII

Odeszła... Sam Eugeniusz został...
O, Boże! Kres już wszystkim snom!...
O, w jakież wir się uczuć dostał!
Jaki na głowę spadł mu grom!
Wtem brzęk ostrogi dźwięknął znany,
I w progu stanął mąż Tatiany...
I... czytelniku, w chwili tej,
Dla bohatera mego zlej,
Na długo chcę go pozostawić...
Na zawsze!... Za nim dosyć już
Błądziliśmy po świecie wzdłuż...
W przystani nogę czas postawić,
Winszować sobie brzegu wraz...
Nieprawdaż?... dawno skończyć czas!

XLIX

Ktokolwiek jesteś, czytelniku,
Druh albo wróg mój, pragnę dziś
W przyjaznym żegnać cię okrzyku...
Więc bywaj zdrow! Cokolwiek byś
Szukał tu w strofach mych niedbałych:
Czy to wytchnienia z prac wytrwałych,
Czy przypomnienia młodych snów,
Obrazów żywych, dętych słów,
Czy to omyłek gramatycznych —
Niech Bóg ci da: znajdź w książce tej
Dla serca, dla fantazji swej,
Dla snów, dla krytyk polemicznych
Lub dla rozrywki choćby żdźbło!
Bądź zdrow! Bodaj ci dobrze szło!

L

Żegnaj i ty, wędrowcze smętny,
I ty, Tatiano, wzorze cnót...

A z wami niech mi żegna skrzętny
I żywy, choć niewielki trud.
Znałem w nim to, co drogo cenię:
O burzach świata zapomnienie,
Czar, co w rozmowie z druhem tkwi...
Uciekło wiele, wiele dni,
Odkąd Tatiany postać ślicznej,
A z nią Oniegin w mglistym śnie
Nawiedził po raz pierwszy mnie
I, jak przez kryształ lśnią magiczny,
Jeszcze we mgle obłocznych fal
Błysnęła mi romansu dal...

LI

Lecz ci, co mile mnie słuchali,
Gdym pierwsze strofy czytał im...
«Jednych już nie ma, inni — w dali»,
Jak Sadi³³² rzekł w *Ogrodzie* swym.
Bez nich Oniegin wykończony,
A Ona, którą duch natchniony
Obrał za wzór Tatiany mej...
Los wiele, wiele odjął jej!...
Szczęśliw, kto nie do dna wysączył
Żywota puchar; szczęśny człek,
Co z uczy ziemskiej wcześniej zbiegł,
Romansu życia nie dokończył,
I tak się umiał rozstać z nim,
Jak ja tu — z Onieginem mym!

³³²Sadi — poeta perski, autor poematu *Ogród róż*. [przypis tłumacza]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na Licencji Wolnej Sztuki 1.3. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/puszkina-eugeniusza-oniegina/>

Tekst opracowany na podstawie: Aleksander Puszkina, Eugeniusz Oniegin, tłum. Leo Belmont, Księgarnia G. Gebethnera i Spółki, Kraków 1902.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Publikacja sfinansowana ze środków pozostałych ze zbiorów, które nie zakończyły się sukcesem.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Justyna Radomińska, Paulina Choromańska, Wojciech Kotwica.

ISBN 978-83-288-0778-5

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).